

Kamu'da SosyalPolitika

Yıl : 16 | Sayı: 45 | Mayıs 2023 | ISSN: 1306-8334

YÜZYILIN FEKALETİ 6 ŞUBAT DEPREMLERİ

Kamu'da SosyalPolitika

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

Memur-Sen Adına Sahibi
Ali YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ramazan ÇAKIRCI

Yayın Kurulu
Mahmut Faruk DOĞAN
Levent USLU
Hüseyin ÖZTÜRK
Hacı Bayram TONBUL
Soner Can TUFANOĞLU
Ali YILDIZ
Hamza ÖKSÜZ
Ahmet GÖK

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erdinç YAZICI
Prof. Dr. Mete GÜNDOĞAN
Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Tutar
Nurullah GÜLEÇ
Dr. Mehmet Fatih ÖZTEK

Tüm Soru ve Yazışmalarınız İçin;
kamudasosyalpolitika@gmail.com

Grafik Tasarım
Mustafa Fehmi ÖZDEMİR

Yayın Türü
Yaygın - Süreli
Mayıs 2023

Baskı
EPA-MAT Basın Yayın LTD.ŞTİ
(0312) 394 48 63

Yönetim Merkezi
Memur-Sen
Zübeyde Hanım Mah.
Sebze Bahçeleri Cad. No:86, 06400
Altındağ/Ankara
Tel: (0312) 230 09 72-73
Faks: (0312) 230 39 89
www.memursen.org.tr

İçindekiler

Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Etkileri
ve Sonuçları

Doç. Dr. Tahir Serkan Irmak | Kocaeli Üniversitesi Mühendislik
Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi 10

Afet Yönetiminde Medya ve İletişim

Doç. Dr. Hediyeullah Aydeniz | Marmara Üniversitesi İletişim
Fakültesi Öğretim Üyesi 17

Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kapasitesi

Öğr. Gör. Mesut Emre Balcı | Genç Memur-Sen Başkanı 31

Afet Yönetimi ve Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde
İHH Afet Yönetimi Örneği

Serkan Nergis | İHH Mütevelli Heyet Üyesi 34

Deprem, Travma ve İyileşme

Prof. Dr. Üzeyir Ok | İbn Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi 40

Betonarme, Yüzyılın Felaketi

Semih Akşeker | Mimar 48

Prof. Dr. Abdul Hayır: Kahramanmaraş Merkezli
Depremler Öngörülemeyen Depremlerdi

Ropörtaj: Zeynep Uzunboy 61

Deprem, Afet ve Şehir Planlaması

Berna Görgülü | Şehir Plancısı 66

Deprem Bölgesinde Kırsal Kalkınma

Emrullah Gökhan | Biomühendis/TİGO CEO/MÜSİAD Gıda Tarım
Hayvancılık Sektör Kurulu Başkan Vekili 75

Afetlerde Çocuk Olmak

Murat Yılmaz | Yetim Vakfı Başkanı 78

Afetlerin Fizik ve Metafizik Dili

Ahmet Mercan | Şair-Yazar 82

Ulusal Risk Kalkanı Modeli Nedir?

Muhammed Akaydın | Gazeteci 87

İmar ve Umran Çerçevesinde bir Ömür / Turgut Cansever'in Mimari Anlayışı

İsmail Doğu | Sanat Editörü/Yazar 96

Depremden Artakalan Notlar

Hüseyin Öztürk | Adıyaman Lisesi Felsefe Öğretmeni 110

Nicelik ile Nitelik Arasına Atılmış Köprü: Asım Gültekin

Manolya Gürocak | Çevirmen/Yazar 113

Boşluğun Oluş ve Bozuluşu Bağlamında Ozu Sineması

Dr. Murat Bozkurt | Editör-Yazar 117

Dijital Oyunlarda İslamofobi ve Yabancı Düşmanlığı

Dr. Tahsin Eren Sayar | Yalova Üniversitesi Öğretim Üyesi 125

Depremlere Karşı En Etkili Önlem İnsan Odaklı Şehirler Kurmaktır

Deprem kuşağında yer alan bir ülke olarak sık aralıklarla yıkıcı depremler yaşıyoruz. 1900'den bugüne 6 ve üzeri büyüklükte 231 depremle sarsıldık ve on binlerce insanımızı kaybettik. Özellikle 6 üzerinde büyüklüğü olan depremler yıkımlarla, acılarla sonuçlandı. 1912'de 7,3 **Mürefte**, 1930'da 7,6 **Hakkâri**, 1939'da 7,9 **Erzincan**, 1942'de 7 **Erbaa-Niksar**, 1943'te 7,2 **Ladik**, 1944'te 7,5 **Gerede**, 1949'da 6,7 **Karlıova**, 1951'de 6,9 **Kurşunlu**, 1957'de 7,1 **Abant**, 1966'da 6,9 **Varto**, 1967'de 7,2 **Mudurnu**, 1970'te 7,2 **Gediz**, 1976'da 7,5 **Çaldıran**, 1992'de 6,6 **Erzincan**, 1999'da 7,4 **Gölcük**, 1999'da 7,2 **Düzce**, 2003'te 6,4 **Bingöl**, 2011'de 7,2 **Van**, 2020'de 6,8 **Elazığ** ve 2020'de 6,6 büyüklüğünde **İzmir** depremlerini yaşadık, on binlerce insanımızı kaybettik.

6 Şubat'ta Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde meydana gelen 7,7 ve 9 saat sonra Elbistan ilçesinde meydana gelen 7,6 büyüklüğündeki depremler bütün bu depremler içinde en yıkıcıları oldu. 20 Şubat'ta Hatay'ın Samandağ ilçesinde 6,4 büyüklüğünde bir deprem daha meydana geldi. 5'in üzerinde onlarca deprem, toplamda ise 25 bini aşkın artçı deprem yaşandı. 11 ilde yıkıma ne-

den olan, 15 milyon insanı etkileyen, dört ilimizi adeta toza dönüştüren bu depremler haklı olarak "Yüzyılın afeti" olarak tavsif edildi.

Evet, Türkiye olarak bir deprem ülkesiyiz ve bu nedenle de her zaman depreme hazırlıklı olmak zorundayız. Sadece depremler de değil, çevremizdeki savaşlar sonucu oluşan insanî krizler ve göç dalgaları, iklim değişikliği sonucu yaşanan aşırı iklim olayları bizleri her zaman ve her an afete hazırlıklı bir ülke ve millet olmaya zorluyor. Afetlerle ve insani krizlerle sık sık yüzleşen bir ülke olarak afet yönetimi konusunda aldığımız mesafe hiç de azımsanacak bir mesafe değil. Gerek AFAD'ın kapasitesinin artırılması, gerek yapı yönetmeliklerinde yapılan değişikliklerle depreme dayanıklı binaların yapılıyor olması, gerek sivil toplum örgütleri ile işbirliği ve koordinasyonun artması başta deprem olmak üzere afetler karşısında dayanıklılığımızı şüphesiz artırmış durumda.

Ancak henüz alınması gereken büyük mesafeler olduğunu son depremde bir kez daha ve acı bir şekilde gördük. Son deprem bize depreme dayanıklı şehirler için seferberlik havasında çok daha kapsamlı çalışmaların planlanması ve hızlıca ha-

— 66 —

**Memur-Sen olarak,
depremden aylar önce
Genç Memur-Sen
koordinasyonunda AFAD
ile birlikte Memur-Sen
Arama Kurtarma timleri
kurmak için çalışma
başlattık.**

— 67 —

yata geçirilmesi konusunda zor bir ödev yüklüyor. Şu iki hususun farkında olmak son derece önemli. Birincisi, afetler yaşandı mı ne kadar hazırlıklı olursanız olun afetin büyüklüğüne de bağlı olarak arama kurtarmanın zamanla yarışılan bir süreç olduğu ve bütün hazırlıklara rağmen çaresiz kalılabileceği akılda tutulmalıdır. Her şeyden önce afetin büyüklüğünü önceden kestirmek mümkün değildir. Nitekim ülkemiz arama kurtarma ve afet yönetiminde dünyanın sayılı ülkelerinden olmasına rağmen, insanlık tarihinde ilk kez karada art arda yaşanan iki büyük deprem ile oluşan yıkımın büyüklüğü, yaygınlığı ve sonu gelemeyen yıkıcı artçılar karşısında yetersiz kaldı. İkinci husus ise tam bu öngörülemezlik ve bazı doğal olayların engellenemezliği nedeniyle daha da önem kazanan bir konu olarak afetlerin yıkıcılığını azaltacak tedbirlerin alınmasıdır. Sellere, depremlere, yangınlara karşı en yüksek düzeyde tedbirli olmak can ve mal kaybını azaltacaktır. Bu meseleyi bir milli güvenlik ve beka meselesi olarak görmek icap etmektedir. Çift yönlü bir hazırlığı aynı anda sürdürerek; bir yandan depreme dayanıklı binalar, şehirler üretmeli, diğer yandan deprem sonrası afet yönetimini geliştirmeli ve arama kurtarma kapasitesini artırılmalıdır. Bunlarla birlikte kanaatimizce

depremlere ve diğer afetlere karşı en büyük önlem insanın merkeze alındığı şehirler kurmaktır. 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri yeni bir paradigma inşası noktasında öğretici bir süreç olarak görülmeli, Turgut Cansever'in de bir vizyon ve ufuk olarak önümüze koyduğu medeniyet kodlarımızı yansıtan, gelenekle modern birleştiren ve güzel bir dünya idealinin parçası olan yeni ufki şehir anlayışını hayata geçirmektir.

Bu konuda devlete düşen sorumluluklar kadar millet olarak bizlere özellikle de sivil toplum örgütlerine de sorumluluklar düşmektedir. Afetlere hazırlıklı olmak sadece devletin sorumluluğunda olan bir konu değil. Ülkemizdeki sivil toplum örgütleri, büyük sermaye grupları da inisiyatif almalı, afetlere karşı arama kurtarma ekipleri oluşturmalı, ilgili teknolojik donanımlar geliştirilmeli, toplumsal farkındalığı artıracak psiko-sosyal çalışmalar yapılmalıdır.

Bu anlamda Memur-Sen olarak, depremden aylar önce Genç Memur-Sen koordinasyonunda AFAD ile birlikte Memur-Sen Arama Kurtarma timleri kurmak için çalışma başlattık. Bu çalışmalar sonucunda toplamda 270 kişiden oluşan arama kurtarma ekiplerimizden ikisi depremden saatler önce akredite oldular ve deprem sabahı

bütün ekiplerimiz ekipmanlarıyla birlikte deprem bölgesine intikal ederek onlarca canı enkazdan kurtardılar. Bu tecrübemiz bize imkânı olan bütün kurumların afetlere hazırlıklı olmak bağlamında ellerini taşın altına koymalarının ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemli ve öğreticidir.

Diğer yandan depremin olduğu andan itibaren deprem bölgesine yönelik koordine ettiğimiz aynı ve nakdî yardımlarla insanlarımızın yaralarını sarmak için harekete geçtik. Bütün imkânlarımızı kardeşlerimiz için seferber ederken, mekânlarımızı depremzedelere açtık ve kardeşlerimizin yanında olduk.

Kamuda Sosyal Politika dergisinin bu sayısında depremi ele aldık. Bir deprem ülkesi olarak depremlere hazırlıklı olmak, depreme dayanıklı şehirler planlamak, depremin etki ve sonuç analizi, kriz ve afet yönetimi ile kriz iletişimi, deprem bölgesi gözlemleri, betonarme sorunu, deprem sonrası yaşanan travmalar ve iyileşme, afetlerde sivil top-

lumun önemi bağlamında İHH örnekliliği, deprem bölgesinde kırsal kalkınma, afetler ve çocuk, afetlerin metafizik dili, ulusal risk kalkını gibi konuları deprem dosyası içinde alanında uzman yazarlarımız ele alıp analiz ettiler. Derginin medeniyetimizin imar ve umran anlayışını çağdaş mimariye uygulayan ve ufkî şehir tasavvuruyla bu alanda öncü olan Turgut Cansever'in mimari anlayışı da dergide yer alan yazılardan. Bu sayıda ayrıca 2020 yılında kaybettiğimiz gazeteci, eğitimci ve yazar Asım Gültekin nicelik ile nitelik arasına atılmış köprü olarak ele alınıyor. Sinema alanında boşluğun oluş ve bozuluşu bağlamında Ozu sineması yer alırken dijital oyun endüstrisinde islamofobi ve yabancı düşmanlığı konusu da bu sayının sinema analizini oluşturuyor.

Depremin acısını hala içimizde hissettiğimiz bir zeminde hazırladığımız bu sayımıza yazılarıyla katkıda bulunan kalem erbabına ve emeği geçen herkese teşekkür ediyor, yeni sayımızın hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

Türkiye'nin Depremselliği ve Depremlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler

6 Şubat'ta sabaha karşı Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde meydana gelen 7,7 büyüklüğünde deprem haberiyle sarsıldık. Daha depremin boyutlarını anlamaya çalışırken Elbistan merkezli 7,6 büyüklüğünde ikinci depremle yıkımı yaşadık. İçinde 6.4 büyüklüğünde bir depremin de yer aldığı 25 binden fazla artçının nefes aldırmadığı, deyim yerindeyse bir deprem yağmuru yaşadık adeta. Kapsadığı 11 ille ortalama bir ülke büyüklüğünde bir alanı ve nüfusu etkileyen afette 50 binden fazla insanımızı yitirdik. "Asrın felaketi" olarak tanımlanan bu afet büyüklüğü, yaygınlığı ve yıkıcılığı itibarıyla eşi görülmemiş bir deprem olarak tarihe geçti.

Felaketin boyutları ortaya çıkmaya başladığında tarihin görüp görebileceği en büyük yardım seferberliğini başlattık. Depremin daha ilk duyulduğu andan itibaren devlet ve millet omuz omuza arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerine başladı. Ülkemizin gördüğü bu en büyük deprem felaketi karşısında binlerce sivil toplum örgütünün harekete geçtiği, milyonlarca vatandaşın yardım çalışmalarına katıldığı, 90 ülkeden arama kurtarma ve sağlık alanında uzman olan yaklaşık 7 bin kişinin

ülkemize akın ettiği, eşi görülmemiş bir seferberlik süreci yaşadık.

Memur-Sen olarak; milletimize karşı vefa ve sorumluluğumuzun gereğini yerine getirmek için bütün teşkilatımızla birlikte seferber olduk. Kendi üyelerimiz ve teşkilatımızdan da yüzlerce kişiyi kaybettiğimiz bu ağır yıkım karşısında örgütlü gücümüzü harekete geçirdik ve erdemliler hareketi olmamızın bilinç ve sorumluluğunun gereğini yerine getirdik. Genç Memur-Sen bünyesinde kurduğumuz 270 kişilik Memur-Sen Arama Kurtarma ekiplerimizi AFAD koordinatörlüğünde bölgeye intikal ettirerek arama kurtarma faaliyetlerine katıldık. Arama kurtarma faaliyetlerinin sonlandırıldığı güne kadar ekiplerimiz sahada kalarak onlarca canı enkaz altından kurtardı.

Ekiplerimiz sahada can kurtarmak için canhıraş bir şekilde çalışırken bizler de Kızılay aracılığıyla kan bağışi yapılması ve gönüllülük çağrısında bulunduk. AFAD'a gerçekleştirdiğimiz 11 Milyon 753 Bin TL bağışın yanı sıra il temsilciliklerimiz, sendika genel merkezlerimiz ve Konfederasyon Genel Merkezimizin organizasyonunda yaklaşık 160 TIR aynı

yardımı ve 550 çadırı depremzede kardeşlerimize ulaştırdık. Konfederasyonumuzun ve bağlı sendikalarımızın tüm konukevlerini ve sosyal tesislerini deprem bölgesinden ayrılmak durumunda kalan afetzedelerin kullanımına açtık.

İncelemelerde bulunmak, arama kurtarma ve yardım faaliyetlerimizi yerinde görmek, depremzede kardeşlerimizle buluşup destek olmak amacıyla Memur-Sen Yönetim Kurulu, bağlı sendikalarımızın yöneticileri ve komisyonlarımızın üyeleriyle birlikte deprem bölgesini ziyaret ettik.

Dönüp geriye baktığımızda bir ülke büyüklüğündeki bir alanı adeta yerle bir eden afet karşısında millet olarak ayakta kaldığımız, binalar çökerken millet olarak ayağa kalktığımız, cefayı, vefayı, fedayı aynı anda yaşadığımız, hiç bir depremzede kardeşimizin sahipsiz kalmaması ve sahipsiz hissetmemesi için devlet millet el ele verdiğimiz, tek

yürek olduğumuz her yönüyle derslerle dolu muazzam bir tablo görüyoruz.

Depremde vefat eden on binlerce insanımız arasında Memur-Sen'e bağlı sendikalarımızdan 21 teşkilat yöneticimiz, üyelerimizden ise yüzlerle ifade edebileceğimiz kardeşimiz de vardı. Depremde vefat eden 50 binden fazla kardeşimizle beraber kaybettiğimiz üyelerimize ve teşkilat mensuplarımıza yüce Rabbimizden rahmet diliyoruz; ailelerine, akrabalarına ve sevenlerine başsağlığı ve sabır niyaz ediyoruz.

Artık hepimizin "Türkiye deprem kuşağında yer alan bir deprem ülkesidir" gerçeğine göre hareket etmeliyiz. Milletçe bu bilinçle hareket edeceğimize inanıyoruz. Depremlerin kaçınılmaz olduğu, kısa aralıklarla şiddetli depremlerin yaşandığı, bu depremlerde de on binlerce insanımızı yitirdiğimiz gerçeği karşısında bir deprem ülkesi olmanın

gerekliliklerini yerine getirmek, depremin afete dönüşmesini engelleyici tedbirler almak, afetlere her yönden hazır ve hazırlıklı olmak zorundayız. Depremin acısı zamanla geçer, belki unutulur. Bu da insan fitratına uygundur. Ancak depremlerden almamız gereken derslerin her an akılda tutulması, tedbirlerin alınması elzemdir. Bu noktada depreme en büyük hazırlık, kuşkusuz dirençli şehirlerin kurulması, yapı stokunun yenilenmesidir. Öte yandan her türlü afete karşı acil ve etkili müdahale için sadece devlet olarak değil sivil toplum örgütleri olarak da çok yönlü hazırlıkları yapmak gerektiğini 6 Şubat depremleri bizlere açık bir şekilde göstermiştir. Bu yönüyle devleti ve milletiyle deprem konusunda kolektif bir bilinci kuşanmamız gerektiği ortadadır. Fay hatlarını değiştiremeyeceğimize, depremlere söz geçiremeyeceğimize göre, etkin tedbirlerle afetlerin yol açabileceği yıkımın önüne geçebilir, can kayıplarını olabildiğince düşürebili-

riz. Böylece her depremin bir felakete dönüşmesinin önüne geçme imkânı elde etmiş oluruz. Söz konusu tedbirlerin alınabilmesi için kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin öncülüğünde milletimizin de desteğiyle bir seferberlik hali başlatmamız hayati derecede önemlidir.

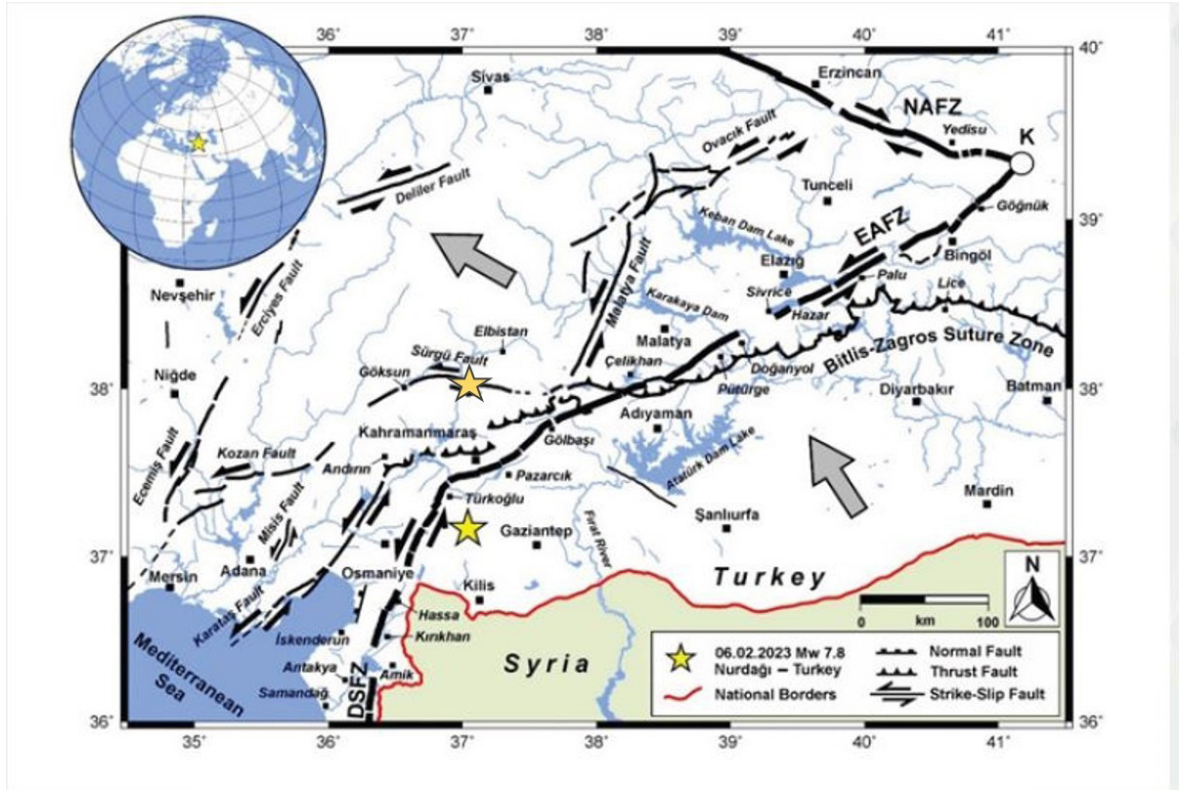
Deprem bölgesinde yürüttüğümüz çalışmaları, yaptığımız yardımları, depremzede kardeşlerimizin sorunlarını çözmeyi, yaralarına merhem olmayı ve her şartta yanlarında bulunmayı Büyük Memur-Sen ailesi olarak üzerimize vazife biliyoruz. Depremin ilk gününden bu yana olduğu gibi, bundan sonra da; bölgedeki kardeşlerimizin hayatı deprem öncesine dönünceye, bölgenin ihya ve inşası tamamlana kadar onların yanında, onlarla omuz omuza olmayı sürdüreceğiz. Bir kez daha ülkemize ve aziz milletimize geçmiş olsun dileğinde bulunuyor, böylesine büyük bir afetler bir daha sıranamamayı rabbimden diliyorum. Allah esirgesin!

Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Etkileri ve Sonuçları

Giriş

Türkiye, dünyanın en önemli ve aktif deprem kuşaklarından birisi olan Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Kuşak üzerindeki konumu itibarı ile Afrika-Arap ve Avrasya levhalarının etkileşimi sonucunda yaklaşık 1400 km. uzunluğundaki Kuzey Anadolu ve yaklaşık 500 km. uzunluğundaki Doğu Anadolu Fayları gibi büyük faylara sahip olan Türkiye, sürekli olarak yıkıcı depremlere sahne olmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Depremlerin olduğu bölgenin tektonik haritası. Kalın ve ince çizgiler bölgedeki aktif fay segmentlerini ve kırıkları, çizgilerin üzerindeki oklar ise segmentlerdeki hareket yönlerini göstermektedir. Büyük gri oklar Arap levhası ile Anadolu Bloğunun Avrasya levhasına göre olan göreceli hareketini göstermektedir (Taymaz ve diğ., 2021'den değiştirilerek alınmıştır).

Tarihsel dökümanlar, ülkemiz ve çevresindeki yıkıcı deprem kayıtlarının MÖ. 69 yılına kadar gittiği görülmektedir (Taymaz ve diğ., 2021). Örneğin, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin büyük hasar verdiği Hatay ve civarındaki en eski deprem MS. 115 yılına kadar geri gitmektedir. Antakya merkezli bu depremde yaklaşık 260 bin kişinin hayatını kaybettiği kayıtlara geçmiştir. MS. 526 yılında meydana gelen bir başka depremde ise 300 bin nüfuslu Antakya şehrinde 250 bin kişinin öldüğü

belirtilmiştir (Sbeinati ve diğ., 2005). Bölge tarih boyunca birçok yıkıcı depreme sahip olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Doğu Anadolu Fayı üzerinde meydana gelen tarihsel yıkıcı depremler (Taymaz ve diğ., 2021). KRDAE: Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü; AJ98: Ambraseys ve Jackson (1998). Ms: Yüzey dalgası büyüklüğü

Tarih	Enlem	Boylam	Şiddet/ Büyüklük	Olası Deprem Merkez Üssü	Kaynak
MÖ 69	36.25	36.10	IX	Antakya-Suriye	KRDAE
13.12.115	35.8	36.3	--	Asi Nehri-Suriye	AJ98
245	36.25	36.10	X	Antakya	KRDAE
14.09.458	36.25	36.10	IX	Antakya-Samandağ	KRDAE
10.09.506	36.25	36.10	IX	Antakya-Samandağ	KRDAE
29.11.529	36.25	36.10	IX	Antakya	KRDAE
30.09.587	36.25	36.10	IX	Antakya	KRDAE
867	36.25	36.10	IX	Antakya	KRDAE
1269	37.35	35.8	IX	Kozan-Ceyhan	KRDAE
1513	37.50	36.50	IX/7.4(Ms)	Tarsus-Malatya	AJ98
26.04.1796	35.50	36.00	6.6 (Ms)	Latakia (Suriye)	AJ98
02.04.1872	36.40	36.40	7.2 (Ms)	Amik Gölü	AJ98
02.03.1893	38.00	38.30	7.1 (Ms)	Malatya	AJ98
31.03.1893	38.40	38.70	IX	Malatya	KRDAE

— 66 —

**Nurdağı-Pazarcık
Depremi'nin kısa zaman
aralıkları içerisinde
meydana gelen 3
depremden oluştuğu
şeklinde yorumlansa
da, aslında deprem, fay
düzlemi farklı geometrilere
sahip heterojen ve
sürtünmeli bir düzlem
olduğu için, 70 saniye
süren yırtılma içerisinde
3 farklı enerji boşalımı ile
meydana gelmiştir**

— 77 —

6 Şubat 2023 Pazartesi günü de benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu en büyük 2. ve 3. depremlerinin arka arkaya olduğu gün olarak tarihteki yerini almıştır. Yerel zaman ile 04:17'de meydana gelen Nurdağı-Pazarcık-Kahramanmaraş merkezli 1. depremin büyüklüğü Mw7.8 ve oluşturduğu yırtılma boyu yaklaşık 350 km olarak verilirken, Ekinözü-Kahramanmaraş merkezli 2. depremin büyüklüğü Mw7.6 ve yırtılma boyu ise yaklaşık 160 km olarak verilmiştir (Melgar ve diğ., 2023). 11 ilimizde yaşayan yaklaşık 14 milyon insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen depremler, 50 binden fazla insanımızın ölümüne, 100 binden fazla insanımızın da yaralanmasına yol açmıştır. Yaralı sayısının içinde yer alan en az 20 bin insanımızın bundan sonraki hayatlarını ampute olarak devam edeceği de ayrıca belirtilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan rapora göre, her iki depremin oluşturmuş olduğu ekonomik kayıp, yaklaşık 103.6 milyar dolar civarında olup, bu değer 2023 yılı milli gelirin yaklaşık %9'una eşdeğerdir.

Depremlerin Sismolojik Özellikleri

Genel olarak bir deprem olduktan sonra, gerek İçişleri Bakanlığı Afet

ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), gerekse Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü (KRDAE) tarafından verilen deprem lokasyon ve büyüklükleri hızlı çözümler olduğu için hata payları yüksek olmaktadır. Bu yüzden, elde edilen lokasyon ve büyüklüklerin yeniden değerlendirilmesi sismolojik çalışmaların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu amaçla, 6 Şubat 2023 depremlerinin yırtılma özelliklerinin çalışıldığı Melgar ve diğ., (2023) makalesinde yaşanan her iki depremin ana şokları ve artçı depremleri yeniden analiz edilmiştir. Bu çalışmada, Nurdağı-Pazarcık depreminin meydana geldiği 04:17'den sonraki ilk 18 dakika içerisinde, Nurdağı-Pazarcık depreminin (Mw7.8) güneybatısında büyüklükleri 5.6 ile 6.6 arasında değişen 3 büyük artçı deprem olduğu ve ana şoktan 46 dakika sonra 5.6 büyüklüğünde bir diğer artçının yaşandığı belirtilmiştir. Ekinözü depremi (Mw7.6), ilk depremden 9 saat sonra Çardak Fayı üzerinde meydana gelmiş ve bu deprem olduktan 10 saat sonra, Çardak Fayı'nın batı ucunda 5.9 büyüklüğünde bir artçı deprem daha meydana gelmiştir. Melgar ve diğ., (2023) yapmış oldukları çalışmada, Nurdağı-Pazarcık depreminin 12.3 km derinlikte, Ekinözü depreminin ise biraz daha derinde,

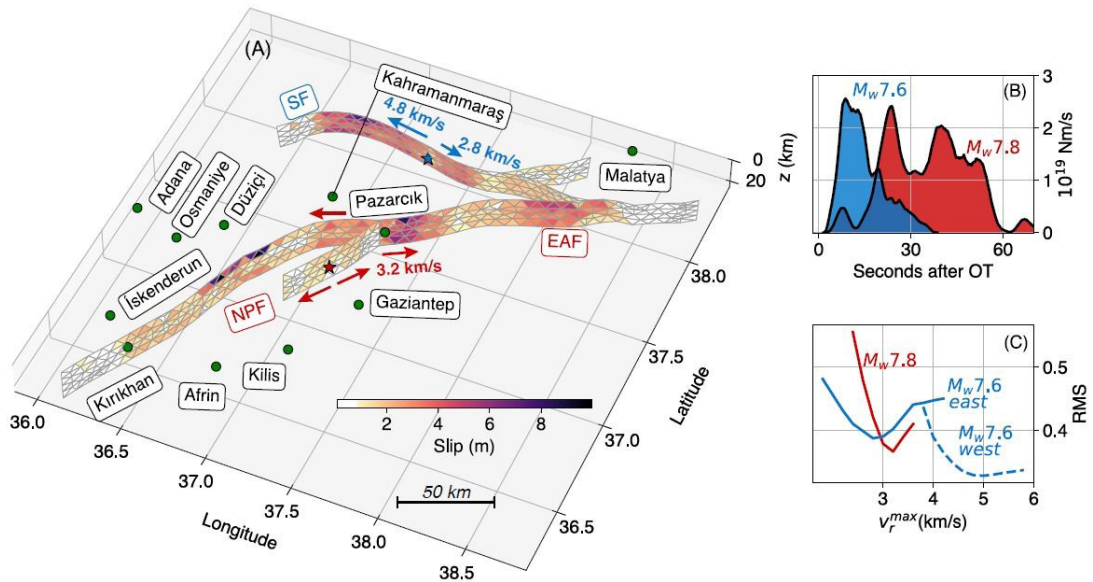
15.2 km derinlikte oluştuğunu belirlemiştir. Artçı depremlerin yeniden lokasyonlarının belirlenmesi ile fay hatları boyunca 3 ile 25 km arasındaki derinliklerde deformasyon oluştuğu görülmüştür.

Nurdağı-Pazarcık depreminin (1. deprem) lokasyonu Doğu Anadolu Fayı'ndan yaklaşık 15 km güneyde belirlenmiştir. Yani, 1. depremin başlangıç noktasının Doğu Anadolu Fayı değil, ikincil bir yapı olan Nurdağı-Pazarcık Fayı'dır. Nurdağı-Pazarcık Fayı'nın kırılması ile başlayan yırtılma, başladıktan 10 saniye sonra, Doğu Anadolu Fayı üzerinde Kuzeydoğu-Güneybatı doğrultusunda çift yönlü olarak ilerlemiştir (Şekil 2). 9 metreye varan yer değiştirmelerin oluştuğu ve yaklaşık 350 km'lik bir uzunluğa sahip fay parçasının kırıldığı Nurdağı-Pazarcık Depremi kaynak zaman fonksiyonu, yırtılmanın sürdüğü yaklaşık 70 saniyelik süre içerisinde 3 belirgin enerji boşalımını göstermektedir. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından Nurdağı-Pazarcık Depremi'nin kısa zaman aralıkları içerisinde meydana gelen 3 depremden oluştuğu şeklinde yorumlansa da, aslında deprem, fay düzlemi farklı geometrilere sahip

heterojen ve sürtünlü bir düzlem olduğu için, 70 saniye süren yırtılma içerisinde 3 farklı enerji boşalımı ile meydana gelmiştir. Analizlere göre Nurdağı-Pazarcık Depremi'nin büyüklüğü de 7.8 olarak hesaplanmıştır.

Çardak Fayı üzerinde meydana gelmiş Ekinözü Depremi (2. deprem) analizleri ise, yırtılmanın çift yönlü olarak yaklaşık doğu – batı doğrultusunda ilerlediğini göstermektedir. 7 metreye varan yer değiştirmelerin oluştuğu ve yaklaşık 160 km'lik bir uzunluğa sahip fay parçasının kırıldığı Ekinözü Depremi analizlerinin ortaya çıkardığı bir diğer ilginç sonuç ise, deprem sırasında fay segmentleri üzerindeki yırtılma hızlarının birbirinden farklı olmasıdır. Yırtılma batıya doğru daha hızlı ilerlerken (4.6 - 5.4 km/sn), doğuya doğru daha yavaş ilerlemiştir (2.8 km/sn) (Şekil 2).

Şekil 2. (A) Her iki deprem için yırtılma geometrisinin perspektif görünüşü, NPF: Nurdağı-Pazarcık Fayı, EAF: Doğu Anadolu Fayı, SF: Sürgü Fayı. (B) Her iki depremin kaynak zaman fonksiyonları, (C) Her iki depremin yırtılma hızları grafiği (Melgar ve diğ., 2023).

Depremlerin Etkileri

Her ne kadar yukarıdaki özellikler okuyucu için teknik olsa da, her iki deprem bu özellikleri ile yerbilimleri açısından üzerinde çok çalışılması gereken, dünyanın en önemli depremleri arasına girmiştir. Ancak bu depremlerin, dünyanın en önemli depremleri arasına girmesindeki özellikler sadece yer bilimcilere sağladığı yeni veriler ve bilgiler değil, aynı zamanda yaratmış olduğu hasar ve etkilerdir.

Her iki deprem yarattığı büyük etki bakımından da dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Ancak unutulmaması gereken, bu depremlerin etkilerinin afet boyutuna ulaşmasında insan faktörünün belirgin olmasıdır. Nitekim, üniversiteler ve kamu Kuruluşları tarafından hazırlanan deprem raporlarında, meydana gelen hasarın oluşmasında, yer hareketinin şiddetinin büyüklüğünün yanı sıra yapı inşaatlarında zemin koşullarının dikkate alınmaması, binaların tasarım ve yapım eksiklikleri, mevzuata uygun hareket edilmemesi, bitişik nizam yapıların farklı kat sayılarına sahip olması ve denetim eksiklikleri gibi etkenlerin rol oynadığına dikkat çekilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan deprem sonrası değerlendirme raporuna göre, tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi sonucu depremin etkilediği illerdeki toplam 5 milyon 649 bin 317 konuttan, 518 bin 9 konutun yıkılmış veya ağır hasar kategorisinde, 131 bin 577 konutun orta hasar kategorisinde, 1 milyon 279 bin 727 konutun ise az hasar kategorisinde yer aldığı belirtilmiştir. Deprem sırasında kaybedilen bu milli servetin yanı sıra deprem sonrasındaki enkaz kaldırma ve kalıcı konutların inşası da ekonomik kayıpların boyutunu arttırmaktadır. Aynı raporda sadece bir konutun geri dönüşümsüz enkaz kaldırma maliyeti ise 37 bin

500 TL olarak hesaplanmıştır (TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu, 2023).

Kamu binalarına baktığımızda, deprem bölgesindeki 42 hastane binasının ağır ve orta hasar aldığı, 72 okulun tamamen yıkıldığı, 835 okulun ağır ve orta hasar kategorisinde olduğu, üniversitelere bağlı 9 binanın tamamen yıkıldığı, 162 binanın ağır ve orta hasar kategorisinde olduğu, 24 yurt binasının ağır ve orta hasar kategorisinde olduğu rapor edilmiştir. Deprem, Kültür Mirası ve Vakıf Eserleri üzerinde de etkili olmuş, kültür mirası kategorisinde incelenen 2 bin 863 yapının 169'unun tamamen yıkıldığı, 535 tanesinin ise ağır hasar aldığı rapor edilmiştir.

Sanayi kuruluşlarındaki altyapı zararları, makine-teçhizat zararları, hammadde ve hazır ürün stok zararları, hayvansal ve tarımsal üretim zararları da bölge ve ülke ekonomisini orta vadede olumsuz etkileyecektir. Görüldüğü üzere meydana gelen depremlere “hazırlıksız” olmamız, yüksek seviyedeki can kayıplarının yanı sıra yüksek seviyede maddi kayıplara da sebep olmuştur.

Beklenen Marmara Depremi

Kuzey Anadolu Fayı'nın Marmara Denizi'nde yer alan kesimi, 1912 Şarköy-Mürefte Depremi (Ms7.3) ile 1999 Gölcük-Kocaeli Depremi (Mw7.4) arasındaki kırılmayan bir segmente karşılık gelmektedir. En son 1766 yılında kırılan ve yaklaşık 170 km uzunluğundaki bu segment için farklı kırılma modelleri geliştirilmiştir. Ancak bu farklı kırılma modellerinin ortak noktası olası depremin büyüklüğünün 7'den büyük olacağıdır.

TÜİK'in 2021 yılı rakamlarına göre Marmara Bölgesi'nde 24 milyon 899 bin 126 kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2023). Ayrıca bölge, Türkiye sanayisinin önemli bir bölümüne de ev sahipliği yapmaktadır. Meydana gelen 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin oldukça büyük bir alanda yaklaşık 14 milyon kişi üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, benzer büyüklükte bir depremin yaratacağı etkinin, Marmara Bölgesi gibi çok daha küçük ve daha kalabalık bir alan için çok daha fazla olacağı açıktır.

Olası Marmara depreminin, İstanbul'un kentsel ölçekteki deprem kayıplarını ortaya koymak için 2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü ve Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, Deprem Mühendisliği Ana Bilim Dalı ortaklığında gerçekleştirilen ve 2019 yılında güncellenen "*İstanbul İli Olası Deprem Kayıp Tahminleri*" isimli projedeki hesaplamalara göre, olası Mw7.5 büyüklüğündeki bir deprem, İstanbul'daki binaların %4.1'ine çok ağır veya ağır hasar (34.345 bina), %12.6'sına orta hasar (146.552 bina), %25.9'una ise hafif hasar (301.626 bina) verecektir. Çalışmada farklı analiz yöntemleri kullanılarak yapılan hesaplamalarda, gece meydana gelebilecek bir depremde, bin 462 ile 48 bin 342 arasında can kaybı, 775 ile 28 bin 424 arasında ağır yaralı, 4 bin 525 ile 129 bin 30 arasında hastanede tedavi görmesi gereken yaralı, 10 bin 388 ile 221 bin 746 arasında da hafif yaralı olabileceği hesaplanmıştır.

Olası Marmara depreminin etkileyeceği diğer illerden olan Bursa, Yalova, Tekirdağ, Balıkesir, Çanakkale, Kocaeli ve Sakarya için benzer çalışmalar yapılmadığı için, bu şehirlerde oluşabilecek can ve mal kayıpları için herhangi bir sayı verilememektedir. Ancak, bölgenin nüfus yoğunluğu dikkate

alındığında, meydana gelebilecek olan bir depremden sonra en az 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri kadar ağır bir tablo ile karşılaşmamızın sürpriz olmadığı da açıktır.

Sonuç ve Öneriler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, barınma, banyo, tuvalet gibi temel ihtiyaçların karşılanacağı deprem toplanma alanlarının yetersizliğini, acil tıbbi hizmetler, arama-kurtarma ekip ve malzemelerinin belirlenen alanlara ulaştırılmasında kullanılabilecek, acil durum yolları ile alternatif yol ve ulaşım araçlarının planlanmasının yapılmadığını, tüm afetlere ilk müdahale anında hayati öneme sahip olan haberleşme olanaklarının bir kez daha kullanılamaz hale geldiğini, GSM operatörlerinin bu gibi durumlarda alternatif çözümler üretmediklerini bir kez daha göstermiştir.

Bununla birlikte, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, "Afet Yönetimi"nde milat olarak kabul edilen 1999 depremlerinden günümüze, Marmara Denizi'ndeki deprem tehlikesinin ve risklerinin büyüklüğü sürekli gündemde olmasına rağmen, özellikle "Risk Azaltma" alanında önemli bir ilerleme olmadığını da göstermiştir. Yaşadığımız coğrafyayı değiştirmedığımız müddetçe "deprem" tehlikesi ile karşılaşmama ihtimalimiz bulunmaktadır. Ancak "deprem" tehlikesinin beraberinde getirdiği "risk"leri azaltma imkanımız bulunmaktadır. Bu görüntülerle tekrar karşılaşmamak adına, yapılması gerekenlerin başında bireylerin "afet kültürü" ne sahip olması yer almaktadır. Okul öncesi eğitim ve aileden başlayarak, olası bir tehlikenin nasıl afet boyutuna dönüşeceğini, birey olarak üzerimize düşen sorumluluklarımızın neler olduğunun öğretilmesi ve hatta ezberletilmesi gerekmektedir.

Deprem zararlarının azaltılması çalışmalarında ise hızlıca;

- 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasındaki aksamalar dikkate alınarak, bunların sebeplerinin ortaya çıkarılması ve bir sonraki deprem(ler)de aynı aksamaların yaşanmaması için çözümler üretilmesi,
- Jeofizik, jeolojik ve jeoteknik çalışmaların yer aldığı mikro bölgeleme çalışmaları ile yerleşime uygunluk çalışmalarının artırılması,
- TOKİ aracılığıyla, parsel yerine ada bazlı kent-sel dönüşüm çalışmalarına öncelik verilmesi, burada yapılacak olan konut maliyetlerine katılabilmeleri için hak sahiplerine faizsiz veya çok düşük faizli ve uzun süreli kredi verilerek dayanıklı yapı inşaatlarının desteklenmesi,
- Önemli sanayi tesislerinde, kamu binalarında çelik konstrüksiyon ve sismik izolatörlerin bulunduğu yapıların yönetmeliklere girmesi,
- GSM operatörlerine afet hallerinde haberleşmede kesinti olmaması için yeni ve alternatif yatırımlar yapmaları yönünde baskı oluşturacak yeni düzenlemelerin yapılması,
- Marmara Bölgesi'nde beklenen olası Marmara Depremi'nin etkilerini azaltabilmek için sanayi tesislerinin ve buna bağlı olarak nüfus yoğunluğunun Anadolu'ya kaydırılması,
- Olası Marmara Depremi sonrasında yaşanacak olan enerji kesintisi problemlerine karşı afet enerji tedarik planlarının hazırlanması

gerekmektedir.

Unutulmamalıdır ki, Tablo 1'de görüldüğü gibi, ta-

rih boyunca pek çok kez yaşanan depremler, gelecekte de mutlaka meydana gelecektir.

Kaynaklar:

Ambraseys, N. N., and Jackson, J. A. (1998). Faulting associated with historical and recent earthquakes in the Eastern Mediterranean region. *Geophysical Journal International*, 133(2), 390-406.

Melgar, D., Taymaz, T., Ganas, A., Crowell, B., Öcalan, T., Kahraman, M., Tsironi, V., Yolsal-Çevikbilen, S., Valkaniotis, S., Irmak, T. S., Eken, T., Erman, C., Özkan, B., Dogan, A. H. and Altuntaş, C. (2023) "Sub- and super-shear ruptures during the 2023 Mw 7.8 and Mw 7.6 earthquake doublet in SE Türkiye", *Seismica*, 2(3). doi: 10.26443/seismica.v2i3.387.

Sbeinati, M.R., Darawcheh, R. and Mouty, M., 2005. The historical earthquakes of Syria: an analysis of large and moderate earthquakes from 1365 BC to 1900 AD. *Annals of Geophysics*.

Taymaz, T., Ganas, A., Yolsal-Çevikbilen, S., Vera, F., Eken, T., Erman, C., Keleş, D., Kapetanidis, V., Valkaniotis, S., Karasante, I., Tsironi, V., Gaebler, P., Melgar, D., Ocalan, T., 2021. Source Mechanism and Rupture Process of the 24 January 2020 Mw 6.7 Doğanyol-Sivrice Earthquake obtained from Seismological Waveform Analysis and Space Geodetic Observations on the East Anatolian Fault Zone (Turkey), *Tectonophysics*, Vol. 804, TECTO14240, <https://doi.org/10.1016/j.tecto.2021.228745>.

TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu, 2023

TÜİK, 2023. Türkiye'nin Nüfus Haritası (icisleri.gov.tr) (ziyaret tarihi: 27.03.2023)

Afet Yönetiminde **Medya ve İletişim**

Türkiye, bir afet ülkesidir. Afetin varlığı hem risk hem de kriz planlamasını ve yönetimini gerektirir. Planlamanın varlığı da bunun uygulanması ve yeniden değerlendirme süreçleri de bir yönetim faaliyeti ve sorumluluğudur. Türkiye, 1960'lı yıllardan bu yana beşer yıllık kalkınma planlarıyla yönetilmektedir. Bu da planlamalı veya stratejik yönetim anlayışını hayata geçirmeye çalışan yaklaşık altmış yıllık bir tarihsel tecrübe demektir. Stratejik yönetim, bir kurumsal yapının varlık nedenini, ne yaptığını ve gelecekte ulaşmak istediği hedefleri ortaya koyan bir yönetim anlayışıdır. Bu çerçevede stratejik iletişim bir kuruluşun varmak istediği hedefleri ve bu hedeflere nasıl ulaşılacağını gösteren süreci analiz ederek uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmak maksadıyla eylem-söylem paketi olarak kodlanmış mesajların en uygun yer ve zamanda, en uygun araç ile, en güçlü etkiyi yaratacak ve en senkronize şekilde, sürekli ve şeffaf bir süreçle muhatapları ile paylaşılmasını ve kamuoyunun etkilenmesini amaçlayan bir “yetenek”, bilgi ve beceri bütünüdür. Aynı zamanda uygulanacak kurumsal politikaların belirlenmesinde bir “yol haritası”nın oluşturulması ve bu sürece rehberlik etmekle beraber stratejik iletişim, hedef kitle ile paylaşılacak “mesajların” içinin doldurularak “ne” söylenebileceğini saptamak, “el yordamı” ile yapılan iletişim çalışmaları yerine “neyi”, “niçin” ve “nasıl” yaptığını bilen ve kurumsal itibarı güçlendiren bir vizyona işaret eder. Bu kavramsal çerçeveden hareketle Türkiye'nin afet yönetimi

hedeflerini hayata geçirmeyi kolaylaştıracak bir iletişim anlayışı ve planlamasına sahip olup olmadığına bakılabilir. Bunun için de öncelikli olarak bir kurumsal yapının ve bu yapının varoluş gerekçesine uygun olarak hazırladığı stratejik bir yönetim anlayışının varlığına uygun bir planlamanın olup olmadığına bakılması gerekir.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık'a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü gibi dağınık görüntü veren idari birimlerin ötesine geçmek için 1960'lı yıllardan bu yana varolan beşer yıllık stratejik plan birikimine rağmen afet ve acil durumların yönetiminin merkezde olduğu en önemli idari birim olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ancak 2009 yılında kurulabilmiştir. 1999 Marmara Depremi sonrasında arayışların ulaştığı bir merkezî kurumsal yapı olarak AFAD'ın “Risk odaklı bütünleşik afet yönetim anlayışının benimsenmesini ve tüm sektörlerle yerleşmesini sağlamak” hedefini, afet odaklı sorunların önlenmesi ve aşılması için risk ve kriz iletişimi odaklı olarak medya ve iletişim sektörüne bakılması yerinde bir çaba olacaktır. Aynı zamanda AFAD'ın da varoluş gerekçesine uygun olarak afet ve acil durumun risk ve kriz yönetimine ilişkin hazırladığı planlara bakarak da iletişim planlamasını, daha doğrusu stratejik iletişim alanı ile ilgili çabalarını değerlendirme imkânı yakalanabilir.

Medya ve iletişim sektörünün çabalarını ve afet karşısındaki meslek pratikleri ile bu mesleğin genel çerçevesine ilişkin durumunu değerlendirmeden önce AFAD'ın kurumsal belgeleri üzerinden kamunun bu yöndeki durumunu tespit etmek ve değerlendirmek yerinde olacaktır.

Afet Yönetiminde Stratejik Planlama ve İletişim

AFAD'ın 2013-2017 yıllarını kapsayan ilk beş yıllık stratejik planı, kriz yönetimi anlayışının yerine risk yönetiminin öncelendiği bir vizyonu ve “afetlere dirençli bir toplum oluşturma” hedefini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede de “önlem alma ve zarar azaltma kültürünü toplum içinde geliştirmek, eğitim faaliyetlerini hızlandırmak, modern teknoloji ve iletişim imkânlarından yararlanmak, yerel, bölgesel ve uluslararası ölçekte iş birliklerini geliştirmek ve bu platformlarda öncü olmak” gibi öncelikli hedefler sayılırken stratejik amaçlardan birinin de risk ve kriz iletişiminin afet yönetimi kapsamında plana dahil edilmiş olmasıdır. Afet

yönetimine ilişkin Türkiye'nin ilk beş yıllık Stratejik Planı'nda AFAD, “Stratejik İletişim Planı”nı oluşturma hedefini kayda geçirmiştir. İletişimin stratejik yönetimi olan halkla ilişkilerin kamu eliyle ve beşer yıllık kalkınma planlarının hayata geçirilmesi kapsamında Türkiye’de bilimsel bir temelden hareketle uygulamaya konulduğu 1960’lı yıllardan 2013 yılına kadarki 50 yıllık süreç dikkate alındığında “Stratejik İletişim Planı”nın afet yönetimi kapsamında bir hedef olarak belirlenmiş olması önemli bir kazanımdır: *“Kurum stratejisine paralel olarak, iletişim yöntem ve uygulamalarıyla ilgili ilke ve politikaların belirlenmesi, kurumun halk, medya, kamu-özel sektör ve STK’lar ile iletişimini programlayacak beş yıllık plan yapılacak ve uygulanacaktır.”*

2013-2017 yıllarını kapsayan ilk beş yıllık stratejik plan kapsamında AFAD'ın bir stratejik iletişim planı hazırlamış olması, iletişim planının ilke ve politikalarını belirlemiş olması, plan çerçevesinde de hedef kitle ve paydaşlar olarak halk, medya, kamu-özel sektör ve STK’lar ile de iletişimin yönetilmesi beklentisini ortaya koymaktadır. Ancak

dijital ortamda yapılan taramalar dikkate alındığında kurumsal dokümanlar bize bu tür bir hazırlığın yani ilk beş yıllık stratejik planın bu kısmının, özellikle de kriz yönetimini terk edip risk yönetimini önceliği taahhüdünü ortaya koyan bir stratejik hedef belirleniminin uygulamaya geçtiğine ilişkin bir veri sunmamaktadır.

AFAD'ın dolayısıyla Türkiye'nin "bütünleşik afet yönetimi" iddiasını taşıyan ilk beş yıllık stratejik planında yer alan çok önemli bir başka unsur ise iletişim stratejilerinin güncel tutulması hedefidir. Bu noktada İletişim Stratejilerinin Güncel Tutulması başlığını da plana dâhil ederek AFAD'ın iletişim uzmanlığı kapasitesinin artırılması, paydaşların afet iletişimi uzmanlığının artırılması, medya çalışanlarının afet farkındalığının ve uzmanlık kapasitesinin artırılması gibi hedefler ortaya konmuştur.

AFAD'ın ilk beş yıllık stratejik planında belirleyip gerçekleştirmek istediği Plan, Proje ve Faaliyetler arasında şu üç ana konu risk ve kriz iletişimi açısından çok önemlidir:

- **Afetlerde Medya Etik İlkelerinin Belirlenmesi:** Afet ve acil durumlarda, medya yayınlarında uygulanması gereken etik yayıncılık ilkeleri belirlenecektir.

- **Afet Muhabirliği Projesi:** Muhabirlerin, ülkemizde afet ve acil durum yönetimi, medya etik ilkeleri, sağlıklı ve doğru haberin ne şekilde ve nelerden alınacağı vb. konularda eğitilmeleri ve sertifikalandırılmaları sağlanacaktır.
- **Afet Yayıncılığı Projesi:** Radyo ve televizyon kanalları vasıtasıyla halkı bilgilendirmek, yönlendirmek ve gerekli uyarıları yayımlamak amaçlanmaktadır.

İletişim çalışmaları kapsamında AFAD'ın yirmi yılı aşan tarihinde yürüttüğü çok fazla çalışma olmakla birlikte stratejik planda dile getirildiği gibi bir "Stratejik İletişim Planı"nın hazırlanması hedefinin hayata geçtiğini, özellikle de burada belirlenen "afetlerde medya etik ilkelerinin belirlenmesi" ve "afet muhabirliği" projesine ilişkin kamuoyuna yansıyan bir çalışma ve çabanın varlığından haberdar olabileceğimiz bir veriye ulaşabilmiş değiliz. Afet ve acil durumlarla ilgili kurumun sitesi tarandığında "iletişim planı", "stratejik iletişim planı", "risk iletişimi veya kriz iletişimi"ne ilişkin müstakil herhangi bir belgeye veya hazırlığa rastlanmamıştır.

AFAD'ın ikinci beş yıllık stratejik planı, 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Birinci beş yıllık stratejik

— 66 —
AFAD'ın iletişim uzmanlığı kapasitesinin artırılması, paydaşların afet iletişimi uzmanlığının artırılması, medya çalışanlarının afet farkındalığının ve uzmanlık kapasitesinin artırılması gibi hedefler ortaya konmuştur.

— 67 —

planının içeriğinde yer alan stratejik iletişim planı ve bu kapsamda gerçekleştirilmesi hedeflenen projelerin benzerleri veya ilk plandaki hedeflerin devamına ilişkin bir çabanın olmadığı görülmüştür. Dijital ortamda erişime açık dokümanda anahtar kelimelerle yapılan taramada 2019-2023 yıllarını kapsayan Stratejik Plan'da ne stratejik iletişim ne risk iletişimi ne de kriz iletişim kavramlarına rastlanılmıştır. Stratejik yönetim anlayışının bir yansıması olarak olumlu görülmesi gereken önemli dokümanlardan biri olan 2022-2030 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan Türkiye Afet Risk Azaltma Planı'nın (TARAP) da bu kapsamda herhangi bir planlamayı barındırmadığı anlaşılmaktadır. Stratejik iletişim veya afet yönetimi açısından iletişim sürecinin stratejik planlaması ile ilgili bu iki belgeye bakıldığında TARAP'ta bir defa kullanılan risk iletişim kavramı, "salgın hastalık riskleri konusu"nda metne dahil edilirken, kriz iletişim kavramına ise yer verilmemiştir. Halkla ilişkiler kavramı ise bu metinlerde sadece idari birim ismi olarak yer almaktadır.

Risk yönetiminde de afetin ortaya çıkışı olan krizin

yönetiminde de en önemli unsurlardan birisi iletişim yönetimidir. Planlı yönetimin olduğu yerde de risk ve kriz iletişimi kavramlarının işaret ettiği iletişimin stratejik planlaması ve uygulamasının varlığı da olmazsa olmazdır. AFAD'ın beş yıllık ilk stratejik planında yer alan "Stratejik İletişim Planı" ve bu planın güncellenmesi hedefinin, ikinci beş yıllık plana dâhil edilmemesinin nedeni veya bu yöndeki kurumsal tutum ayrı bir çalışma konusu olabilecek kadar önemlidir.

Burada da risk ve kriz yönetimi önemli kavramlar olarak öne çıkar. AFAD'ın hazırladığı ve açık erişimde olan Afet Yönetim Sözlüğü'nde Afet Risk Yönetimi, ülke, bölge, kent veya yerleşim birimi ölçeğinde tehlike ve riskin belirlenmesi, analizi, riskin azaltılabilmesi için imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi, politika ve stratejik plan ve eylem planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Başkanlığın kuruluşunu sağlayan 5902 sayılı kanundaki afet risk yönetiminin tanımı ise şudur: "*Ülke, bölge, kent ölçeğinde ve yerel ölçekte risk türleri ve düzeylerini tespit etme, önleme, azaltma ve paylaşma çalışmaları*

ile bu alandaki planlama esasları. Afet senaryolarının hazırlanması, uygulama önceliklerinin belirlenmesi ve riskin azaltılabilmesi için genel politika ve stratejik planlarla, uygulama planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi bu süreç kapsamındadır.” Bu tanımlara uygun olarak AFAD’ın bir afet risk yönetim planı hazırlamış olması, Türkiye’nin afetlerle mücadelesinin en önemli kazanımlarından biridir.

— 66 —

Risk İletişimi (İng. Risk Communication)
“insanların tehlikeler hakkında bilgilendiği, davranış değişikliği yönünde etkilendiği ve riskler ile ilgili karar mekanizmalarına katılabildikleri sosyal süreç.”

— 67 —

Afet yönetiminin en önemli unsuru olan risk ve kriz iletişim kavramlarının tanımlarına yine AFAD’ın hazırladığı sözlükte, kriz iletişimi kavramına yer verilmemekle birlikte risk iletişimi kavramının tanımına yer verildiği görülmektedir. Bu tanıma hatırlamak yerinde olacaktır: Risk İletişimi (İng. Risk Communication) “insanların tehlikeler hakkında bilgilendiği, davranış değişikliği yönünde etkilendiği ve riskler ile ilgili karar mekanizmalarına katılabildikleri sosyal süreç.” Literatürden hareketle risk iletişimini, her türlü risk kategorisine ilişkin ihtiyaç duyulan bilginin halka aktarılmasını ve kamuoyunda risklere ilişkin bir bilinç oluşturarak, potansiyel riskler karşısında rasyonel karar alma ya da eyleme geçme imkanının yaratılmasını amaçlayan bir iletişim süreci olarak tanımlayabiliriz. Riskin meydana gelmesi durumu ise krizdir ve kriz anının yönetilme-

sinin olmazsa olmazlarından birisi de kriz iletişimidir. Risk iletişimi, süreçlerin ve olasılıkların yönetimi iken kriz iletişimi ise riskin ortaya çıkması veya risklerin iyi yönetilmediği veya kontrol edilmediği durumlarda krizlere dönüşmesiyle “sonuçların yönetimi”dir. Kriz iletişimi uygulamaları, kriz öncesi yani risk yönetimi, kriz dönemi ve kriz sonrasını kapsamaktadır. Dolayısıyla risk ve kriz iletişimi birbirinden ayrı düşünülmemeyecek bir süreç yönetimidir. Müstakil bir kriz iletişim planlamasını da gerektiren proaktif bir kriz planlaması için muhtemel krizlerin sınıflandırılması, bunlara ilişkin çözümleri ortaya koyan strateji ve taktiklerin geliştirilmesi, geliştirilen senaryoların pratikte uygulanmasının temini için önceden hazırlık yapılması ve planları uygulayabilecek kriz yönetim ekibinin belirlenmesi ve yetiştirilmesi zikredilebilir. Proaktif bir kriz planlaması ve kriz yönetiminin başarıya ulaşması için de risk ve kriz iletişim planlaması ile etkili bir şekilde bunun uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede kriz iletişiminde temel ilkeleri arasında, öncelikli olarak hızlı bir şekilde kriz planı çerçevesinde hareket etmek, öngörü sahibi olmak, bilginin güvenilirliğini temin etmek, spekülasyonları azaltmak, krizden etkilenenleri düşünerek hareket etmek, kurum içi ve dışı kaynakları

etkin bir şekilde kullanmak olarak sayılabilir. Bu da aslında AFAD'ın ilk beş yıllık stratejik planında da ifade edildiği gibi kriz yönetimi anlayışının terki ve risk yönetimi anlayışının benimsenmesi ve hayata geçirilmesidir. Afet yönetimi açısından merkezî bir kurumsal yapının varlığı ve bu kurumun en az iki beş yıllık stratejik plan tecrübesine sahip olması, iletişim yönetimi ve özellikle de iletişim stratejik yönetimi açısından temel zeminin ve alt yapının olduğunu göstermektedir. Ancak beş yıllık planlama dikkate alındığında iletişim planlamasının afet yönetimine dahil edilmediği sonucuna bizi götürmektedir.

AFAD'ın stratejik planlarının hazırlanmasından öte Türkiye'nin afet yönetimini değerlendirmeye imkân veren önemli bir başka doküman ise TAMP Türkiye Afet Müdahale Planı'dır. Afetlerden elde edilen tecrübeler doğrultusunda afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla 2014 yılında hazırlanan ve 2018 yılı sonrasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonra kamu yönetiminin yeniden yapılandırılma çabaları çerçevesinde güncellenen TAMP'ın 24 Şubat 2022 tarihli yeni versiyonunda Afet İletişim Grubu'na yer verilmiştir. Stratejik planda belirlenen amaç ve stratejik hedeflere uygun olarak “afetin zararlarını en aza indirmeye çalışan bir afet yönetim sisteminin oluşturulduğunu” TAMP dokümanında da kayda geçiren AFAD, afet öncesi hazırlık, planlama ve risk azaltma çalışmaları, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, erken uyarı ve kesintisiz haberleşme projeleri ile risk yönetimi anlayışına geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede TAMP planı incelendiğinde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve AFAD özelinde İçişleri Bakanlığı'nın koordinasyonu ile çalışmalarını yürütmekte olan Afet İletişim Grubu'nun kurulduğu görülmektedir. Afet ve acil

durumlarda “medya ve halkla ilişkileri yürütmeye yönelik çalışmalar” kapsamında belirlenen görevler şunlardır:

- *Afet ve acil durum süreçlerinde yazılı, görsel ve dijital medya unsurlarıyla ilişkileri düzenlemek,*
- *Gerek kurumlar arası, gerekse afet ve acil durum bölgesi ile kamuoyu arasında sağlıklı bilgi akışını sağlayacak etkin ve süratli bir sistem kurmak*
- *Afet ve acil durumdan kaynaklı ortaya çıkan panik ortamını sakinleştirmek ve halkın güvenliği için alınması gereken tedbirleri kamuoyu ile paylaşmak,*
- *Paydaş kurum ve kuruluşlar ile yerel ve ulusal medya ile işbirliğinde bulunmak,*
- *Afet ve acil durumlarda medya iletişimi hizmetlerinin esaslarını belirlemektir.*

Kavramsal düzeyde metne dâhil edilmemiş olsa da buradaki Afet İletişim Grubu'nun görev kapsamının stratejik iletişim, risk iletişimi ve kriz iletişim alanlarına denk geldiği söylenebilir. Ancak AFAD'ın birinci beş yıllık stratejik planında kapsamlı bir şekilde yer aldığı söylenebilecek stratejik iletişim planının hazırlanması ve güncel tutulması, afetlerde medya etik ilkelerinin belirlenmesi, afet muhabirliği ve afet odaklı radyo-TV yayıncılığı gibi unsurların TAMP'ta da yer almadığı görülmektedir. Afet İletişim Grubu'nun varlığı ve görev alanlarının belirlenmesi değerli olmakla birlikte risk yönetimi anlayışına uygun olarak bir stratejik iletişim planının hazırlanması, risk ve kriz iletişimine ilişkin bir planlama hazırlığının olduğunu söylememize imkan verecek herhangi bir detaya ve dokümana ulaşamamıştır.

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
AFET VE ACIL DURUM
YÖNETİM BAŞKANLIĞI

AFAD

TAMP TÜRKİYE AFET MÜDAHALE PLANI

AFET İLETİŞİM GRUBU	CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI VE İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (AFAD) Afet ve acil durumlara ilişkin kamuoyunun doğru şekilde bilgilendirilmesi için yazılı, görsel ve dijital medya unsurlarıyla ilişkileri düzenleyip sağlıklı bilgi akışını sağlamaya yönelik koordinasyondan sorumludur.	TRT, ANADOLU AJANSI, RTÜK, TÜRK KIZILAY, BTK, ERİŞİM SAĞLAYICILAR BİRLİĞİ, İLGİLİ BAKANLIKLARIN BASIN MÜŞAVİRLİKLERİ, ULUSAL VE YEREL BASIN YAYIN KURULUŞLARI, DİJİTAL MEDYA PLATFORMLARI	- İletişim konusunda koordinasyonu sağlamak - Afet ve acil durumlarda medya iletişimi hizmetlerinin usul ve esaslarını belirlemek, - Afet ve acil durum süreçlerinde yazılı, görsel ve dijital medya unsurlarıyla ilişkileri düzenlemek, - Kurumlar arası, afet bölgesi ve kamuoyu arasında sağlıklı bilgi akışını sağlayacak bir sistem oluşturmak, - Afet ve acil durumlarla ilgili olarak kamuoyuna doğru, etkin, hızlı ve koordineli bilgi akışını sağlamak, - Afet ve acil durumlardan kaynaklanabilecek sıkıntılarla ilgili olarak yerinde ve zamanında yapılacak basın açıklamaları ile kamuoyunda konuyla ilgili yanlış bilgi ve değerlendirmeleri azaltmak, kaos ve panik ortamını ortadan kaldırmak, halkı sakinleştirmek, - Çok farklı kurum ve kuruluştan gelen bilgilerin eşgüdümünü sağlamak, haber ve bilgilerdeki çelişkileri en aza indirmek, - Halkın güvenliği için alınması gereken tedbirleri kamuoyu ile paylaşmak, - Bilgi paylaşımını güvenilir, tek bir kaynaktan gerçekleştirmek. - Afet öncesinde erken uyarı kapsamında halkı kısa mesajla uyarmak.
----------------------------	--	--	---

Kaynak: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

6 Şubat Depremlerinin Hatırlattığı ve Geleceğe Hazırlıklı Olmak

2023 bahar ayları, 11. Kalkınma Planı'nın yürürlükte olduğu ve 12. Kalkınma Planı hazırlıklarının da yürütüldüğü bir süreçtir. Tam bu süreçte Türkiye, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli iki büyük yıkıcı deprem yaşadı. Bu süreçte de özellikle medya profesyonellerinin habercilik pratikleri dikkate alındığında ve özellikle de dijitalleşmenin oluşturduğu yeni iletişim ortamları, yukarıda değinilen 2013-2017 yıllarını kapsayan ilk beş yıllık stratejik planda yer alan iletişim planı ve ilişkili hedeflerin ne kadar hayati derecede önemli olduğunu gösterdiğini söyleyebiliriz. Afet durumunda birinci öncelik, can güvenliğidir. Can güvenliğini temin edecek en önemli dayanak da doğru ve güncel enformasyondur. Bunu temin edecek en

önemli kurumsal mekanizma da medyadır yani habercilik sektörüdür. AFAD'ın birinci beş yıllık planda belirlenen hedeflerden birisi olan Afet Muhabirliği ve Afetlerde Medya Etik İlkelerinin Belirlenmesi'nin ne kadar önemli olduğunu, acı ile tecrübe etme imkânımız oldu. Türkiye bir afet ülkesi olmasına rağmen bir meslek alanı olarak habercilik sektörünün, onun temsilcileri olan meslek örgütlerinin ve bu alandaki akademik çalışmaların medya ve iletişim meslekleri boyutuyla hazırlıksız yakalandığını da söylemek abartılı olmayacaktır. Mesleki birikimin işlevsizleşmesine yol açan yeni dijital enformasyon ekosistemi ise Covid ile birlikte son üç yıllık süreçte infodemi kavramı ile ifade edilen yeni bir meydan okumayı da beraberinde getirmişti zaten. Doğru, yanlış, sahte ve çarpıtılmış bilginin birbirinden ayırt edilemez şekilde, aynı anda, hızlı ve geniş kapsamlı yayılması anlamına gelen *infodemi*, Covid ve deprem gibi doğal afetler ve terör saldırıları kadar insan hayatı için riskli, afete müdahaleyi geciktiren, toplumsal direnci düşüren ve afetin yol açtığı problemleri çözme

zorlaştıran bir kamu sağlığı problemi olarak görülmektedir artık.

Türkiye'nin afet yönetimi, krizden öte risk yönetimini öncelemesi ilkesinden hareketle stratejik iletişim anlayışını ve planlamasını gerektirmektedir. Bu çerçevede de müstakil bir iletişim planlamasına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda risk iletişim anlayışının ve riskin gerçeğe dönüşmesi ânından itibaren de kriz iletişimi anlayışının planlamaya dâhil edilmesinin, bundan sonraki afetlerin yönetimi açısından bir gereklilik olduğunu belirtmeliyiz. Kurumsal iletişim düzeyinde risk ve kriz iletişim planlamasının tamamlayıcı unsuru olarak kurumsal medyanın ve meslek mensuplarının da afet odaklı bir mesleki pratiği ortaya koyabilecek politikalara, ilkelere ve bunları hayata geçirebilecek meslek mensuplarına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede akademinin üzerine düşen görevler de bulunduğu açıktır. İletişim fakültelerinde hem afet haberciliğini yapabilecek nitelikli medya profesyonellerinin hem de iletişim sektöründe risk ve kriz iletişimini planlayıp yönetebilecek nitelikli iletişim uzmanlarının yetiştirilmesinin, en az arama kurtarma uzmanları kadar hayati derecede bir ihtiyaca karşılık geldiğini söylemek lazım.

Bir afet ülkesi olan Türkiye'nin afet yönetimi planlarında ve kriz yönetimi süreçlerinde vazgeçilmez bir

temel unsur olarak bir stratejik iletişim planının hazırlanmasına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda olası tüm riskleri dikkate alarak risk iletişim planlamasının da afet sırasındaki süreç yönetimi açısından vazgeçilmez olan kriz iletişim planlarının da aynı şekilde hazırlanmasının gündeme alınmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. AFAD'ın ilk beş yıllık stratejik planında yer alan *Afetlerde Medya Etik İlkelerinin Belirlenmesi, Afet Muhabirliği Projesi* ve Afet Yayıncılığı Projesi gibi plan ve projelerin akademi, sivil toplum ve kamu sektörlerinin gündeminde tutmak, hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki tüm paydaşları harekete geçirerek bir çabaya yönelmek, afet yönetimi açısından bir gerekliliktir.

Bu kapsamda 6 Şubat 2023 yıkıcı depremlerin ardından Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi tarafından hazırlanan medya profesyonellerine, kamu kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik boyutları da olan Afet Haberciliği Rehberi'ni, yeni çalışmalara ilham oluşturmak ve bu yöndeki çabalar için bir çağrı olması ümidi ile referans göstermekte fayda görüyorum. Can güvenliğini ve insan haysiyetini koruyan bir enformasyon ekosistemi, afetlerde temel bir ihtiyaç ve haktır. Hem afet yönetimi hem de medya sektörü açısın-

Bir afet ülkesi olan Türkiye'nin afet yönetimi planlarında ve kriz yönetimi süreçlerinde vazgeçilmez bir temel unsur olarak bir stratejik iletişim planının hazırlanmasına ihtiyaç vardır.

dan bu ihtiyaç ve hakkın karşılanması yönünde bir çağrı olarak değerlendirilebilecek Afet Haberciliği Rehberi, bir akademik depremin ilk iki haftasında yürüttüğü kolektif bir çalışmanın ve çabanın ürünüdür.

Bir Çağrı: Can Güvenliğini ve İnsan Haysiyetini Gözeten Habercilik

Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde arka arkaya meydana gelen iki büyük yıkıcı depremin yol açtığı afetin haberleştirilmesinde, 6-20 Şubat tarihleri arasında Türk medyasının habercilik uygulamalarını dikkate alarak deprem haberlerini takibe almış ve tespit edilen sorunlardan hareketle çözüm önerilerine odaklanarak kolektif bir çaba ile akademi, sivil toplum ve medya dünyasından altmış aşkın kişinin değerlendirme ve katkılarıyla *Afet Haberciliği Rehberi*’ni hazırladı. *Afet Haberciliği Rehberi*, “İnfodemi ve Afet Haberciliği”, “Can Güvenliğini Korumak”, “İnsan Haysiyetini Koruyan Habercilik”, “Toplumsal Direnci Güçlendirmek” ve “Habercileri ve Haberciliği güçlendirmek” başlıkları altında 43 maddeden oluşuyor. Türkiye’de medyanın iki haftalık deprem haberciliği uygulamalarının değerlendirilmesinde, medya ve iletişim sektörünün şimdiye kadar ortaya koyduğu meslek ilkele-ri birikiminden de istifade edildi. *Afet Haberciliği Rehberi*, ayı zamanda dijital haber üretici, yayıncı ve infodeminin daha etkin olduğu sosyal medya platformlarında -takipçi sayısından bağımsız- yer alan her kişi ve kurum için de geçerlidir.

Doğru, yanlış, sahte veya çarpıtılmış bilgileri birbirinden ayırt edememenin can güvenliğini tehdit ettiği, hatta insan hayatına mal olabildiği afet dönemlerinde güçlü habercinin, kaliteli haberciliğin ve kurumsallaşmış bir medyanın hayatiyeti izahtan varestedir. Buradan hareketle bir deprem ülkesi olan Türkiye’de “can güvenliğini ve insan haysiyeti”ni odağa alan bir haberciliğe duyulan ihtiyaca katkı yapması için hazırlanan Afet Haberciliği Rehberi’nin temel unsurları şunlardır:

İnfodemi ve Afet Haberciliği

- *Afetlerde, yanlış bilginin yayılması can güvenliğini tehdit eder.*
 - *Can güvenliği riskini azaltmanın yollarından biri de doğru ve güncel haberdur.*
 - *Doğru ve güncel haberin en önemli kaynağı, kurumsallaşmış medyadır.*
1. Doğru, yanlış, sahte ve çarpıtılmış bilgilerin birbirlerinden ayırt edilemez şekilde, aynı anda, hızlı ve geniş kapsamlı yayılması anlamına gelen infodemi, insan hayatı için Covid ve deprem gibi doğal afetler ile terör saldırıları kadar riskli, afete müdahaleyi geciktiren, toplumsal direnci düşüren ve afetin yol açtığı problemleri çözmemeyi zorlaştıran bir kamu sağlığı problemidir.
 2. Doğru, yanlış, sahte veya çarpıtılmış bilgileri birbirinden ayırt edememenin can güvenliğini tehlikeye attığı, hatta insan hayatına mal olabildiği afet dönemlerinde *infodemiye* yakananmamanın, *infodemiden* kurtulmanın, *infodemi*yi aşmanın imkânlarından biri medya

1 a) Afet Haberciliği Rehberi’ne katkıda bulunan isimlerin listesine buradan erişilebilir: <https://medyaokuryazari.org/afet-haberciligi-rehberi>. b) Rehberin İngilizce versiyonuna da şuradan erişilebilir: Disaster Journalism Guide, <https://medyaokuryazari.org/wp-content/uploads/2023/04/10-Disaster-Journalism-Guide.pdf>

okuryazarlığı iken, en temel direnç noktası ise “güncel ve doğru haber”dir. Bunun için de şeffaf, hesap verebilir, güçlü ve kurumsallaşmış bir medyanın varlığı hayati derecede önemlidir.

3. Doğru ve güncel habere erişim önemli bir ihtiyaç, temel bir haktır. Doğru ve güncel habere erişebilmenin başlıca yolu da medyadır. Bu nedenle, “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” kapsamında değerlendirilen basın/medya özgürlüğü, anayasal güvence altına alınmış temel haklardan biridir.
4. Habercilik bir kamu hizmetidir ve kamu yararını esas alır. Habercinin hakları da halkın haber alma hakkının ve ifade hürriyetinin temelini oluşturur.
5. Haberci, doğruluk ve dürüstlük ilkelerini gözeterek, tarihe tanıklık sorumluluğuyla sel, deprem ve savaş gibi doğal afet ve olağanüstü durumlarda olayı en yalın ve en gerçekçi hâliyle haberleştirir.

Can Güvenliğini Korumak

- Doğru ve güncel haber afet bölgesinde hayat kurtarabilir.
 - Sahte ve yanlış haber ölüme bile yol açabilir.
 - Can güvenliğini riske atan yayıncılıktan uzak durulmalıdır.
 - Arama kurtarma çalışmalarını zafiyete uğratacak her tür tutum ve davranıştan kaçınılmalıdır.
6. Doğru ve güncel bilgi, afet bölgesinde ve arama-kurtarma sürecinde hayat kurtarabilir; sahte ve yanlış bilgi ise vereceği başka birçok

zarara ek olarak masum insanların ölümüne dahi yol açabilir.

7. Afet bölgesinde görev yapan haberciler, arama-kurtarma çalışmalarını aksatmaya yol açabilecek her türlü tutum ve davranıştan uzak durulmalıdır. Fotoğraf, drone (İHA) ve kamera çekimleri, enkaz altındakilerin ve arama kurtarma ekiplerinin can güvenliğini tehlikeye atmayacak şekilde yapılmalıdır.
8. Haber toplama süreci (özellikle anons ve röportajlar), azami düzeyde can güvenliğini gözetken ve arama kurtarma ekiplerinin işlerini kolaylaştıran bir hassasiyetle yapılmalıdır. Örneğin, enkaz altındaki insanlara mikrofon uzatılmamalı, afetzedelerin can güvenliğini tehlikeye atabileceğinden enkazdan çıkarılma anını görüntüleme yarışından uzak durulmalıdır.
9. Arama kurtarma ekiplerinin enkaz altında kalan insanların tespiti için yaptığı uygulamaları, canlı yayınlarda bizzat enkaz altında kalan insanlar üzerinde göstermeye çalışmak gibi can güvenliğini riske atan yayıncılıktan uzak durulmalıdır.
10. Haberciler, enkazda arama kurtarma çalışmaları devam ederken hem kurtarılmayı bekleyenlerin hem arama kurtarma personelinin hem de kendilerinin can güvenliğini riske atmamak için enkaza girmekten kaçınılmalıdır.
11. Haber toplama sürecinin koşturması ve telaşı sırasında, kamera ve fotoğraf makinelerinin ses ve ışıklarının afetzedelerin sağlığını ve psikolojik durumunu olumsuz etkileyebileceği bilinciyle hareket edilmelidir. Özellikle engelli ve tüm özel gereksinimli bireylerin gö-

rüntülerinin alınması ve haberleştirilmesinde azami hassasiyet gösterilmelidir.

İnsan Haysiyetini Koruyan Habercilik

- *İnsan haysiyetini gözetmek öncelikli ve esastır.*
 - *Habercilik için afetzedelerin hakları ihlal edilemez.*
 - *Afetzedeleri incitecek görsellerin kullanımından kaçınılmalıdır.*
12. Afetzedelerin ve yakınlarının kişilik haklarının korunmasına yönelik bir yayıncılık anlayışı, olası tüm zorluklara rağmen özenle korunmalı ve uygulanmalıdır.
 13. Temel insani değerlerin vazettiği ve uluslararası sözleşmelerin de üzerinde hemfikir olduğu çocuk hakları ve mahremiyeti konusuna özellikle dikkat edilmelidir. Özellikle down sendromlu ailelerin ve özel gereksinimli çocukların haberleştirilmesine azami hassasiyet gösterilmelidir. Dijital ortamın herkesin erişimine açık kalıcı bir hafızaya dönüşme niteliği dikkate alınarak çocuk görüntülerinin ve kişisel bilgilerinin detaylı anlatımından uzak durulması, insani haberciliğin apaçık gereğidir.
 14. Habercilikte esas olanın “insan haysiyetini korumak” olduğu unutulmamalıdır. Afetzedelerin haysiyetinin gözetilmesi, insani haberciliğin gereğidir. Bunun için enkaz altında kalan insanları ve enkazdan çıkarılma anlarının tüm detaylarıyla çekilip yayımlanmasından uzak durulmalıdır.
 15. Afetzedelere ve/veya yakınlarına izin almadan mikrofon uzatılmamalı, canlı yayına çıkarıl-

mamalıdır. Yardım için sıra bekleyen insanlar yakın çekimde ekrana getirilmemeli, insanların “utanma” duygusuna saygı gösterilmelidir.

16. En temel insani ve mesleki değerler gereği, canlı yayına alınan veya söyleşi yapılan insanların acılarına saygıyla ve özenle yaklaşılmalı, kendilerini ifade etmeleri sağlanmalıdır. Röportaj yapılan kişileri belirli bir cevabı dile getirmeleri yönünde zorlayacak yahut manipüle edecek sorulardan kaçınılmalıdır.
17. Kutuplaşma başta olmak üzere afetzedelerin herhangi bir nedenle çıkar çatışmasının malzemesi yapılmasından ve haber sömürüsüne dönüştürülmesinden kaçınılmalıdır. Bu kapsamda, yaşlılara ve mültecilere yönelik ayrıştırıcı, nesneleştirici ve ötekileştirici bir dili yansıtan (“bir Suriyeli kurtarıldı, bir göçmen çıkarıldı, 80 yaşında bile” vb.) ibareler kullanılmadan, afetzedelerin sadece isim ve yaş bilgisiyle haberleştirilmesi insani haberciliğin gereğidir.
18. Özellikle sosyal medya aracılığıyla ırkçılık ve nefret söyleminin hedefi haline getirilen mültecilerin ve diğer dezavantajlı grupların medyada kendilerini ifade etmelerine imkân verilmesi hem temel bir hak hem de insani haberciliğin gereğidir.
19. Rıza, mahremiyet ve psikolojik etkenler dikkate alınarak çekim, anons ve röportajların yapılması da insani haberciliğin olmazsa olmazlarındandır.
20. Habercilik mesleğinin temel özelliği ve önemi, taşıdığı toplumsal nitelik ve bir kamu hizmeti olmasıdır. Bu nedenle haber, kişilik haklarına ve özel hayata saygılı olmalı; milliyet, ırk, cin-

siyet, etnik köken, din, dil, sınıf ayrımcılığına kesinlikle yer verilmemelidir.

21. Yaşanan afetın reyting uğruna ticari bir “fırsata” dönüştürölmesine veya herhangi bir gerekçesiyle gündemden düşürölmesine yönelik her türlü yayıncılıktan uzak durulmalıdır.
22. Haberciler, sadece afet bölgesinin belli bölgelerini, seçilmiş enkaz ve görüntüleri ekrana taşımak veya gündeme getirmekle yetinmemeli, olayın bütünlüğünü yansıtmada konusunda hassasiyet göstermelidir.

Toplumsal Direnci Güçlendirmek

- *Doğru ve güncel haber toplumsal direnç için de büyük ihtiyaçtır.*
 - *Duyumu haberleştirerek dolaşıma sokmak toplumsal barışa tehdittir.*
 - *Afetzedeler arasında hiçbir şekilde ayırım yapılamaz.*
23. Doğrulanmış güncel haber hem afetzedelerin can güvenliği, hem ihtiyaçlarının karşılanması hem de toplumsal dayanışma ve direnç açısından hayati derecede önemlidir.
 24. Tarihe tanıklık sorumluluğuyla gerçekler en yalın hâliyle haberleştirilirken toplumsal gerilimi artıracak, toplumsal kırılmalara veya çatışmalara sebebiyet verebilecek söylentilere itibar edilmemeli, en az iki farklı kaynaktan doğrulanmadan herhangi bir duyum haberleştirilmemelidir.
 25. “Afetzedelerin kimliği sorulmaz” ilkesinden

hareketle haberciler, afetzedeler arasında ayrımcılık yapamaz. Ötekileştiren, nefret ve gerilimi besleyen, düşmanlık ve çatışmayı körükleyen yayıncılık yapılmamalıdır.

26. Haberciler, afetzedelerin kültürel değerlerini, inançlarını veya inançsızlığını saldırı konusu hâline getirmemeli, küçümsememeli, bunlarla alay etmemelidir. Nefret söylemi kapsamındaki her türlü ifade ve tutumdan uzak durulmalıdır.
27. Haberciler, afet bölgesindeki münferit hırsızlık, yağma veya çatışmalardan hareketle can güvenliğini riske atacak, toplumsal uyumu zedeleyecek şekilde kışkırtıcı ve şiddeti özendiren yayıncılık yapmamalıdır.
28. Haberde izleyiciyi duygusal açıdan etkilemek amacıyla fon müziği gibi dramatik öğeler kullanılmamalıdır. Haberde güncel görüntü (video, fotoğraf) kullanılmalı; güncel olmayan görsellere, canlandırma, panik, ajitasyon ve şoka yönelik unsurlara yer vermekten kaçınılmalıdır.
29. Haber üretim süreçlerinde sansasyon, panik, ajitasyon ve şoka yönelik unsurlar yerine denge, anlayış, yapıcı yaklaşım, istisnai değerlere saygı ve insan haysiyeti ilkelerini gözetmek, insani haberciliğin bir gereğidir.
30. Afet sürecinde negatif habercilik kadar pozitif habercilik de insan psikolojisi üzerinde olumsuz etki bırakabilmektedir. Coşkulu anlatımdan, duygu patlamasına yol açacak kelimelerin kullanımından ve bu tür bir üsluptan kaçınılmalıdır. Olumlu ya da olumsuz bir olayın veya duygu durumunun aktarılmasında olabildiğince rasyonel kalınarak dengeli ve

yerinde kavram ve nitelemelerle örölü bir habercilik öne çıkarılmalıdır.

31. Haberciler, enkazdan kurtarmayı anlatırken vefat eden binlerce insanın acısına hâlel getirecek coşku ve sevinç hâlinde uzak durmalıdır. Ses tonu, seçilen kelime ve anlatım kalıpları, kayıp ve kurtarma durumları da göz önünde bulundurularak dengeli bir haber dili kullanılmalıdır.
32. Yerbilimcilerin yanında sağlık, sosyal ve beşerî bilimler alanından (psikiyatri, halk sağlığı, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ilahiyat) uzmanların da medyada yer almasına imkân tanınması, çok boyutlu bir toplumsal yıkım olan afetin anlaşılmasını ve yönetilmesini kolaylaştıracaktır.
33. Mülteci ve göçmenlerin de yoğun olarak yaşadığı afet bölgelerinden gelen haberler, toplumun bu kırılgan gruplara olumsuz algısının sadece söylem ve algı düzeyinde kalmadığını göstermektedir. Bu nedenle özellikle de mülteci ve göçmenlere yönelik ötekileştirici, ayırıcı ve kriminalize edici, toplumsal barışa ve dirence zarar verecek bir haber dili kullanmaktan, şiddet ve hukuk dışı eylemleri normal gösterecek sunum biçimlerinden uzak durulmalıdır.

Habercileri ve Haberciliği Güçlendirmek

- *Doğru ve güvenilir haber için öncelikle habercinin güçlü ve güvende olması gerekir.*
- *Kaliteli habercilik için habercilerin özlük hakları geliştirilmelidir.*

- *Haberciler, öncelikle halka ve gerçeklere karşı sorumludur.*
 - *Daha kaliteli haber için afet bölgelerinde rotasyonlu çalışma uygulanmalıdır.*
 - *Medya kuruluşlarında Teyit ve Infodemi Editörlüğü kurulmalıdır.*
34. Meslek örgütleri bildirgelerinde, kamu otoritelerinden ve işverenlerinden önce halka ve gerçeğe karşı sorumlu kılınan habercilerin iş güvencesi ve özlük hakları geliştirilmelidir.
 35. Afet ve rehberlik eğitimi almış, psikolojik mukavemeti güçlü, afet haberciliğinde deneyimli medya profesyonellerinin afet bölgesinde görevlendirilmesine özen gösterilmelidir. 36. Afet bölgesinde görev yapmanın ağırlığı dikkate alınarak habercilerin, ekip rotasyonları ile kısa sürelerle (en fazla bir hafta) görevlendirilmeleri ve görev dönüşünde psikososyal destek almaları sağlanmalıdır.
 36. Afet bölgesinde görev yapmanın ağırlığı dikkate alınarak habercilerin, ekip rotasyonları ile kısa sürelerle (en fazla bir hafta) görevlendirilmeleri ve görev dönüşünde psikososyal destek almaları sağlanmalıdır.
 37. Afet yönetimi yetkilileri, teknik destek başta olmak üzere sahada görev yapan habercilerin çalışma koşullarına destek vermeli ve güncel verileri medya profesyonelleri ile düzenli şekilde paylaşmalıdır.
 38. Haberciler, izleyicilerin/okuyucuların afetin boyutunu ve etkilerini daha iyi anlamalarına imkân tanıyacak interaktif haritalar, infografikler veya farklı formatlarda yeni anlatım biçimleri geliştirip kullanmalıdır.

39. Afet zamanında medyada yer alan her türden görsel malzeme, alanın uzmanlarına yorumlatılmalıdır. Bu dönemde sıkça kullanılan özellikle fay hatları, zemin haritaları, uydu görüntüleri, konunun gerçek uzmanları ve bilim insanları tarafından halkın anlayabileceği şekilde yorumlanmalıdır.
40. Afet planlamasının ve yönetiminin iki temel unsuru olan risk ve kriz iletişiminin en önemli paydaşı, medya ve habercilik sektörüdür. Bu kapsamda, “bilim ve teknoloji haberciliği” ile “kentleşme ve şehir haberciliği”nin güçlendirilmesi, afet ve afet yönetimiyle ilgili çoklu disiplinlerin ürettiği bilimsel bilginin toplumsallaşmasına, afet bilincinin oluşmasına ve zararları aza indirecek proaktif bir toplumsal direncin ortaya çıkmasına ciddi katkı sağlayacaktır.
41. Dürüst, şeffaf, sorumlu, adil ve hesap verebilir bir medya yapılanması, afetzedelerin can güvenliğini ve insan haysiyetini koruyan insani bir haberciliği de sağlayacaktır. Bunun için de,

(geleneksel ve dijital) medya sektörü, iletişim sektörünün (halkla ilişkiler, kurumsal iletişim, siyasal iletişim, reklam vd.) reklam ve kurumsal iletişim departmanlarının birer uzantısı olmadan doğru ve güncel haberi halka ulaştırmakla yükümlüdür.

42. Hem infodemiyle mücadele hem de kaliteli habercilik açısından medya sektörünün, ulusal ve uluslararası doğruluk kontrolü yapan kuruluşlar ile daha etkin ve işlevsel bir ilişki geliştirmesi beklenir. Bu amaca yönelik olarak medya ve iletişim meslek örgütlerinin daha aktif rol üstlenmeleri gerekir.
43. Dijitalleşmeyle beraber enformasyon ekosistemimizin enformasyon krizi, enformasyon düzensizliği ve infodemi kavramlarıyla ifade edilen yapısal bir sorunla karşı karşıya olduğu bu süreçte, güçlü ve kurumsallaşmış bir medya ile güven veren kaliteli bir habercilik için tüm medya kuruluşlarında “Teyit ve Infodemi Editörlüğü”nün kurulması bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Afet Yönetiminde **Sivil Toplum Kapasitesi**

Afetler sebep olduğu maddi ve manevi tahribatla toplumların zihninde derin izler bırakmaktadır. Engellenmesi mümkün olmasa da ürettiği tahribatı en aza indirmenin mümkün olduğu afetlerin öncesi ve sonrası itibarıyla derinlemesine tahlil edilmesi ve bu noktada müdahale planlarının hazırlanması gerekmektedir. Gündelik yaşamın sıradanlığı içinde uzak ihtimal olarak görülebilen ancak vuku bulduğunda ciddi yıkımlara sebebiyet veren afetler yapısı gereği toplumsal olaylardır. Zira özellikle afet sonrası oluşan toplumsal birliktelik ve yaraları sarma çabaları had safhaya ulaşmakta ve adeta bir toplumsal seferberliğe dönüşmektedir.

Toplumun faydasına çeşitli faaliyetler üreten sivil toplum kuruluşlarının afet bilinci ve müdahalesi noktasında da aktif olması beklenmektedir. Afetlerin kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımızda durduğu bir iklimde sivil toplum kuruluşlarının da bu önemli alana yabancı kalması düşünülemez. Dolayısıyla ilgi alanı ve çalışma perspektifi ne olursa olsun özellikle güçlü sivil toplum yapılarının afetle ilgili ayrı bir gündemi ve çalışma stratejisi olması elzemdir.

Afetlerle ilgili yapılacak çalışmaların afetin öncesi ve sonrası sorumluluklar olarak değerlendirildiği bir süreçte iki zaman diliminde de sivil toplum kuruluşları karar mekanizmalarının bir paydaşı olarak değerlendirilmelidir. Afet öncesi ile ilgili olarak zararın en aza indirgenebilmesi için yapılacak özel çalışmalarda ve kentlerle ilgili bu konuda

yapılacak planlamalarda karar alıcılar sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket etmeli ve bu sivil güçten faydalanmalıdır. Afet sonrası ile ilgili olarak da müdahale ve yeniden inşa noktasında da sivil toplumun birikiminden faydalanılmalı ve sivil yapıların kapasitesi kamu hamlelerine ilave olarak değerlendirilmelidir.

Sivil toplumun Türkiye'deki gelişim sürecini değerlendiren literatürde 1999 yılında gerçekleşen Marmara depremi özel bir önem arz etmektedir. Deprem sonrasında müdahale anlamında ve depremzede vatandaşların yaralarının sarılması noktasında sivil toplum kuruluşlarının görünür olması toplumumuzun STK'lara bakışını değiştirmiş ve sivil alan bu dönemden sonra daha fazla güçlenmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen ve birçok ilimizde büyük bir hasara yol açan depremler sonrasında da sivil toplum kuruluşlarının bu süreçteki katkısının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Uzmanlaştıkları alana göre kendi sahasında faaliyetlerine devam eden STK'ların ülkemizin tamamını etkileyen bu büyük afet sonrasında doğrudan sahada çok ciddi inisiyatifler almış olması, Türkiye'de sivil toplum kapasitesinin artarak sürdüğünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Amacı temelde insana, genelde ise yaşadığımız topluma katkı sunmak olan STK'lar ülkemizin en fazla ihtiyaç duyduğu dönemde saha gücünü ortaya koymuş ve yaraların sarılması noktasında çok büyük bir özveri göstermiştir. Önceki

dönemlere göre sivil toplum kuruluşlarının mali yapılarını, saha becerilerini, insan kapasitelerini, uzmanlaşma alanlarını geliştirdiği ve çok kısa sürede organize olarak operasyona geçme kapasitelerini artırdıkları görülmektedir. Bundan sonraki süreçte yapılması gereken ise sivil toplumun görece kıymetli bir sınav verdiği bu noktada eksikliklerin tespit edilmesi ve zayıf kalan alanların kamu-STK iş birliği ile güçlendirilmesidir.

Özellikle güçlü ve örgütlü sivil toplum yapılarının bu denli büyük afetlere müdahale kapasitesini göstermesi açısından Memur-Sen'in bu süreçte aldığı sorumluluk, önemli bir sivil gücü göstermesi açısından oldukça kıymetlidir. Ülkemizin yaşadığı her toplumsal olayda pozisyon almaktan çekinmeyen ve doğrudan inisiyatif alan Memur-Sen, Kahramanmaraş depremlerinde de önemli bir sorumluluk örneği göstererek bütün imkanları ile milletimizin

yanında olmuştur. Memur-Sen bünyesinde Türkiye genelinde bölgesel olarak değerlendirilen dokuz farklı ilde toplamda 270 kişilik bir arama kurtarma ekibi kurulmuş, bu ekiplerin eğitim, akreditasyon süreçleri takip edilerek gerekli teçhizatları sağlanmış ve depremin ilk anından itibaren sahada olması sağlanmıştır. Deprem gerçekleşikten sonra en fazla ihtiyaç duyulan ve can kurtaracak rol alan arama-kurtarma ekiplerinin özellikle Genç Memur-Sen ekiplerinden oluşturulmuş olması gençlerin bu denli büyük bir afette doğrudan rol alma ve inisiyatif geliştirme refleksinin gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Arama kurtarma müdahalesiyle eş zamanlı olarak başlatılan ve depremezelerin acil ihtiyaçlarının karşılanması noktasında önemli yer tutan çadır, battaniye, kıyafet, ısıtıcı, yiyecek gibi ihtiyaç malzemelerinin temini noktasında da hızlıca reaksiyon alınmış ve ihtiyaç malzemelerinin bölgeye sevki gerçekleştirilmiştir.

On ilimizi etkileyen ve çok büyük bir alanı tahrip ederek maddi-manevi birçok yaraya sebep olan Kahramanmaraş depremlerinin bundan sonraki süreçte afet konusunda sivil toplum-kamu işbirliği noktasında oldukça öğretici olduğu bir gerçektir. Bu noktada hem karar alıcılara hem de sivil toplum kuruluşlarına afet müdahale planlamaları noktasında önemli görevler düşmektedir. Afetlerin ön-cesinde şehir planlamalarının muhtemel sonuçlar göz önünde bulundurularak tasarlanması ve bu süreçlerde ilgili birikime sahip STK'ların karar alma süreçlerine dâhil edilmesi oldukça önemlidir. Özellikle AFAD Başkanlığı işbirliği ile akredite olmuş gönüllü arama-kurtarma faaliyetlerinin artırılarak teşvik edilmesi ve bu çalışmalarda sivil toplumun hem insan hem imkân kapasitesinin süreçlere dâhil edilmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ise mevcut kapasitelerini yaygınlaştırması, örgütlü ağlarını ve mevcut imkânlarını acil du-

rumlarda yönetebilme kapasitelerini geliştirmesi gerekmektedir. Gönüllü olmanın önemi ile toplum faydasına bir sonuç ortaya koyma noktasında sivil toplum bilincinin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmalı, özellikle gençlerin özverili ve dinamik yapısından bu anlamda faydalanılmalıdır.

Gönüllülük, diğerkâmlık ve irfan şuuruyla yoğrulmuş topraklarımızda afet dönemlerinde herhangi bir kurum aidiyeti olsa da olmasa da darda kalanın yardımına koşmayı bir ödev olarak gören insanımıza, daha örgütlü ve kapasiteli bir şekilde yapılacak doğru yönlendirmeler afetlerin olumsuz etkisini en aza indirgeyecek unsurların başında gelmektedir. Toplumu ilgilendiren her konuda olduğu gibi afet konusunda da sivil toplum kuruluşlarının karar alma ve müdahale süreçlerine dâhil edilmesi, afetle mücadele kapasitesinin gelişmesine önemli katkılar sunacaktır.

Afet Yönetimi ve Kahramanmaraş Merkezli Depremlerde İHH Afet Yönetimi Örneği

Giriş

İnsanlar, yaşamakta olduğumuz 21. yüzyıl içerisinde, siyasi, sosyal ve ekonomik krizler, iklim değişikliğine bağlı bütün dünyayı etkileyen problemler gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu anlamda en önemli sorunlardan biri de beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan afetlerdir. 20. yüzyılın sonlarına kadar dünya genelinde afetlere müdahale anlayışı daha ziyade afet sırası ve sonrasına odaklıydı. Bu da ciddi insan hayatı ve maddi kayıplarına engel olmak için yetersiz bir çalışma olarak görülmeye başlanmıştır. Son 20-30 yıl içerisinde ise genel anlamda kayıpların azaltılabilmesi için afet öncesi çalışmalarına, yani afete hazırlık aşamasına daha çok önem verilmektedir.

Bunu gerçekleştirebilmek için artık dünya çapında bütünlükli afet yönetimi sistemi kullanılmakta ve Türkiye’de de bu minvalde TAMP (Türkiye Afet Müdahale Planı) ve Ulusal Risk Kalkanı gibi önemli çalışmalar yürütülmektedir.

Bu çalışmamızda, afet yönetimi ile ilgili bir takım kavramları ve afet yönetiminin evrelerini inceledikten sonra İHH İnsani Yardım Vakfı’nın bünyesindeki Afet Yönetim Başkanlığı’ndan ve Güney Doğu Anadolu Deprem Bölgesi’ndeki çalışmalarından bahsedeceğiz.

1. Afet Yönetimi

Afet yönetimi, doğal afetler, insan kaynaklı afetler veya teknolojik afetler gibi beklenmedik ve istenmeyen olayların meydana geldiği durumlarda, olayların oluşturduğu zararları en aza indirmeye veya önlemeye çalışan bir dizi strateji, planlama ve koordinasyon sürecidir. Bir afet öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanan tedbirlerin tümünü içerir. Bu tedbirler, afet risklerinin belirlenmesi, afet durumuna hazırlık, afet sırasında müdahale ve zararların en aza indirilmesi, afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapılandırma çalışmalarını kapsar.¹

Afet yönetimi, birçok kurum ve kuruluşun bir araya gelerek afetlere hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarında ortak bir amaca yönelmesi gerektiren çok disiplinli bir yaklaşımdır. Bu kurum ve kuruluşlar arasında, yerel ve ulusal hükümetler, sivil toplum kuruluşları, acil durum hizmetleri, sağlık kuruluşları, eğitim kurumları, işletmeler ve vatandaşlar yer alabilir.

1.1 Temel Kavramlar

Afet: Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya

1 AFAD, 2023. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur.²

Risk: Bir olayın belirli koşul ve ortamlarda doğurabileceği can, mal, ekonomik ve çevresel gibi değerlerin kaybının gerçekleşme olasılığı.³

Tehlike: Can ve mal kayıplarına neden olmak ile birlikte sosyo-ekonomik düzen ve etkinliklere, doğal ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan her şey.⁴

Kriz: AFAD'ın mevzuatına göre, “devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü ile millî hedef ve menfaatlere yönelik hasmane tutum ve davranışların, Anayasa ile kurulan hür ve demokratik düzeni veya hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yö-

nelik şiddet hareketlerinin, tabii afetlerin, tehlikeli salgın hastalıkların, büyük yangınların, radyasyon ve hava kirliliği gibi önemli nitelikteki kimyasal ve teknolojik olayların, ağır ekonomik bunalımların, iltica ve büyük nüfus hareketlerinin ayrı ve birlikte ortaya çıktığı hâller” olarak tanımlanmaktadır.⁵

Hazırlık: Hükümetler, müdahale ve kurtarma kuruluşları, topluluklar ve bireyler tarafından olası, yakın veya mevcut afetlerin etkilerini etkili bir şekilde tahmin etmek, onlara müdahale etmek ve onlardan kurtulmak için geliştirilen bilgi ve kapasitelerin toplamını ifade eder.⁶

Müdahale: Terim olarak müdahale; afet ve acil durumlarda can ve mal kurtarma, sağlık, işe, ibate, güvenlik ve çevre koruma, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışma-

2 AFAD, Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

3 AFAD, a.g.e., Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

4 , Mikdat Kadioğlu, Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Mikdat Kadioğlu, Emin Özdamar (Ed.), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, JICA Türkiye Ofisi Yayınları, Ankara 2008 s.4.

5 AFAD, a.g.e., Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

6 UNDRR, Terminology, Erişim: 06 Mart 2023, <https://www.undrr.org/terminology>

yı ifade eder. Afetin meydana gelmesi ile başlayan ilk evredir.⁷

İyileştirme: Afetlerden etkilenmiş olan toplulukların ihtiyaçlarının en akılcı yol ve yöntemlerle karşılanması, hayatın bir an önce normale döndürülmesi, muhtemel afetlerle baş edebilme imkânlarının geliştirilmesi ve en az zarar görmelerini sağlayacak daha güvenli bir yaşam çevresi oluşturulması için yapılması gereken yasal, kurumsal, fiziksel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin tümünü kapsayan uzun süreç. Afet yönetiminde, afete müdahaleden sonra gelen dönemi ifade eder.⁸

2. İHH İnsani Yardım Vakfı ve Afet Yönetimi

İHH İnsani Yardım Vakfı; bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın dünyanın herhangi bir yerinde sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, zulüm görmüş, aç ve açıkta kalmış; savaş, tabii afet gibi sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz, yurtsuz, tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek üzere 1992 yılından bu yana çalışmaktadır. Gönüllü faaliyetlerle

başlayan ve 1995 yılında kurumsallaşan bu çalışmalar kısa sürede 123 ülkeye yayılmış ve Türkiye’den tüm dünyaya ulaşan bir hayır köprüsü olmuştur.

Ülkemizin, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla, çeşitli afetlerin yaşanabildiği kuşakta olması, iklim değişiklikleri, ulusal ve uluslararası siyasi, iktisadi ve ictimai krizler gibi sebeplerden dolayı meydana gelen acil durum ve afetlere daha etkin müdahale etmek adına 2009 yılında İHH Afet Yönetimi biriminin temelleri atıldı ve birçok ulusal ile uluslararası operasyona müdahalede bulunuldu. 2009 yılında Acil Yardım Koordinatörlüğü altında başlayan çalışmalara, 2018’den itibaren Arama Kurtarma Koordinatörlüğü çatısı altında devam edildi. 2020 yılından bu yana ise Bütünleşik Afet Yönetimi sistemini kurmak için oluşturulmuş İHH Afet Yönetimi Başkanlığı’na bağlı, 74 ilde 107 ekip ve 2100 gönüllü ile İHH Arama Kurtarma ekipleri olarak çalışmalar yürütülmektedir.

İHH Afet Yönetimi Başkanlığı olarak afetlere çeşitli çalışma grupları ile hizmet vermektedir. Bu çalışma grupları; Arama Kurtarma Çalışma Grubu, Beslenme Çalışma Grubu, Ayni Yardım Ve Depo Yönetimi Ça-

7 AFAD, a.g.e., Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

8 AFAD, a.g.e., Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

2020 yılından bu yana ise Bütünleşik Afet Yönetimi sistemini kurmak için oluşturulmuş İHH Afet Yönetimi Başkanlığı’na bağlı, 74 ilde 107 ekip ve 2100 gönüllü ile İHH Arama Kurtarma ekipleri olarak çalışmalar yürütülmektedir.

lışma Grubu, İletişim alışma Grubu, STK ve Gönüllü Yönetimi alışma Grubu ve Psikososyal alışma Grubu'dur.

2.1 İHH ve Güney Doğu Anadolu Depremi

2.1.1. İntikal ve Müdahale alışmaları

Birinci depremin hemen ardından İHH Afet Yönetimi Başkanlığı afete müdahale amacıyla illerdeki ekiplerin hazırlık ve intikal çalışmalarına başlanması için talimat verdi. Ancak depremin etkilediği illerdeki ekip yeleri de afetzede durumuna düştüğü için operasyon gerçekleştirmeleri yahut yardım çalışmalarını başlatmaları mümkün olamadı. Zira onlar da aileleri ve yakınlarıyla birlikte afetten etkilenmiş, kayıplar vermiş oldukları için bu durumun şokunu yaşıyorlardı. Ancak durumu iyi olan personel ve gönüllüler enkaz altında kalan yakınlarını kurtarmak için kısa sürede harekete geçti. Fakat afetin ilk saatlerinde enkazda çalışabilmek için gerekli ekipman ve malzemeye ulaşmada da sorun yaşandığından etkili bir arama kurtarma a-

lışması yapılamamış, etraftan bulunabilen kazma, kürek vb. basit aletlerle mümkün olduğunca çok insana yardım edilmeye çalışılmıştır.

Afet bölgesine komşu illerdeki İHH Arama Kurtarma ekipleri vakit kaybetmeden hazırlıklarını tamamlayıp depremden etkilenen il ve ilçelere intikal ederek arama kurtarma çalışmalarına başlamıştır. Fakat bu süreç de depremin gece geç bir saatte meydana gelmesi, zorlu hava koşulları ve deprem dolayısıyla birçok köprünün yıkılıp yolların hasar görmesi sebebiyle bir hayli zor ilerlemiştir. Elverişsiz koşullar yüzünden ekiplerin çoğu yollarda mahsur kalmış, ciddi kazalar atlatmış hatta kurtarılmayı beklemek durumunda kalanlar dahi olmuştur. Bütün bu zorluklara rağmen Gaziantep, Malatya, Kayseri, şanlıurfa, Hatay ve orum ekiplerinden kimi depremin ilk saatlerinde kimi de sabahın erken saatlerinde deprem bölgesine ulaşarak arama kurtarma çalışmalarına başlamıştır. Uzak illerden yola çıkan İHH Arama Kurtarma ekipleri ise hem hava hem de kara yoluyla afet bölgesindeki illerin geneline araç ve ekipmanlarıyla birlikte sevk edilmiştir.

Depremden etkilenen illere intikal eden ekiplerimiz enkazlarda arama kurtarma faaliyetlerini AFAD'ın illerdeki kriz yönetim merkezleri ile koordineli bir şekilde yürütmüştür. 65 farklı ilden 1.507 arama kurtarma görevlisi, 3 arama köpeği ve 550 araç ile Gaziantep'te Nurdağı ve İslahiye, Malatya'da Doğanşehir, Hatay'da Antakya ve İskenderun, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Adana'da çalışmıştır. 21 Şubat 2023 tarihi itibari ile Ekiplerimiz enkazdan vefat etmiş ve yaralı toplam 3.028 kişi çıkarmıştır.⁹

2.1.2. Sahada Beraber Çalıştığımız Uluslararası Ekipler

Gerek arama kurtarma gerekse insani yardım çalışmalarında bizlerle birlikte yurt dışından gelen birçok ekip görev aldı. Bu ekiplerin içerisinde daha önce İHH olarak TİKA ile yürüttüğümüz ortak projeler aracılığıyla arama kurtarma eğitimleri verdiğimiz Bosna-Hersek, Endonezya, Lübnan ve Irak'tan partner kuruluşların ekipleri de vardı. Bosna-Hersek'ten gelen ekipleri Hatay'daki kriz yönetim merkezimizin uhdesinde illerden gelen ekiplerimize entegre ederek yedi gün boyunca arama kurtarma çalışması yaptık. Endonezya'dan gelen ekiple hem arama kurtarma hem de insani yardım dağıtımı gerçekleştirdik. Irak'tan gelen partner kuruluşumuzla Gaziantep ve Şanlıurfa'da insani yardım malzemesi dağıtımında bulunduk. Bunlar haricinde Arnavutluk, İspanya, Katar, Malezya gibi ülkelerden gelen resmî kurum ve STK'larla da ortak çalışmalar yürüttük.

Bu afetle birlikte, yurt dışındaki kurumlarla iletişim ve ilişki kurmanın önemini ve gerekliliğini bir kere daha görmüş olduk. Kendileriyle daha önce

gerçekleştirmiş olduğumuz doğada arama kurtarma, kentsel arama kurtarma ve su altı/su üstü arama kurtarma eğitimlerinden bütün insanlığın faydalanabilecek olmasını görmek, bu minvaldeki faaliyetlerimizi çoğaltıp devam ettirme konusunda bizleri daha da teşvik etti.

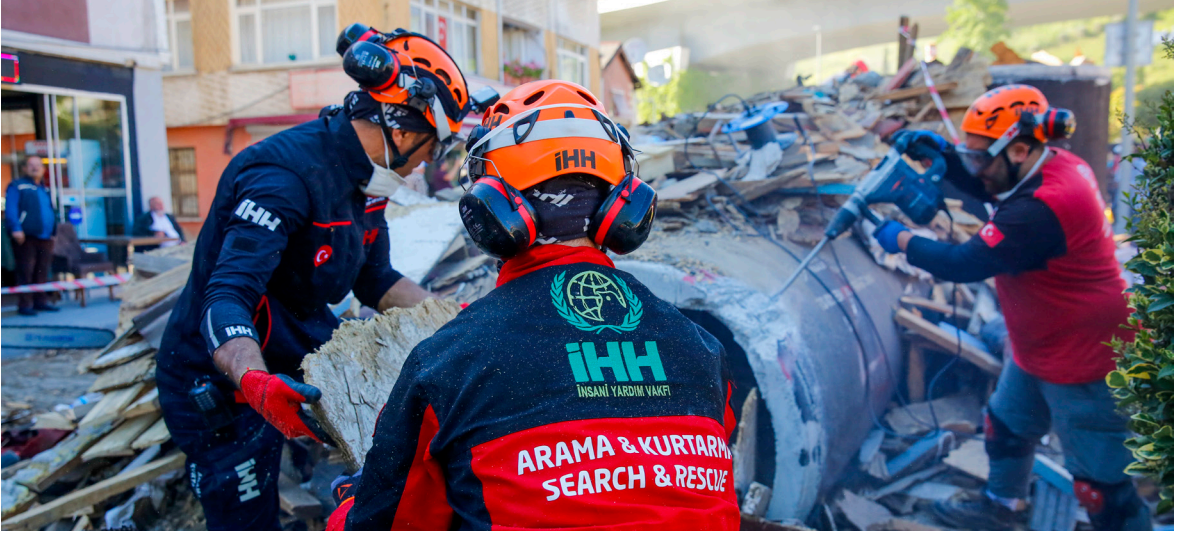
2.1.3. İnsani Yardım Çalışmaları

Yukarıda genel kapsamıyla bahsettiğimiz arama kurtarma çalışmaları vakfımızın "Afet Yönetimi" politikasının sadece bir parçası olup bu çalışmalarla eş güdümlü olarak insani yardım çalışmaları da benzer aciliyet yaklaşımıyla başlatılmıştır. Bu kapsamda afetin gerçekleştiği ilk andan itibaren ülke genelindeki teşkilatlarımızdan yönlendirilen 750 adet TIR ile insani yardım malzemelerinin afet bölgesinde bulunan vakfımıza ait 21 lojistik koordinasyon merkezine sevkini sağladık. Yine vakfımıza ve gönüllülerimize ait olup vakfımız tarafından koordine edilen ara transfer araçlarıyla (minibüs, midibüs, panelvan vb.) insani yardım malzemelerini lojistik depolarımızdan afet noktalarındaki dağıtım merkezlerimize taşıdık. Afetten etkilenen ailelerin talep ve ihtiyaçlarını bu merkezlerden karşıladık ve bölgedeki insani yardım ihtiyaçları olduğu sürece çalışmalarımıza devam edeceğiz.

21 Şubat 2023 tarihi itibari ile İHH olarak: 5.943 personel ve gönüllümüzle deprem bölgesine 1.459.684 adet sıcak yemek, 5.352.843 ekmek, 196.214 adet battaniye, 1.537.376 adet su, 78.861 adet hijyen kiti, 343.559 parça kıyafet, 27.866 adet bebek maması, 81.425 adet bebek bezi, 589.413 adet gıda ve ikramlık, 17.498 kumanya paketi ve 53.969 adet eşya türünden yardım ulaştırdık.¹⁰

9 İHH 5 bin 943 kişiyle yardım çalışmalarına devam ediyor, Erişim: 25 Şubat 2023, <https://ihh.org.tr/haber/ihh-5-bin-943-kisiyle-yardim-calismalarina-devam-ediyor>

10 <https://ihh.org.tr/haber/ihh-5-bin-943-kisiyle-yardim-calismalarina-devam-ediyor>

Sonuç

Coğrafi konumu itibarıyla deprem kuşağında yer alan ülkemizde yıkıcı depremler ve iklim değişikliğine bağlı sebeplerle şiddetli doğal afetler yaşanmaktadır. Ayrıca ulusal ve uluslararası siyasi, iktisadi ve içtimai krizler sebebiyle de acil müdahale gerektiren durumlar oluşmaktadır. Bütün bu krizler karşısında devlete olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarına da büyük sorumluluklar düşmektedir. Dolayısıyla İHH olarak bizler de her türlü insani krize hazırlıklı olmamız gerektiği bilinciyle hareket etmekteyiz ve bu doğrultuda eğitim, tatbikat, kapasite geliştirme vb. konulardaki eksikliklerimizi gidermek için durmaksızın çalışmaktayız. Unutulmaması gereken, daima hazırlıklı olmamız gerektiğidir. Güçlü ekip hayat kurtarır. Bu ekip sadece arama kurtarma ekibi değildir. Tüm toplum olarak bir ekibin parçası olduğumuz bilinciyle hareket edersek afetlerden en az zararla çıkarız.

Bütün bunların yanında inancımız gereği, elimizden geleni yaptıktan sonra Allah'a tevekkül ederiz. Ancak elimizden geleni birey ve toplum olarak yapmaya devam etmeli ve gerekli tedbirleri al-

malıyız. Yaşanan afetlerde hayatını kaybedenlere cenabı Allah'tan rahmet, yaralıları ise acil şifalar diliyoruz. Toplumumuza da geçmiş olsun dualarımızı iletmeyi borç biliriz. Allah bir daha böyle acılar yaşatmasın.

Kaynakça:

AFAD, 2023. *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, Erişim: 05 Mart 2023, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

İHH 5 bin 943 kişiyle yardım çalışmalarına devam ediyor, Erişim: 25 Şubat 2023, <https://ihh.org.tr/haber/ihh-5-bin-943-kisiyle-yarim-calismalari-na-devam-ediyor>

Kadioğlu, M., Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Mikdat Kadioğlu, Emin Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, JICA Türkiye Ofisi Yayınları, Ankara 2008.

UNDRR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction), *Terminology*, Erişim: 06 Mart 2023, <https://www.undrr.org/terminology>

Deprem, Travma ve İyileşme

Bilindiği gibi ülkemizde 6 Şubat 2023 tarihinde aşağıdaki 11 ilde etkileyen ciddi depremler meydana gelmiştir: Malatya, Elazığ, Hatay, K. Maraş, Adıyaman, Diyarbakır, Adana, Urfa, Antep, Osmaniye, Kilis. Toplam ölü sayısının 50 binin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu süreçte depreme maruz kalıp hayatta olan insanlar, kapalı alan korkusu, ölüm ya da bir organını kaybetme korkusu, yakınlarını kaybetme korkusu, maddi kayıplar yaşama gibi hayati ve travmatik olaylara maruz kalmışlardır. Aşağıda ilgili literatürden yararlanılarak hayatta olan vatandaşlarımızın yaşadıkları duyguları ve psikolojik acıları anlama ve anlamlandırma amaçlı travma ile ilgili bilgi, yorumlar ve öneriler yer almaktadır.

Travma ve Etkisi

Yunanca da ‘yara’ anlamına gelen travma, “kişinin kendi bedeni (bazen de kimlik, benlik, zaman, bellek, bilinç gibi insan beyninin kısmi bir yönü de olabilir) üzerinde kontrolü kaybetmesi” sonucu oluşan yara olarak tanımlanabilir (Spiegel, 2008). Hepsinde olmasa da travmanın çoğunda “ölümle veya aşırı ölüm kaygısıyla karşılaşma” söz konusudur. Duygusal bakımdan kontrolün elden çıktığı anlara yoğun kaygı, mutlak çaresizlik ve kontrol kaybı duyguları eşlik eder. Travma bedene gelen zararlar (fiziksel) veya zihinsel şok (psikolojik) şeklinde olabilmektedir. Travma akut (yoğun) veya kronik (uzun süre iyileşmeyen) olabileceği gibi bireysel ya da kolektif de olabilir.

Travma bir bakıma duygusal ve fizyolojik semptomlara yol açan bütünleştirilememiş veya çözümü kavuşturulamamış geçmiş yaşam deneyimleri olarak değerlendirilir. Travma, onu yaşayan kişinin dünyasında derin izler bırakmasına yol açan dinamiklere sahiptir. Bu dinamikler de “kişinin dünya ya yönelik algısını ve duygusal yönelimini değiştiren ve onun kendilik algısını, dünya görüşünü ve işlevsel kapasitelerini bozarak travmaya sebep olan bir deneyim” olarak ifade edilir.

Daha özelde kolektif travma bütün toplumu etkileyen travmatik bir olaya gösterilen psikolojik tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Kolektif travma olayına örnek olarak savaşlar, çatışmalar, sel, tsunami, volkanlar, ırksal ya da dini ayrımcılıklar, deprem gibi doğal afetler, silahlı soyguna tanıklık etme, otobüs veya otomobil kazalarına karışmış olma vb. gösterilmektedir. Kolektif travmalar nesilden nesile intikal edebilir. Kızılderililer, Nazi kampından kurtulanlar, savaşlardan sonra doğan nesiller vb. bunun örneklerini oluşturur.

Kolektif travmanın bir tanımı da şöyledir: İnsanları birbirine bağlayan bağlara hasar veren ve yaygın birliktelik duygusunu bozan sosyal yaşamın temel örüntülerine darbe vurulmasıdır. Burada sonuçta toplum olma duygusunun peyderpey kaybolması, artık birbiriyle bağlantılı olan bir topluluk olmaktan çıkmış olma söz konusudur. Bu anlamıyla depremin böyle bir kolektif travma tanımına uymadığı söylenebilir. Tersine depremde insanlar arasındaki bağların yardımlar aracılığı ile güçlen-

mesine vesile olmuştur. Söz konusu tanıma uygun bir travma örneği olarak ulusun kendi içinde ideolojik kamplara ayrılarak birbirine düşman haline getirilmesi gösterilebilir ki bu durum depremin sonuçlarından farklıdır.

Deprem Travmasının Kolektif Olumsuz Etkileri

Yaşanan deprem topluca toplumsal kimliğimizi ve toplumsal amaç, toplum değerleri, toplumsal gücümüz ve değerliliğimiz konularını gündeme getirmiştir. Travma tarihine gösterilen kolektif reaksiyon bireylerin travma sonrası reaksiyonlarına benzerlik göstermektedir. Kolektif travma istismarlar, tecavüz, ensest ilişki, kürtaj sonrası travma vb. bireysel travmalara bazı bakımlardan benzerlik, diğer bazı bakımlardan da farklılık sergiler. Genel ortak duyguları belirtmek gerekirse, travma anında veya sonrasında insanlar uyuşma duygusu, duygusal tepki kaybı, gerçeklik duygusunu kaybetme, insan olma değerlerini kaybetme, bellek kaybı, suçluluk duygusu, konsantre olamama,

bedenden ayrılmış olma duygusu, dünyayı gerçek değilmiş gibi algılama, olayın detaylarını hatırlamama, nerede olduğunu bilememe gibi duygular yaşanır.

Kolektif travma bakımından deprem insanlarda bir güvensizlik duygusunun oluşmasına ve bunun yıllarca sürmesine yol açar. Kolektif olarak birbirimize artık daha az güvenmemiz gerektiği gibi bir düşüncenin oluşmasına neden olur. Her birimizi ‘bir binanın tuğlaları’ gibi görme ruhu zedelenir. Nesilden nesile intikal edebilecek bireysel ve kolektif korku, kırılganlık, yaralanmışlık, küçük düşürülmüşlük duygusunun gelişmesine yol açar. Kolektif olumsuzluk hafızamıza bir yenisi daha eklenir. Olumsuz durumlarda pelesenk haline gelen ‘bizden adam olmaz’ olumsuz algısı bir kat daha pekişmiş olur.

Depremde toplumsal değerler ‘tanrım neden izin verdin!’ sorgulaması ile sarsılmış olur. Kişi, Tanrı’ya karşı ‘sana inanan ve senin kardeş ilan ettiğin insanlar’ kardeşlerine karşı nasıl bu kadar ihmalkâr olabilir, nasıl diğer ‘kardeşlerinin’ hayatını bu

— 66 —

En büyük suç depremde sorumluluğu inkâr etmektir. Bu da kurbanı suçlu duruma sokmaktır. Müteahhitlerin mahkemeler tarafından aklanması depremzedeleri en fazla üzecek bir durumdur. Zira aklanmalar depremzedeleri yaşadıkları yıkımı ‘mazlum olmalarını ispatlamak’ için kullanan birer yalancı durumuna düşürecektir.

— 67 —

kadar hiçe sayabilir diye sorgular. Bu durum ile zor zamanda dayanışma ve iş birliği yapmanın getirdiği kardeşlik ruhu birbiriyle çatışır hale gelir. Uyumun önemli olduğu insan beyni böyle bir durumla ancak bölünerek baş edebilir.

Bu türden başarısızlıklar bireysel düzeyde kaygı yaratır ve başarı motivasyonunu azaltabilir. Vatan-daşlarına güvenememek büyük küçük bütün hatalara karşı saldırganca davranmaya yol açabilir. Devlet çalışanlarının agresif politikalar geliştirmelerine neden olabilir. Kolektif hafıza sosyal kimlikten (benliği toplumsal algıyla özdeşleştirmekten) dolayı bireylerin kendi belleği olur. Böylece kolektif ıstıraplar bireylerin ıstırabına dönüşür. Deprem gibi anlarda insanların yaşantıları bir hiç olur.

Deprem travması toplum olarak bireylerin kendi uluslarının iş yapma konusunda güvenilir olmadığı algısının oluşmasına yol açabilir. İnşaat malzemesinin kalitesizliği üzerinden topluluk üyelerinin ‘çalan’ bir grup olduğu şeklinde bir toplumsal belleğin ve kanaatin oluşmasına ve sürmesine yol açabilir. Binaların çoğunun depremde eş zamanlı olarak yıkılması, bu binaların yapılması esnasında toplumların nasıl da kör bir uyumsamacı, sorgulamayan ve cahilce olup biteni izleyen bir yapıda

umursamaz bir ‘bize bir şey olmaz’ algısıyla kalabileceği algısını pekiştirir. Bununla birlikte insani düzeyde ise diğer bazıları öfkelerini inşaat müteahhitlerine, mühendislere ve gerekli denetlemeyi yapmayan ve uyarıda bulunmayan devlet otoritelerine yöneltmiş olabilirler. Zira insanlar üzerinde en büyük iz bırakan travmalar, başka insanların sebep olduğu travmalardır.

Binaların yıkılması ihmalkâr müteahhitlerin ve diğer yetkililerin ne kadar büyük suçluluk yaşayacaklarını ve bu utanç verici durumun kendi çocukları üzerinden nesiller boyu sürebileceği duygusunu yaşamalarına neden olur. Bu arada insan hatalarını ve cahilliğini gerçek neden görmeyip olup bitenlerin nedenini günahlara ve Tanrı’nın kaderine atfetmenin ne kadar büyük bir yükleme hatası olabileceğini hatırlatması bakımından da önemli olacaktır.

En büyük kör noktalarımızdan biri de depremin dehşetini depremde hayatta kalanlar üzerinden değerlendirmektir. Oysa hayatta kalanlardan daha büyük zarar gören ama sözcüleri olmayanlar depremde ölen insanlardır. Depremin asıl dehşetinin ve vahametinin büyüklüğünü onlardan dinlememiz gerekir ki bu imkânsızdır. Ancak onların perspektiflerini derin bir ‘ölenlerle kolektif empati’ yoluyla edinebili-

riz. Depremle ilgili kolektif hafıza onu yaşamayanların beyinlerine kazınarak devam etmektedir.

Bir başka olumsuz durum da depremin yarattığı olumsuzluklar üzerinden bir ‘ahlaki yaralanma’dan söz edilebilir. En büyük suç depremde sorumluluğu inkâr etmektir. Bu da kurbanı suçlu duruma sokmaktır. Müteahhitlerin mahkemeler tarafından aklanması depremzedeleri en fazla üzecek bir durumdur. Zira aklanmalar depremzedeleri yaşadıkları yıkımı ‘mazlum olmalarını ispatlamak’ için kullanan birer yalancı durumuna düşürecektir. Devlet denetim mekanizmalarının düzen işletilmemiş olması ve bunun için sorumlu bir bireyin ya da grubun olmaması sorumlu failerin aklanması anlamına gelmemesi gerektiği ifade edilmelidir. Mevcut devlet adamları, geçmişte o binaların yapıldığı dönemde sorumlu olan devlet adamları adına özür dileyerek sorumluluk duygusunu somutlaştırmalıdır.

Depremiın Kolektif Olumlu Etkileri

Depremlerin yol açtığı kolektif travmaların aynı zamanda olumlu sonuçları da olabilir. Bilindiği gibi kolektif hafızaların işlevi sosyal kimliği yaratmak ve sürdürmektir. Ders çıkarmasını bilen depremzedeler ve konuyla ilgilenen diğer toplum üyeleri böyle durumlarda benzer biçimde insanların hayatı konusunda ihmalkâr davranmamaları gerektiğini öğrenirler. Toplumsal olumsuz sonuçları olan bireysel hatalar konusunda hatalardan arınık ve yanlış yapmamaya “tövbe” etmiş kolektif zımni bir anlaşma imzalamış gibi bir durum oluşabilir. Olumsuzluklar konusunda bir daha yer almayacağı yönünde sorumluluğu üstlenmiş bir halde toplumsal hafızanın yeniden kurulumu gerçekleştirebilir.

Realitede bu olağanüstü durumda Kürt-Türk-Arap gibi suni zihin ayrırmalarının depremin ardından nasıl ortadan kalktığı gözlemlenmiştir. Hem bölgedeki insanların kurban olmaları hem de dayanışma ruhuyla oluşan yardım etme güdüsü bu farklılıkların duygulandırıcı bir zenginlik olduğunu ve grubun üyelerinin farklılıklarına rağmen bir bütün olabildiği doğrulanmıştır. Deprem vesilesi ile binaların düşük kaliteli ve eksik malzeme ile yapılmış olduğunun anlaşılması, içinde yaşanan toplumun ne kadar zor koşullarda ve imkânlarda ev yapmak zorunda kalmış olduklarını hatırlatan bir araç olarak da görülebilir.

Erzincan, Sakarya ve Maraş depremleri başta olmak üzere sorumluluk ve suçluluk duygularını sonraki nesiller tarafından ders alınması amacıyla canlı tutmak için bu olayların tarih ya da coğrafya kitaplarında yer alması ve üniversite düzeyinde bir ‘deprem/doğal afet ilahiyatı’ (earthquake theology) geliştirilmesi gibi akademiye dâhil edilmesi gelecek nesiller için son derece yerinde kararlar olacaktır.

Depremler binaların inşasını sorgulamanın yanında hayatın anlam inşası ile de ilgilidir. Bu anlamın peşinde olmak benliğin-sürdürülmesi ve benliğin diğer insanlar ve doğa ile ilişkisini de kapsamaktadır. Özellikle doğa ile olan ilişkilerimizin rasyonal bir çerçeveye oturtulmasına ihtiyaç vardır. Bu durum milli ve kolektif kimliğimizle, öz-saygımızla, sürekliliğimizle, farklılığımızla, aidiyetimizle ve gücümüzle de alakalıdır.

Hayatta kalanlar olayın müsebbibinin bir doğa kanunu olmasından dolayı ve dolayısıyla sorumlu tutulabilecek belirli bir faili olmadığını düşünmüşlerdir. Bununla birlikte Allah inancı olan insanlardan en azından bazıları bu zor zamanda büyük

bir olasılıkla Allah'a sığınmakla onun depreme izin vermesini anlamlandırma arasında bir iç hesaplaşma yaşamış olabilirler. İnancı güçlü olanlar bunu genel olarak Allah'ın bir takdiri şeklinde algılayarak sabırlı olmayı ve başa çıkmayı sağlamış olmaktadır.

Travmanın Ruh Haline Etkileri

Travma, insanların beynindeki nöronlar, sinapslar ve nöro-kimyasalların travmatik olaylar tarafından ciddi ve süresi belirsiz biçimde değişime uğrayabilir. İnsanlar geçmişi andan ayırt etme yetisini yitirebilir ve böylece geleceğe uyum sağlamakta güçlük çekebilirler.

Bazı travmalar ağırlıklarına göre bir ay içinde üstesinden gelinebilir ve insanlar yaşamlarına kısa sürede uyum sağlayabilirler. Bir ay içerisinde üstesinden gelinemeyen etkiler, karmaşık hale gelerek travma sonrası *akut stres bozukluğuna* (ki yaklaşık bir ay sürebilir) ya da bir aydan fazla süren hatta yıllarca sürebilecek olan *travma son-*

rası stres bozukluğuna yol açabilir. Dahası travma sonrası stres bozukluğu karmaşıklaşabilir, sonuçta bireyler iç dünyalarında bölünmeler yaşayarak ayrı alt kişilikler geliştirebilirler. Bu semptomlar sağ kalanların bu olumsuz deneyimler karşısında hayatta kalabilmeleri için geliştirmiş oldukları uyum sağlama yöntemleri olarak değerlendirilmektedir.

Travma Sonrası Stres Bozukluğu: Travma sonrası stres bozukluğunun tanı kriterleri arasında ölüm tehdidi ya da bireyde ciddi yaralanmaya yol açabilecek ya da benliğin fiziksel bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek travmatik olaya maruz kalmış olmak yer almaktadır. Bu süreçte kişi yoğun korku, çaresizlik veya endişe içindedir. Bu olay sonraları inatçı biçimde yeniden deneyimlenebilmektedir. Kişi bundan kaçınmak için travmayla ilintili uyarıcıdan kaçınma, uyuma, artan bir uyarılma hali yaşar. Bütün bunların bir aydan fazla sürmesi ve bu semptomların kişide strese yol açması veya sosyal ya da mesleki işlevselliklerini dumura uğratması söz konusudur. Travma sonrası stres bozukluğu semptomları arasında kay-

gı nöbetleri, aşırı kontrol duygusu, bellek kaybı, depresyon, yaş bakımından gerilemeler (çocuk gibi davranma davranışları sergileme), çözümlenmemiş yas üzüntüsü ve aşırı uyanıklık hali bulunur.

Travmalar yeterli yardım alınmadığında insanların yaşamla ilgili alışkanlıklarını ve bakışını değiştirir; aile ve kişilerarası ilişkilerini etkiler, fiziksel semptomları ve hastalığı tetikler, karar vermede sorunlara yol açar, bağımlılığa sebep olur, bölünmeye yol açar, kendine zarar verme davranışları geliştirmeye sebep olur.

Travma sonrası stres bozukluğunda ölüm tehdidi veya ciddi yaralanma hadisesi, benliğin ya da diğerlerinin fiziksel bütünlüğüne yönelik tehdit hissetme söz konusudur. Bu durum yoğun korku, çaresizlik veya şiddetli bir endişe duygusu yaşatır. Travma semptomları depreme uzun süre maruz kalanlar için daha ağır geçer. Deprem sonrası iyileşme sonucu olumlu değişim demek kendinde iyileşmeler meydana gelmesi, aileyle daha güçlü ilişkiler geliştirme, olumlu bir yaşam felsefesi veya maneviyat algısı (ki yaşamda daha büyük anlam ve amaç duygusu edinmeyle ilişkilidir) ve daha güçlü empati duygusu (benzer durumdaki kişilere yönelik daha büyük bir ilgi) olduğu anlamına gelir.

Kimlik Bölünmeleri: Travma ile birlikte benlik bölünebilir ve farklı kişilikler aynı bedende birlikte bulunmaya başlarlar. Bu durum kişilerin olumsuz deneyimleriyle ilgili duygularından ve acı verici hafızalarından uzaklaşmak amacıyla üretilir. Yani travma deneyimlerinden kurtulmak için kişi acı, suçluluk, korku, kafa karışıklığı, güçsüzlük vb. duyguları benliğinden ayırmayı öğrenir. Çoklu alt kişiliklerin olduğu durumlarda kişi bir 'benlik'

duygusunu kaybeder. Yani merkezde artık belirli bir benlik yoktur. Benlik belirsiz ve silik bir hale gelmiştir.

Bölünmüşlük hali enerji tüketen bir durumdur. Çünkü bütün alt kişilikler enerji gerektirir. Kaçmak ya da savaşmada kullanılabilecek donan enerjinin salınması gerekir. Bu salınım için de travmanın iyileşmesi gerekir. Kişiyi travmaya sokan şey onun kendi etkisini deneyimleyememesi, yaşamaması, yeniden deneyimleyememesidir. Çünkü kişi başına gelen olayın kontrolü altındadır. Bu durum o kadar güçlü olur ki kişide öğrenilmiş çaresizliğe yol açar ve kişinin iç dengesi dâhil her şeyini etkiler.

Travmalardan İyileşme

Travma konusunda olayın kendisi, kültür, bireyin sağlık durumu, sosyal destek düzeyi ve ortaya çıkan semptomlar birlikte değerlendirilir. Bir etkinin travmatik olmasını, kişinin yaşamı, yaşamı tehdit eden bir deneyim olarak algılaması başta olmak üzere, olayın dinamik yapısı ve travmatik olaya maruz kalınan süre belirlemektedir.

Depremzedelerin iyileştirilmesinde amaç, yaşanan olumsuz deneyimin anın gerçekliğinden ve gelecek olayların algısından ayırt etmeyi öğrenmesini sağlamaktır. Kişilerin anda yaşamalarına yardımcı olmaktır, alıştırmaktır. Bu da travmanın yaşandığı dönemi belirlemek ve o dönemi içinde bulunulan andan ve gelecekte ayırmasını sağlamakla olur. Amaç hastaların realite prensibi çerçevesinde bu dünya ile bağlantısını sağlamaktır.

Terapi için Prensipler: Travma yaşayanlar BDT, Hipnoz, EMDR vs. gibi psikoterapi yaklaşımlarından yararlanabilirler. Dokunma ve beden hare-

ketleri yapma (çizim, heykel ve dans etme) travma yaşayanlara iyi gelir. Yine logoterapi (yaşamı ve olup bitenlerin anlamlandırma merkezli terapi iyi gelecektir. Terapistler depremzedelerin algılarının ne düzeyde gerçekçi olduğunu anlamalarına yardımcı olur. Terapist ve danışan, düşünceleri, duyguları ve bedensel his ve eylemleri incelerler ve bunların danışanı nasıl etkilediği üzerinde çalışırlar ve sonuçta travmatik olay sonucu ortaya çıkan yararsız düşünce ve davranışları değiştirmeyi hedeflerler.

Tedavide kişileri yeniden travmatize etmemeye özel bir özen göstermek önemlidir. Ani yeniden canlandırmalar sürece zarar verebilir. Aynı konularda yeniden travma yaşamak daha fazla bellek çemberleri oluşturmaya ve dolayısıyla semptomların yoğunlaşmasına yol açar. Bu da tedavinin süresini uzatır.

Travma sonucu oluşan olumsuz duygularla baş etmek için kişi savaşıma-kaçma-donma ve mutlu etmeye çalışma tepkileri geliştirebilir. Travma yaşayan kişi *savaş-kaç* taktikleri yerine '*donma*' stratejisine başvurur. Stresle karşılaştırıldığında, travmaların sürekli devam eden tetikte bulunma hali sergileme tepkileri bulunur. Bazıları en zor deneyimlere karşı dayanıklı kalırken diğerleri için eski iyilik haline dönme uzun zaman almaktadır.

Travma yaşayanlar için şu uygulamalar faydalı bulunmuştur: Yanlış algılardan ve kuruntulardan kurtulma, yaşamı olduğu gibi kabul etme, gerçeklik algısı/alışkanlığı geliştirme, sağlıklı diyet, beyni yanlış algılardan temizleme, akış halinde yaratıcı ve üretici olarak çalışma, kendini gerçekçi biçimde algılama, tanıdık biriyle konuşma, günlük tutma, farkındalık uygulama, güvendiğin bir arkadaşla konuşma, destek grubuna katılma, güvenilir bir terapistle konuşma.

Baş Etme: Yaşanan travmanın oluşması ile çözümü arasındaki süre ne kadar uzarsa iyileşme de o kadar zor olur. Travma esnasında biriken donmuş enerjiyi boşaltarak hareketsizlik tepkisinin bir an önce giderilmesi iyileşme için önemlidir. Aksi takdirde öğrenilmiş korkular, yaşanan stres deneyimleri ile yeniden canlanabilir.

Travmatik olaylardan korunmanın en etkili yöntemlerinden biri psikolojik sağlamlık ve baş edebilme gücüdür. Başa çıkma, bir stresli ya da tehdit edici durumun iç ve dış gerekliliklerini yönetmek için kullanılan bilişsel ve davranışsal tepkiler olarak tanımlanır. Baş etmede iki temel strateji olduğu belirtilir: *tehdit edici duyguların baskısından kurtulma isteği ikincisi ise çaresizlik, güçsüzlük ve kontrol kaybı* duygularıyla baş etme girişimi.

İnsanlar travmanın etkilerinden destek alarak, oluşan farklı duyguları tanıyarak, olay konusunda konuşarak, istismarı durdurmaya çalışarak, (olaydan veya geçmişten vb.) kaçınarak, telafi mekanizması kullanarak, kendini keşfederek, geçmişi yeniden ziyaret ederek, kontrol duygusu geliştirerek, hayal dünyasını geliştirerek ve altlarla karşılaştırarak kurtulmaya çalışırlar. Kendi içinde bütünleşme baş etmenin pek çok aşamasında kullanılabilecek kritik bir stratejidir. Depremi anlamlandırabilenler, az gerilim yaşayanlar, yüksek sosyal uyum ve yüksek öz saygı gösterenler arasında daha fazla bulunmuştur. Travmayla baş etmede kişinin içinde bulunduğu sosyal doku son derece önemlidir. Zira sosyal destek algısı yüksek olanlar daha yüksek öz-saygıya sahip olmaktadır. Ayrıca travma sonrası normal hayata intibak sağlama aşamasında ailenin özellikleri (örneğin uyum ya da çatışma) belirleyici bir yere sahiptir. Buna karşılık, insanlardan uzaklaşma, saldırgan davranma, alkol ya da uyuşturucu kullanma, kendini suçlama, kaçınma

ve inkâr yardımcı olmayan tepki verme biçimleridir.

Düzenli ve yeterince uyku, su içme, dengeli beslenme, beden farkındalığına sahip olma, nefes egzersizleri yapma, farkındalık tekniğini kullanma, uygun bir gruba katılma, bedeni hissetme travma yaşayanlara iyi gelecektir. Deprem sonucu oluşan zararı kendinin değil toplumsal adaletsizliğin sonucu oluşan bir şey olarak algılama, toplum yararına bir şeyler yapma da (evsizler için bir şeyler pişirme, sosyal adaleti yükseltme girişimi için aktivist olma vs.) insana iyi gelen davranışlar olarak belirtilmektedir. Yine mevcut düşüncelerin, duyguların ve beden duyuları konusunda anda kalmak ve farkındalık sahibi olmak, meditasyon uygulamak yani zihin ve beden ile kasıtlı biçimde anda kalma uygulaması (ki içinde nefes çalışması, bilinçli yürüyüş yapma, ilerleyici kas gevşetme yer alır) travmaya iyi gelen pratikler arasında yer alır.

İlaveten literatürde duyuları kullanarak şunların yapılması tavsiye edilmektedir: Basitçe *gördüğün* beş şeye odaklan: Bunu yaparken onların büyüklüğü, şekli ve rengine odaklan ve her birini not et. *Dokunabildiğin* 4 şey belirle: Dizinizin üstü, alyans, su şişesi ya da kalem olabilir. Bunlara dokunduğunda neler hissettiğine odaklan: karışımı hisset, sert mi yumuşak mı, ağır mı hafif mi. *Duyabildiğin* 3 şeye odaklan: Bunlar, konuşma, araç kornası veya müzik gibi sesler olabilir. Önce en yüksek ses odaklanarak daha az sese doğru ilerle. Arka planda kalan ve fark edilmesi güç olan daha düşük seslere odaklan, düşen yaprak sesi gibi, başını kaşıyan birinin çıkardığı ses, buzdolabı sesi gibi sesler olabilir. Hangisinin seni rahatlatığına odaklan. Hangisi rahatsız ediciyse onu azaltmaya çalış. *Koklayabildiğin* 2 şey bul: Bu losyon, krem

vs. yağ parfüm, saçın, tişörtün, kitap vb. olabilir. *Tadabildiğin* 1 şeye odaklan: Yerken ya da içerken nane, kendi içeceğin vs gibi şeyleri ağzında iyice hissetmeye çalış.

Bunlara ilaveten aşırı yoğun anlarda gözlerini kapayıp güvenli ve rahat bir yer hayal edebilirsiniz. Burası gerçek ya da hayali olabilir. Buradayken beş duyuyu kullanabilir ve orada istediğiniz kadar vakit geçirebilirsiniz. Bir şeyi yüksek sesle okumak ta işe yarar. Örneğin üçer üçer çarpma, alfabeyi geriye doğru okuma, ezberindeki bir şiiri, duayı, sureyi vb. okuma gibi şeyler rahatlatıcı olabilir. Benzer bir şekilde buz tutma, nefes egzersizleri yapma, koklama, güvenli bir nesne belirleme, duş alma, ev hayvanlarıyla vakit geçirme, öz şefkat, müzikle ilgilenme, sanatla ilgilenme vb. gibi top-raklama teknikleri son derece faydalı olabilecek yöntemlerdir.

Toparlamak gerekirse, depremzedelerin felaketten etkilenme düzeyleri, başarıyla karşı koymadan derin travmatik alt kişilik bölünmelerine kadar geniş bir farklılık gösterebilir. Bununla birlikte erken müdahale sorunun derinleşmesini önleyebilir. Travmaların toplumsal düzeyde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Önemli olan toplum olarak birleşme, dayanışma ve bundan gelecek için dersler çıkarmamızı sağlayabilecek kolektif hafızanın oluşmasıdır. Depremde sosyal destek ve olumlu sosyal ilişkiler son derece faydalıdır. Sağlamlık ve baş etme becerilerinin yanında nefes egzersizleri, algıları değiştirme, ana odaklanma, bedeni ve anı hissetme gibi teknikler depremzedelerin kullanabilecekleri yararlı uygulamalardır. Depremzede kardeşlerime geçmiş olsun dileklerimi iletiyor ve milletçe yaraların sarılarak dayanışma içerisinde tekrar dirilip geliştireceğimiz günlerin yakın olduğuna inanıyorum.

BETONARME: YÜZYILIN FELAKETİ

1. GİRİŞ

Depremler, volkanlar, seller, kasırgalar... sanıldığı gibi birer afet değil sadece doğa olaylarıdır. Doğa olayları doğaya zarar vermezler, doğayı şekillendirirler. Doğaya asıl zarar veren endüstri, fosil yakıtlar, otomobiller, betonarme inşaatlar gibi insan faaliyetleridir. Bu yazıda sadece betonarme inşaatların doğaya/çevreye etkisi üzerinde durulacaktır.

Son yıllarda hemen herkes betonarme inşaatlardan ve doğanın tahrip edilmesinden şikayetçi olmaya başladı. Tıraşlanmış dağlar, toprak-su-hava kirliliği, kuruyan dereler, biyolojik çeşitlilik kayıpları... doğrudan ve dolaylı olarak önemli oranda inşaat kaynaklıdır. Betonarme inşaatlar maalesef inşaat ham madde ve enerji kaynaklarını geri dönüşü imkansız bir şekilde yok etmektedir. Günümüzde enerjinin büyük bir kısmı petrol, kömür, doğalgaz gibi fosil kaynaklardan sağlanıyor. Çevre tahribatının önemli bir nedeni fosil yakıtlar ve betonarme inşaatlardır. “Dünya genelinde tüketilen enerjinin yüzde 50’si, suyun yüzde 42’si bina yapımı ya da kullanım süreçlerinde harcanmakta, sera gazlarının yüzde 50’si, içme suyu kirliliğinin yüzde 40’ı, hava kirliliğinin yüzde 24’ü, hidroklorofloro-karbon emisyonlarının yüzde 50’si inşaatla ilişkili faaliyetlerden kaynaklanmaktadır” (1).

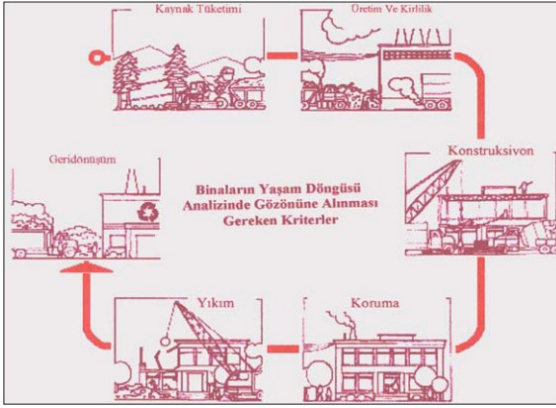
Beton bugün dünyada en çok kullanılan inşaat malzemesi, BM’e göre dünyada kişi başına tüketim 1050 kg/yıl. Bu miktar kişi başına yıllık buğ-

day tüketiminden bile fazla. Ancak tüm bu yaygınlığına rağmen beton sürdürülebilir bir inşaat malzemesi değil. Bunun nedenlerine geçmeden önce çimento, beton ve betonarmenin ortaya çıkış süreci ile ilgili bazı tarihler vermek istiyorum; “1812’de Fransa’da Llouis Vicat yapay çimentoyu, 1824’de İngiliz Joseph Aspdin portland çimentosunu üretti. 1867’de Fransız Joseph Monier sağlam saksılar üretmek için betona demir çubuk ekleyince betonarme ortaya çıktı” (2). “1879’da İskoçya’da ilk beton yol, 1889’da Fransa’da ilk betonarme köprü yapıldı. 1903 yılında ise Fransız mimar/müteahhit Auguste Perret ilk betonarme apartmanı inşa etti” (3).

2. BETONARME İNŞATLAR SÜRDÜRÜLEBİLİR DEĞİL

Doğa tahribini durdurmak için her sektör kendi içinde çeşitli tedbirler alabilir, ancak inşaat sektörünün bu konuda alacağı ilk tedbir beton ve demir gibi endüstriyel malzemeler yerine tuğla, kerpiç, taş, ahşap... gibi sürdürülebilir malzemelere yönelmek olmalıdır. Sürdürülebilir bir malzeme için dünyada belli başlı kriterler kabul edilmiştir;

1. Enerji sarfiyatı düşük olmalı,
2. Su tüketimi düşük olmalı,
3. Servis ömrü uzun olmalı,
4. Geri dönüştürülebilir olmalıdır.

Şekil-1. Betonarmenin yaşam döngüsü evreleri (4)

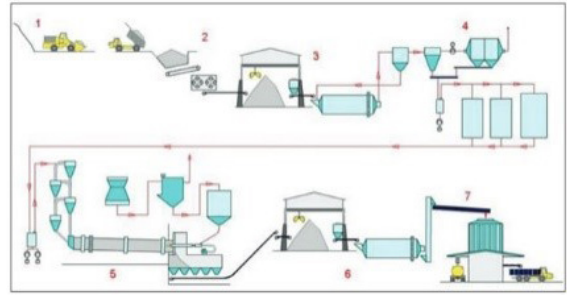
Konu bir dergi yazısına sığmayacak kadar geniş olduğu için tüm başlıklar kısa kısa özetlenecek. Betonarmeden vazgeçmeliyiz, çünkü;

2.1. BETONARME ÜRETİMİNDE ENERJİ TÜKETİMİ ÇOK YÜKSEK

Betonarme bileşen bir üründür. Betonarme üretiminde taş, kum, çimento ve ayrıca muhtelif katkılar kullanılmaktadır. Yine bileşik bir ürün olan çimento üretimi için de başta kireçli toprak, killi toprak ve alçı taşı olmak üzere otuz'un üzerinde ham madde çıkarılması gerekmektedir. (5) Hangi aşamalarda daha çok enerji sarf edilmektedir?

2.1.1. Çimento Üretimi ve Enerji

Önce çimento ile başlayalım. Beton bileşenleri arasında üretimi sırasında en çok enerji harcayan ürün çimentodur. Bunun temel nedeni çimento-yu oluşturan hammaddelerin çıkarma, yükleme, nakliye, parçalama, pişirme, öğütme, paketleme gibi pek çok sıralı işleme ihtiyaç duyulmasıdır. "Bir çalışmada beton üretimi için tüketilen enerjinin yüzde 94'ünün çimento üretiminden kaynaklandığı ifade edilmiştir" (6).

Şekil-2. Çimento üretim şeması. (7)

Çimento üretim aşamaları;

1. Kalker ve kil, ocaklardan iş makineleri ile çıkarılır (kazı)
2. Ocaklardan çıkarılan ham madde araçlara yüklenir (yükleme)
3. Yüklenen malzemeler araçlarla fabrikaya taşınır (nakliye)
4. Hammaddeler gereken ebatlarda ufalanır parçalanır (kıрма)
5. Parçalar değirmende öğütülerek farin haline getirilir (öğütme)
6. Farin 1000c'ye ısıtılarak %90 oranında kalsine edilir (ön ısıtma)
7. Farin sonra 1500c'de pişirilerek granül hale getirilir (pişirme)
8. Çıkan ürün adı klinkerdir, 100 c'ye kadar soğutulur (soğutma)
9. Öğütme sırasında değirmene su püskürtülür (basınç)
10. Klinkere yüzde 3-5 kalsiyum sülfat ilave edilerek çimento elde edilir. Görüldüğü gibi kazı + yükleme + nakliye + kırma + öğütme + ön ısıtma + pişirme + soğutma + torbalama... gibi onlarca enerji yoğun işlem, çimentoyu dünyanın en kirlitici ürünü haline getirmektedir. (8)(9)

Şekil-3. Çimento ham maddeleri; soldan sağa kalker, kil ve alçı ocakları.

İngiltere merkezli düşünce kuruluşu Chatham House'a göre "Çimento dünya karbondioksit salınımının tek başına %8'inin kaynağıdır" (10). Dünya üzerinde çimento dışında bu derece kirlitici bir başka ürün daha yok. "2016'da küresel çimento üretimi, toplam salımın yüzde 8'ine tekabül eden 2,2 milyar ton karbondioksit salıma yol açtı" (11).

Çimento: Küresel Isınmanın Gizli Sorumlusu
"dünyaya salınan toplam CO₂'in % 8'i çimento kaynaklı"

BBC News, Lucy Rodgers, 17.12.2018

Şekil-4. Ekran görüntüsü (10)

- 1 kilogram klinker üretmek için 800 kilo kalori enerji tüketilir.
- 1 ton çimento üretmek için ortalama 110 kw elektrik tüketilir.
- 1 ton çimento klinkeri üretiminde 100 kg fuel-oil veya 185 kg kömür tüketilir
- 1 ton çimento klinkeri üretimi esnasında yaklaşık 1 ton CO₂ açığa çıkar.
- 1 ton çimento üretiminde 240 gram SO₂ ve 6 kg NO₂ atmosfere salınır. (12)

Şekil-5. Çimento fabrikası görünümü.

2.1.2. Mıcır Üretimi ve Enerji

Beton içindeki diğer ürün mıcırdır. 1 m³ (2412 kg) beton içinde ince ve kaba mıcır miktar toplamı 1221 kg'dır. (13) Mıcır üretimi de yoğun enerji süreçleri içerir. Önce ocaklarda kayalar dinamitlerle patlatılır. Parçalanan kayalar konkasör adı verilen makinelerle 5-38 mm olacak şekilde kırılır. Sonra beton santrallerine nakledilir. Mıcır, fosil ve ağır metallerden arındırmak için temiz su ile yıkanma-

lıdır. Tabi bütün bu işlemler için de yüksek miktarda enerji/yakıt tüketilir. “Bir çalışmaya göre beton üretimi için tüketilen enerjinin yüzde 5.9’u kırma taş üretiminden kaynaklanmaktadır” (6).

2.1.3. Kum Üretimi ve Enerji

Beton bileşenin içinde diğer ham madde kumdur. Örneğin 1 m³ (2412 kg) beton içinde kum miktarı 748 kg’dır. (13) Kum karadan ve denizden iki türlü çıkarılabilir. Bu işlemler için de ekskavatör, kepçe, dozer gibi çok yakıt harcayan iş makineleri kullanılır. Kum da tıpkı mıcır gibi içindeki ağır metallerden, atıklardan, fosillerden arındırılmak için temiz su ile yıkanmak zorundadır.

Şekil-6. Üstte taş(mıcır) ocakları, altta karada ve denizde kum ocakları.

2.1.4. Beton Santralleri ve Enerji

Buraya kadar betonu oluşturan ham maddelerin temini aşamasında sarfedilen enerjiden bahset-

tik. Sırada nihai ürün olarak beton üretiminde kullanılan enerji var. Fabrikalarda hazırlanan çimento, ocaklarda hazırlanan mıcır ve kum kamyonlarla beton santrallerine taşınır. Santrallerde kepçe, bunker, tartı, yürüyen bantlar, silolar, mikser, komanda odası, jeneratör gibi yüksek yakıt harcayan donanımlar bulunur. Bu makineler de yüksek miktarlarda enerji tüketirler. Nihayet burada hazırlanan betonlar transmikser ve beton pompaları gibi yine çok yakıt/mazot harcayan araçlarla şantiyeye nakledilir.

2.1.5. Karbon Ayak İzi Ve Gömülü Enerji

Tüm dünya betonarme inşaatların neden olduğu tahribatın farkında. Batılı ülkelerde kamu kurumları, firmalar, mimar ve mühendis gibi inşaat sektör bileşenleri artık her malzemenin ne kadar enerji ile üretildiğini yani toplam gömülü enerjisini bilmek istiyor. “Gömülü enerji; ham maddenin çıkarılması, işlenmesi, yapı malzemesine dönüştürülmesi, şantiye sahasına taşınması ve yapı inşası gibi devreye alma sürecinden önce gerçekleştirilen faaliyetlerin bütününe kapsamaktadır. Kullanım enerjisi ise binalarda ısıtma, soğutma, aydınlatma sırasında tüketilen enerjidir. Yapıların karbon ayak izinin etkili bir şekilde azaltılabilmesi, hem gömülü hem kullanım enerjisini dikkate alan tasarımlar ile mümkündür” (14). Bugüne kadar inşaatlarda sadece kullanım enerjisi dikkate alınmış, gömülü enerji göz ardı edilmiştir. Mesela kullanım enerjisini azaltmak için bina cephelerinde ısı yalıtımı zorunlu hale getirilirken, gömülü enerjisi yüksek yani yüksek enerji ile üretilen betonarme ve çelik gibi malzemelerin bu özelliği hiç dikkate alınmamıştır. Oysa asıl sorun burada. Gömülü enerji meselesi bu derece önemli olduğu halde literatüre maalesef yeni yeni girmektedir. “Bunun nedeni metodolojik zorluklar, gömülü enerji ve karbon salınımı ile

ilgili yasal düzenleme eksikliği ve hem kamu hem özel sektörün gömülü enerji kavramını önceleme-sidir. Bunlara ek olarak, sayısal hale getirmek için gerekli uzun ve kapsamlı veri toplama süreci, gömülü enerjinin hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Doğru bir hesap için yapı malzemelerinin ham madde çıkarılmasından itibaren izlenmesi, üretim süreçleri ve tedarik zincirleri hakkında güvenilir verilerin elde edilmesi oldukça önemlidir” (14).

malzeme	enerji (mj/m3)
1 m3 ahşap	750
1 m3 beton	4.800
1 m3 demir (arme)	266.000
1 m3 alüminyum	1.100.000

Şekil-7. Bazı inşaat malzemelerinin üretiminde harcanan (gömülü) enerji miktarı (4)

2.1.6. Betonarme Ve Ahşap Mukayesesi

Beton+arme üretiminde beton ve demir belirli bir oranda birlikte kullanıldığı için bileşik bir ürün olarak betonarmenin gömülü enerjisini ayrıca hesaplamak gerekiyor.

- 1 m3 beton içinde ortalama 120 kg demir kullanılır.
- Demirin özgül ağırlığı m3/7600 kg.
- 1 m3 beton içinde hacimce $120/7600 = 0.016$ m3 bulunur.
- 0.016 m3 demir için gereken enerji $0,016 \times 266,000 = 4200$ mj.

Beton içinde kullanılan miktar kadar demirin gömülü enerjini bulmuş olduk. Şimdi birleştirelim; 1 m3 beton+arme üretimi için gerekli enerji miktarı;

Beton (4800) + Demir (4200) = Betonarme 9000 mj.

Şimdi gömülü enerjileri farklı iki malzeme ile yapılan betonarme ev ile ahşap ev arasında mukayese yapalım. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi betonarme gömülü enerjisi (9000 MJ) ile ahşap gömülü enerjisi (750 MJ) arasında $9000/750=12$ (on iki) kat fark var. Bir de ağırlık meselesi var. Şöyle ki hangi malzeme ile yaparsanız evin ağırlığı farklı olur. Benim eski şantiye notlarıma göre 120 m2'lik betonarme bir dairenin kaba inşaat ağırlığı ortalama 120 ton iken aynı büyüklükte ahşap iskelet sistem bir evin kaba ağırlığı ortalama 20 tondur. Yani betonarme bir ev ahşap bir eve göre 6 kat daha ağırdır. Şimdi betonarmenin ahşaba göre gömülü enerjisi 12 kat ve ağırlığı da 6 kat fazla olduğuna göre bu durumda betonarme evin ahşap bir evden tam $6 \times 12 = 72$ kat daha fazla enerji ile üretildiği ortaya çıkmaktadır.

2.2. BETONARME ÜRETİMİNDE SU TÜKETİMİ ÇOK YÜKSEK

Doğa tahribatı ve kirlilik kadar diğer önemli sorun gelecekte su kıtlığı ve kuraklık beklentisidir. Bugün artık endüstride suyun arıtılarak tekrar kullanılması, ziraatte damlama su yöntemine geçilmesi, çok su tüketen mısır, tütün, şeker pancarı gibi ürünlerin ekiminden vazgeçilmesi, evlerde tasarruflu musluklar takılması gibi önlemler konuşulmaya başlandı. Betonarme inşaat malzemeleri arasında maalesef su sarfiyatı en yüksek malzemedir. Ocaklarda, santrallerde, şantiyede... üretimin her aşamasında çok miktarda temiz su kullanılmaktadır.

2.2.1. Hammaddelerin Yıkınması

Beton üretiminde karasal kum kullanılacaksa kum içindeki kil (alümin silikat), ağır metaller, çürümüş

bitki ve hayvan fosillerin ve eğer deniz kumu kullanılacaksa içindeki tuzun, kabuklu ve kabuksuz deniz canlılarının arıtılmasında temiz su kullanılır. Yine mıcır temizliği için kayalarda bulunan ağır metal ve fosillerin arıtılmasında temiz su kullanılır. Zira yıkanmamış kumla istenen kalitede beton elde edilemez.

Çimento fabrikalarında da yıkama, öğütme, soğutma vb süreçlerde yine çok miktarda su kullanılmaktadır. “Çimento için ton başına 100-600 litre su tüketimi rapor edilmiştir. Ayrıca, özel uygulamalarda su klinkeri soğutmak için kullanılmakta olup yaklaşık 5 m3 /saat su tüketimi rapor edilmiştir” (15).

Şekil-8. Kumların yıkanması.

2.2.2. Beton İçine Katılan Su Miktarı

Su, ayrıca beton içinde katalizör olarak yer almaktadır. Betonun ağırlıkça yüzde 9-10'u sudur. Yani her 1 m3 beton içinde 180-200 litre su bulunur. 120 m2 büyüklükte bir evin/dairenin iskeletinde yaklaşık 60 m3 beton kullanıldığına göre sadece bir dairenin betonunda 11-12 ton su harcanmaktadır.

2.2.3. Kalıp Öncesi Ve Sonrası Sulama

Beton üretimi gibi beton dökümü öncesi ve sonra-

sında da su gerektiren pekçok işlem vardır. Döküm öncesinde ahşap kalıp yüzeyler sulanır. Döküm sonrasında ise betonun gerekli nemini muhafaza etmek için kolon, kiriş, döşeme gibi tüm beton yüzeyler 1 hafta boyunca günde 2 kez sulanır. İleride umarım bu işle ilgilenenler, inşaatlarda m2 başına ne kadar su sarf edildiğini yerinde gözlemlerle dosdoğru tespit ve hesap edecekler.

Şekil-9. Beton 7x2 gün/defa sulanmalıdır.

2.2.4. Beton Araç Ve Ekipmanların Temizliği

Beton nakliyesinde kullanılan transmikserler ve pompalar her döküm sonrası, beton santrallerinde ise her mesai sonrası tüm ekipmanlar su ile temizlenir.

Bu makalede betonarme inşaat sisteminin neden olduğu temiz su kaynaklarının kirlenmesi meselesine girmeyeceğim. Ancak şunu bilmekte yarar var; “Kum ocakları aşırı su ihtiyacı nedeniyle umumiyetle dere kenarlarında kurulmaktadır. Kumlar dere suları ile yıkandıktan sonra aynı su hiç arıtılmadan tekrar derelere geri verilmekte, bu da akar-

sularda kirliliğe hatta balık vb. canlıların ölümlerine neden olmaktadır” (16).

2.3. BETONARME BİNALARIN SERVİS ÖMRÜ ÇOK KISA

Hangi malzemeden inşa edilirse edilsin hiçbir bina sonsuza kadar yaşayamaz. Göbeklitepe (12.000 yıl) ve Mısır Piramitleri (6000 yıl) gibi birkaç özel örneği dışarıda tutarsak binalar sınırlı bir ömre sahip iken buna karşın ham madde kaynakları sınırsız değildir. Sürdürülebilir bir yaşam için geri dönüştürülebilir ve uzun ömürlü malzemelere yönelmek gerekmektedir.

Bir binanın uzun yıllar ayakta kalabilmesi için öncelikle yapım işinde görev alan insanların inşaatın her aşamasında işlerini kusursuz bir şekilde yürütmeleri gerekiyor. Proje, işçilik, denetim, bakım, zemin ve fay hattı tespiti gibi aşamalar doğrudan insan sorumluluğundadır. Ancak insana bağlı olmayan, malzemenin doğasından kaynaklanan durumlar da söz konusudur. İnsan her aşamada üzerine düşen tüm yükümlülükleri yerine getirse bile bazı malzemeler yine de çürüme ve bozulmaya mahkumdur.

2.3.1. Betonarme Binaların Ömrü

İnşaat malzemeleri arasında en kısa ömürlü malzeme betonarmedir. Bunun nedeni az önce ifade ettiğimiz gibi kısmen insan kaynaklı ama büyük oranda malzemenin kendi doğasından kaynaklanmaktadır. Koruma, tamir ve bakım ile betonarme malzemede bozulma süreci bir süre geciktirilebilirse de nihai olarak engellenemez, durdurulamazdır. Mühendislik ve genel olarak inşaat

sektörü yıllar içerisinde gözlemlerle ve yaşlandırma testleriyle betonarme binaların yaşı konusunda belirli bir tecrübenin sahibi olmuştur. “Konut ve benzeri betonarme yapıların ekonomik servis ömrü genellikle 50 yıl olarak öngörülür, ancak köprü baraj gibi önemli yapıların daha uzun süre örneğin 100 yıl sorun çıkarmadan hizmet vermesi istenir” (17).

Tablo 1. Yapı servis ömürleri (TS EN 1990, 2002)

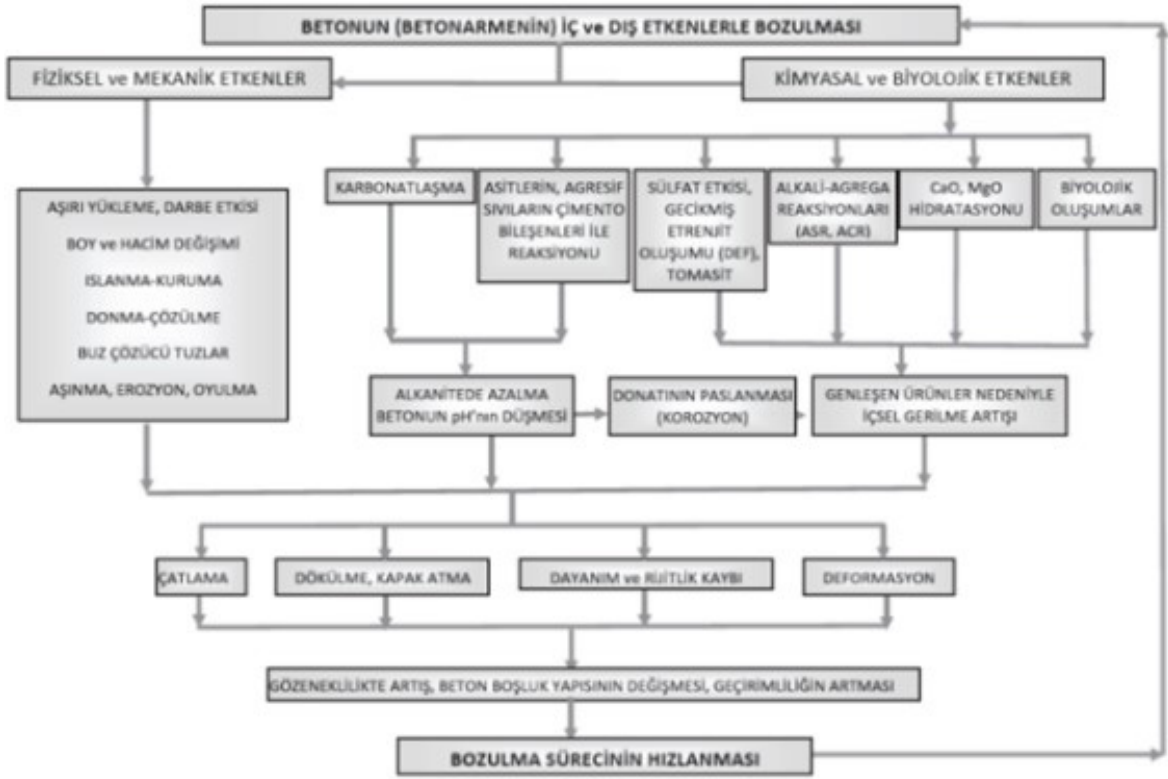
Sınıf	Tasarımda kullanılabilir gösterge servis ömrü (yıl)	Örnek
1	10	Geçici yapılar
2	10-25	Değiştirilebilir taşıyıcı elemanlara sahip yapılar
3	15-30	Tarım yapıları
4	50	Konut ve kamu yapıları
5	100	Anıtsal binalar, köprüler ve diğer önemli yapılar

Şekil-10. TSE 1991-1, 1994-2 ve BS 7543:2003’e göre yapılarda yaş beklentisi (18).

“Betonarme elemanlar için tasarım ömrü 60+ yıl olarak belirtilmişken uygulamada servis ömrü 20-30 yıl olarak gerçekleşmektedir” (19). Gerçekten de bilirkişi olarak görev aldığım birçok binanın bu yaşa kadar bile dayanıklılığını koruyamadığına bizzat yakından şahit oldum.

2.3.2. Malzeme Ömrünü Sınırlandıran Etkiler

“Betonarme binaların ömrünü sınırlandıran kimyasal, fiziksel, ve mekanik pek çok etken var. Kimyasal etkiler arasında sülfat, asitler ve tuzlar, yine dışarıdan beton içine sızan zararlı maddeler, ayrıca alkali-agrega reaksiyonları, karbonatlaşma, korozyon; fiziksel etkiler arasında donma-çözülme, buz çözücü tuzlar, yüksek sıcaklıklar; mekanik etkiler arasında darbe, aşınma, erozyon ve oyulma sayılabilir” (20).

Şekil-11. Betonarme binaların iç ve dış etmenlerle bozulması (20).

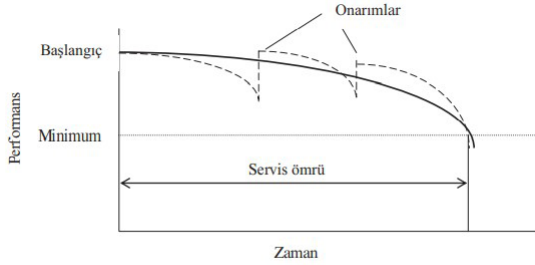
Bütün bozulma nedenlerini tek tek detaylandırmak bu makalenin amacı değil, birkaç örnek umarım yeterli olur. “Betonarme yapıların kalıcılığını etkileyen işlemlerin hemen hepsinde ana faktör, su ve beton bünyesindeki boşluklar ile çatlaklar içindeki taşınımdır. Gazların, suyun ve zararlı maddelerin beton içine taşınımı bozulma sürecini etkiler. (...) Betonun geçirimliliği büyük ölçüde çimento hamurunun ve agrega-hamur ara yüzünün geçirimliliğine bağlıdır. Çimento hamuru ve betondaki çatlak ve boşluklar; çoğunlukla beton teknolojisi kurallarına uyulmaması sonucu, yetersiz sıkıştırma, yetersiz kür, kimyasal reaksiyona girmeyen fazla suyun terleme, buharlaşma olayları gibi nedenlerle oluşur. Çimento hamurundaki ve

betondaki boşluklar mikro, kapiler ve makro olarak gruplandırılabilir. Kalıcılığı büyük ölçüde etkileyenler kılcal ve makro boyutta olanlardır” (21).

“Nem içinde zararlı kimyasalların en çok rastlanılanları ve betonda yol açtığı hasarlar aşağıdaki gibidir. 1-Karbondiyoksit(CO_2 ; karbonatlaşma olayına yol açar. 2-Oksijen(O); demir korozyonuna yol açar. 3-Asitler, çimentoyu eritir. 4-Klorürler; demir korozyonuna yol açar. 5-Sülfatlar; çimento ile genleşen reaksiyonlara yol açar. 6-Alkaliler; agrega ile genleşen reaksiyona girer” (22).

“Donatı korozyonu betonarme yapılarda karşılaşılan en önemli durabilite sorunlarından biridir. Bayındırlık Bakanlığı’nın 2010 yılında 125.000 konut üzerinde yürüttüğü bir incelemede konutların yüzde 64’ünde korozyon sorunu bulunduğu tespit edilmiştir” (23).

Betonarme binalar yukarıda sayılan nedenlerle yıllar geçtikçe dayanıklılığını kaybetmekte ve nihayet servis ömrünü tamamlamaktadır.

Şekil 1. Beton performansı ve servis ömrü arasındaki ilişki (CEB, 1992)

Şekil-12. Betonarme binalarda servis ömrü boyunca performans düşüşü (24).

Bu bahsi şöyle bitirelim; Betonarme binalar deprem gibi herhangi bir dışsal nedene bağlı olmaksızın kendi doğaları gereği belli bir yaşa ulaştıklarında yani güvenli servis ömrünü tamamladıklarında yaşlanır, gücünü yitirir ve yıkılırlar, bunun insan sorum(suz)luluğu ile bir ilgisi yoktur. Zira “Bugüne kadar yapılan araştırmalarda beton içinde korozyonun hiç oluşmaması için teknik ve ekonomik açıdan uygun bir yöntem bulunamamıştır” (25).

2.3.3. Yık-Yap Döngüsü Sürdürülebilir Değil

Betonarme binaların yıllar içerisinde performans(-dayanıklılık)larını yitirmeleri sebebiyle ortalama 60 yıl içinde yıkılıp yeniden yapılması gerekiyor. Şu soru çok önemli; Yerküre ya da ekosistem böyle bir yap-yık döngüsünü, böyle bir yükü kaldırabilir mi?

TÜİK’e göre ülkemizde mevcut konut sayısı “Eylül-2019 yılı itibarıyla 38,4 milyon” (26). Bu sayıya okul, hastane, ofis... gibi kamusal binalar dahil değildir. Şimdi her yıl servis ömrü dolan ortalama 600-700 bin konutun yıkılması gerektiği ve bunun

mütemadiyen her yıl tekrarlanacağı düşünüldüğünde boşa giden emek/para, tüketilen yakıt/su, dağ gibi moloz atıklar çevrenin kaldıramayacağı boyutlara ulaşmaktadır.

Öte yandan “Yoğun kullanımı nedeniyle betonu oluşturan hammaddelerin miktarları gittikçe azalmaktadır. Worldwatch Enstitüsü’ne göre yapılaşma faaliyetlerinde her yıl beton üretiminde küresel olarak kullanılan taş, çakıl ve kumun yüzde 40’ı tüketilmektedir” (4). Petrol ve doğalgaz gibi yenilenmeyen kaynakların bir gün tükeneceği gibi kil, kalker, taş ve kum gibi yenilenmeyen betonarme ham maddeleri de bir gün tükenecek. Zira ne bir ağaç gibi kendini üretebiliyor ne de geri dönüştürülebiliyor.

2.4. BETONARMENİN GERİ DÖNÜŞÜMÜ YOK

Hangi malzemeden yapılırsa yapılsın hiçbir bina sonsuza kadar yaşayamaz. Binalar ya depremlerde olduğu gibi kontrol dışı yıkılırlar ya taşıma gücü tükendiğinde Konya Zümrüt Apt. (2004) ve İstanbul/Kartal Yeşilyurt Apt. (2019) örneğinde olduğu gibi kendiliğinden yıkılır ya da ses ve çatlak gibi belirtiler verdiğinde boşaltılarak kontrollü bir şekilde yıktırılır. Konut-Der’e göre “Ülkemizde her yıl 500 bin eski konut yıkılıyor” (27). Peki binalar yıkıldığında molozlar ne oluyor? Geri dönüştürülebilir mi? Yeniden değerlendirilebilir mi? 35 yıllık meslek hayatımda gördüklerime göre söylemem gerekirse, yıkılan/yıktırılan binalar;

1. Ahşap ise yüzde 60-70 oranında ebatlarına göre farklı işlevlerde kullanılabilir. Kırıldı veya zarar gördüyse fabrikalarda sunta levha haline getirilebilir. Hiçbir şey yapılmasa bile ahşap çürür ve organik gübre olarak toprağa karışır.

2. Tuğla ve taş ise üzerindeki harçlar temizlenerek yaklaşık yüzde 70-80 oranında tekrar başka inşaatlarda kullanılabilir.
3. Çelik ise yıkılan binanın çelik elemanları fabrikada eritilerek yüzde 80-90 oranında geri kazanılır.
4. Betonarmeye gelince; geri dönüşümü olmayan tek malzemedir. Betonun geri dönüşümü teorik olarak mümkün, fakat pratikte değildir. Zira betonarme binalar yıkıldığında tuğla, sıva, alçı, fayans, mermer, cam, boya, ahşap (kapı/parke), plastik (pencere), alüminyum (korkuluk), bakır (kablo) gibi yüzlerce farklı tür malzeme ayrıştırılamayacak derecede birbiri ile karışmaktadır. Molozlardan sadece demir filizleri belli bir oranda geri kazanılmaktadır.

Şekil-13. 1999 depreminde Adapazarı'nda bir sokakta çıkan molozlar.

Avrupa'da beton atıklar konusunda önde ülke İspanya'da bile geri dönüşüm oranı yüzde 10'lar seviyesindedir. Ülkemizde molozların yüzde kaçının geri dönüştürüldüğünü bilmek mümkün değil, ancak kendi gözlemlerime göre yüzde 4-5 civarında olduğunu tahmin ediyorum. Şimdi gerçekçi olalım; hangi kurum, hangi ekipman, hangi yöntemle bu karışık milyonlarca ton molozu ayrıştırabilir? Kimse kazanç getirmeyen bir işe girmez, özel sektör hiç girmez. Bir tek kamu, çevresel endişelerle

moloz geri dönüşümünü zorunlu hale getirebilir, ama böyle bir uygulama yok.

Şekil-14. İstanbul'da kentsel dönüşümde çıkan ve Karadeniz'e dökülen molozlar.

2.5. Pazarcık-Elbistan Depremleri Ve Molozlar

Yıkılan binalarda molozların dönüştürülmediğini yıllardır dile getiriyoruz. Molozlar düne kadar gözlerden uzak yerlere döküldüğü için sorun önce fark edilmiyordu, ancak son depremde sorun bariz bir şekilde görünür hale geldi. Çevre Mühendisi Prof. Mustafa Öztürk'ün hesaplamalarına göre 6 Şubat 2023 tarihli Pazarcık ve Elbistan depremlerinde yıkılan binalardan 200 milyon ton moloz çıkmıştır. (28) Bu molozların geri dönüştürülmediği ve dönüştürülmeyeceği çok açık. Böyle bir niyet olsaydı molozlar geçici stoklama alanında toplanırdı. Ne stok sahası ne depolama söz konusudur. Molozlar aşağıdaki resimlerde de görüleceği üzere rastgele belirlenen yerlere dökülmektedir.

Şekil-15. Üstte Adıyaman'da altta Hatay'da dere kenarlarına dökülen molozlar

Şekil-16. Üstte Maraş'ta altta Antakya'da vadilere dökülen molozlar.

Betonarme atıkların geri dönüştürülmemesinin temel nedeni ayrıştırma güçlüğü, ikincisi geri dönüştürülse bile çıkan malzemenin kullanım alanı sınırlılığı, üçüncüsü ekonomik değerinin olmamasıdır. Kabaca söylersek molozlar bir işe yaramamaktadır. Ülkemizde geri dönüştürülmeyen evsel atıklar bile en azından yakılarak elektrik enerjisine çevrilirken, moloz atıklar yakılamayacak kadar değersiz bir üründür. Molozların geri dönüşümü

imkânsız değil ama kazançlı da değil. Geri dönüştürülen atıklar yol altı dolgusu gibi sınırlı birkaç alanda değerlendirilebilirse de aynı amaçla kullanılan stabilize malzemeden pahalıya çıkmaktadır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Betonarme tüm inşaat malzemeleri arasında enerji ihtiyacı en yüksek malzemedir. Enerji üretiminde fosil yakıtlar kullanılması başta hava, su ve toprak gibi doğal unsurların kirlenmesine neden olmaktadır. Ancak bu husus betonarme üretiminde fosil yakıtlar yerine yenilebilir temiz enerjiler kullanılırsa sorun kalmayacağı anlamına gelmektedir. Zira çevre kirliliği, betonarmenin yol açtığı sorunlardan sadece bir tanesidir.

Betonarme üretiminde diğer sorun aşırı su tüketimidir. Şu kış mevsiminde bile barajlarda su seviyesi yüzde 10-30'lara kadar geriledi. Gelecekte kuraklık ve çölleşme tehlikesi söz konusu iken suya daha az ihtiyaç duyan inşaat malzemelerine yönelmek gerektiği çok açıktır.

Üçüncü sorun betonarme binaların sınırlı bir ömre sahip olmasıdır. Bu da belirli sürelerde, ortalama 50-60 yılda bir yıkılıp yeniden yapılması anlamına gelmektedir. Burada sorun sürekli yıkıp yeniden inşa etme zorluğu değil, betonarmeyi oluşturan ham maddelerin bir gün tükenecek olmasıdır. Mesela bir araştırmada "İstanbul'da bazı agrega ocaklarının 10-50 yıl içinde tükeneceği öngörülmektedir" (29). Betonarme ve çimento üretiminde taş, kum, kireçli ve killi toprak, alçı gibi çeşitli ham madde kullanılmaktadır. Beton ve çimento bir kez üretildiğinde ısıtma işlemleri nedeniyle tüm bu ham maddelerin kimyası değişmekte ve bir daha aynı amaçla kullanılamaz hale gelmektedir. Betonarmeyi oluşturan ham madde kaynakları sınırsız

değil, bir gün tükenecek. Oysa, söz gelimi ahşap malzeme ağaç dikerek yeniden üretilebilmekte, kerpiç tekrar tekrar kullanılabilen, taş ve tuğla dayanıklı olduğundan yüzlerce hatta binlerce yıl kullanılmaktadır. Kısa servis ömrü nedeniyle inşaatları sürekli yenileme, sürekli yap-yık nedeniyle ham madde kaynaklarının bir gün tükenecek olması betonarme inşa sisteminin sürdürülebilir olmadığını göstermektedir.

Dördüncü sorun, geri dönüştürülemeyen molozlar, hava/toprak/su kirliliğine, görüntü kirliliğine, döküm sahalarında arazi kayıplarına, toz nedeniyle zirai alanlarda verim düşmesine, ekosistemin bozulmasına, endemik (hayvan, bitki ve çiçek gibi) türlerin neslinin tükenmesine, sularda ötrofikasyon ve asidifikasyona ve benzer pek çok soruna neden olmaktadır.

Buraya kadar okuma zahmetinde bulunan okurlar için son sözlerim şu olacak. 35 yıldır mimarlık yapan, 25 yıldır bu konularda okuyan, araştıran biriyim. Sık sık muhatap olduğum, “betonarme yerine ne öneriyorsunuz?” sorusu tek başına benim veya bir başka meslektaşımın kolayca yanıtlayabileceği bir soru değildir. Gerçekçi önerilerde bulunmak için güncel bilimsel araştırma sonuçlarına, her malzemenin gömülü enerjisini bilmeye, bölge bölge ahşap, taş, kalker, kil gibi ham madde kaynakların olası potansiyellerini bilmeye, her türlü inşaat malzemesi üreten fabrikaların toplam kapasitelerini bilmeye, kısaca inşaatlar için veri olabilecek çok sayıda bilgiye sahip olmak gerekiyor. Araştırma sonuçlarını beklemek kaydıyla benim kabaca önerim; yeni yapılacak evlerin yüzde 20’si tuğla (harman) yığma, yüzde 15’i ahşap karkas (geleneksel/modern), yüzde 20’si hafif çelik karkas, yüzde 15’i kerpiç (geleneksel/modern yöntem), yüzde 15’i taş yığma (kesme/kaba), yüz-

de 15’i konteyner vb modeller olabilir.

Ben ülkemizin gelecekteki mimarlık ve şehircilik politikalarının tayini için aralarında mimar, şehirçi, ekolog, iklimbilimci, jeolog, mühendis, ziraatçı, ormancı, iktisatçı, hekim, psikolog, sosyolog... gibi meslek insanları, bilimadamları, sanatçılar ve entelektüelin yer aldığı geniş katılımlı bir heyetin oluşturulması gerektiğini ve bu heyetin kamu/hükümet ile işbirliği yaparak yeni çözüm önerileri getirebileceğini düşünüyorum.

KAYNAKLAR

(1) Eryıldız, D. (2003). “ÇEVRECİ MİMARLIK”. TMMOB Ankara Mimarlar Odası Basın Bülteni, Haziran, s.2-7

(2)<https://www.hakkindabilinmeyen.com/betonun-icadi-ilk-beton-ve-cimentoyu-kim-buldi.html>

(3) Tekin, İ., (2013). “TÜRKİYE’DE II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI BETONARMENİN İNŞASI”. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s.18

(4) Erdin, N., (2003), “AĞAÇ MALZEME KULLANIMI VE ÇEVREYE ETKİSİ”. Türkiye Mühendislik Haberleri, sayı 427, s. 96-100

(5) Çimento Sanayi İçin Mevcut En İyi Teknikler Ulusal Kılavuzu, Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı-İTÜ, Mayıs-2016, s.13

(6) Karadayı, T., Coşgun, N., (2021). “BETONUN YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜRECİNDE ÇEVRESEL ETKİLERİNİ AZALTAN YAKLAŞIMLAR”. Sürdürülebilir Çevre Dergisi, c.1, s.1-6

(7) <https://inovatifkimyadergisi.com/cimento-endustrisi>

(8) <https://www.baticim.com.tr/cimento-hak-kind-bilgiler/cimento-uretim-asamalari>

(9) Bilgin, Ö., Koç, E., (2013). “ÇİMENTO ÜRETİM TEKNOLOJİSİNDE KULLANILAN ANA EKİPMANLAR” MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi, sayı:4

(10) pbl, hollanda çevre değerlendirme ajansı

(11) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46589916>

(12) Güğercin, Ö., Baytorun, N., Sezen S.M., (2018). “KERPİÇ VE BETONARME KONUTLARDA KULLANILAN BAZI YAPI MALZEMELERİNİN ÜRETİMİNDE ENERJİ GEREKSİNİMLERİ” Çukurova Tarım Gıda Bil. Der. c.33/1, s.29-36

(13) INSA284 “BETON KARIŞIM TASARIMI”. PDF, s.55

(14) Koç, İ., Duru, M.O., Dinçer, S.G., (2022). “YAPILARDA GÖMÜLÜ VE KULLANIM ENERJİSİ KAVRAMLARININ YAŞAM DÖNGÜSÜ DEĞERLENDİRMESİ”. YDD Metodolojisiyle İrdelenmesi. Bâb Mimarlık ve Tasarım Dergisi, Ocak 2022, c:3, sayı:1, s.55-69

(15) Çimento Sanayi İçin Mevcut En İyi Teknikler Ulusal Kılavuzu, Mayıs-2016, s.73

(16) Erkmén, J. (2017). “DAĞ KUMU YIKAMA SUYUNUN İÇERDİĞİ KİL VE SİLTEN EKONOMİK BİR ŞEKİLDE AYRILMASI”, Dicle Ün. Müh. Fak. Dergisi, c:8, sayı:3, s.649-655

(17) Baradan, B., Yazıcı, H. (2006). “BETON YAPILARDA KOROZYON VE PAS PAYININ ÖNEMİ”,

TMMOB, İMO, İzmir Şubesi Bülteni, Eylül-2006, sayı:130, s.24-29

(18) TS EN 1990 (2002). Eurocode-Yapı Tasarımının Temelleri, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara

(19) <https://insapedia.com/binalarin-omru-ne-kadardir-hizmet-servis-tasarim-omru>

(20) Baradan, B., Aydın S., (2013). “BETONUN DÜRABİLİTESİ”, Hazır Beton Kongresi, Dokuz Eylül Ün., İzmir

(21) Baradan, B. ve Aydın, S. (2013) “BETONUN DÜRABİLİTESİ (Dayanıklılık, Kalıcılık)” Hazır Beton Dergisi, Kasım-Aralık 2013, s.54-68

(22) Gerengi, H., ”BETONUN DAYANIKLILIK ÖZELLİKLERİ” akt. Baradan, 2002

(23) İMO İnşaat Mühendisleri Odası (2010). “TÜRKİYE’NİN DEPREM GERÇEĞİ DEĞERLENDİRMELERİ RAPORU” Ankara

(24) Şengül, Ö., (2015). “SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME İÇİN BETONARME YAPILARIN DÜRABİLİTEYE GÖRE TASARIMI”, 9. Ulusal Beton Kongresi, Temmuz-2015, s.245-254

(25) <https://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/abdurrahmanasan@hititedutr04112015U-6G8P9S.pdf>

(26) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-de-sisteme-kayitli-konut-sayisi-38-4-milyona-ulasti/1636142>

(27) Konutder Raporu, 22.11.2017

(28) toplumsal.com.tr, 24.02.2023

(29) <https://www.betonvecimento.com/sektorel/hazir-beton-agrega>

Abdullah Hayır:

Kahramanmaraş Merkezli Depremler Öngörölemeyen Depremlerdi

Türkiye, 6 Şubat sabaha doğru Kahramanmaraş merkezli büyük bir depremle sarsıldı. 11 ilde büyük yıkıma yol açan depremden sadece 9 saat sonra büyük bir deprem daha meydana geldi. Artçı sarsıntılar bile ölkemizdeki depremler göz önüne alındığında büyük depremler kategorisinde değerlendirilebilir. Sonuçta on binlerce can kaybımız, yaralılarımız ile evini barkını, işini aşını kaybeden yüzbinlerce insanımız var. Bu büyük yıkıma karşı herkesin aklına gelen, cevaplamaya çalıştığı sorular var. 6 Şubat depremlerini ve sonrasında yaşananları İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdul Hayır ile konuştuk.

- Ülke olarak çok büyük depremler yaşadık. Kahramanmaraş merkezli depremlerin yıkıcı sonuçları oldu, öncelikle şuradan başlayalım. 6 Şubat günü Türkiye ne yaşadı; kaç deprem meydana geldi, 9 saat arayla bu kadar büyük depremlerin art arda meydana gelmesi normal mi, bu fay hattı yerine oturdu denilebilir mi?

Art arda gelen bu büyüklükte iki tane deprem herhalde dünya tarihinde bir ilkti. 500 yıl önce aynı bölgede böyle bir depremden bahsediyorlar ama bu şiddette değil. Deniz içerisinde olan daha büyük, şiddetli depremler var. Meksika'da oldu, Japonya'da oldu. Ama karada art arda bu şiddette meydana gelen ikiz deprem bir ilkti. Hatta üçüz de denebilir; çünkü Antakya'da da 6,4 şiddetinde bir deprem meydana geldi. Bu eşi benzeri olmayan bir depremler serisi. Ha yerine oturdu mu, enerjisini boşalttı mı? Fayın enerjisini boşalttığı doğru, sismik boşlukların çoğu azalmıştır bölgede ama o konuda da çok bir şey söylenemiyor. Zaten tarihte böyle bir şey beklenmedi ki, hiç kimse de orada

bu büyüklükte bir deprem olacağını öngörmedi, 500 yıl önce olsa dahi. Öngörölemeyen bir depremdi bence. O kırıkların uçlarında sismik boşluklar oluşmuş olabilir bu depremlerden sonra, orası zorlanabilir.

- Depremler neden bu kadar geniş bir alanı etkiledi ve 11 şehirde yıkımlara neden oldu?

Fay hattıyla alakalı bir konu bu. Bu kadar uzun boyda bir deprem beklenmiyordu, 80 km- 90 km bekleniyordu, bu herhalde 300 kilometre uzunluğunda diye biliyorum. Bizim jeofizikçiler ve jeologlarımız böyle bir deprem beklemediklerini söylediler. Nedenlerini onların çok iyi bildiklerini de düşünmüyorum açıkçası, bilselerdi zaten önceden söylerlerdi. Yeni bir şey bu, kurdukları model demek ki bu durumu simule edemedi. Deprem olacağı söyleniyordu ama iki depremin arka arkaya geleceği, etkili olacağı alan ve yıkıcılığına ilişkin

öngörülerin dile getirildiğini duymadım.

- Aynı bölgede Elazığ-Çelikhan ve Adana fay hatlarında da kırılma beklendiğine dair öngörüler var. Bölgede yeni büyük depremleri tetikleyecek enerji birikmesi var mı?

Sismik boşluk kalmış olabilir mi, olabilir. Yerküre-yi çok iyi bilmiyoruz, aslında yer kabuğunu analiz etmek o kadar kolay değil. Kırıklar ne tarafta nasıl olmuş onun röntgenini tam çekemiyoruz. Yüzeydekileri görürsünüz de zemin altındakileri, yer kabuğunun o yeryüzüne çıkmayan kısımlarında da fay hatları olabilir orda da sismik boşluklar birikmiş olabilir.

- Bölgede artçılar devam ederken başka depremlerin de olmasını, ayrıca fay haritası üzerinde olmayan ve deprem tehlikesi taşımayan Konya-Niğde-Kayseri merkezli depremleri nasıl okuyorsunuz?

Söylediğim gibi, yerküre sürekli bir ortam. Kusurlu da bir ortam. Birbirini etkilemiş olabilir, orda me-

sela küçük fay hatları vardır, burada olmuş küçük bir deprem oraya kadar etkilemiş olabilir, oradaki fay hatlarında bir büyüme, hareketlenme, büyütme meydana getirmiş olabilir. Neticede bir ortam, varolan bir kırık büyüyebilir; o da mümkün. Birbirlerini etkilemeleri doğal, çünkü tamamen birbirlerine bağlı.

- Fay hattının ne kadar büyüklükte deprem üretebileceği nasıl hesaplanıyor? Bu hesaplama yöntemiyle son depremlerin büyüklüğü hesaplanamadı mı?

O tamamen sismik boşlukla alakalı bir şey. Dediğim gibi Kahramanmaraş'taki depremi, şu an aktif olarak bu alanda çalışan kişiler belki biraz tahmin ettiler ama bu büyüklükte olacağını kimse öngöremedi. Şimdi bizim İstanbul depremi en fazla 7.2 -7.3 olabilir diyor, bu ne kadar doğru bilmiyoruz. Kahramanmaraş'ta olan deprem bu tahminlerin ne kadar doğru olacağını bize sorguluyor aslında. O kadar net değil yani, teorik

olarak belli modeller var, o modeller üzerinde çalışıyorlar, geçmişe dair istatistiki verilerden hareketle analizler yapılıyor ve öngörülerde bulunuluyor, bence kesin bir şey yok.

- Sivilleşme bölgelerinin deprem anında sarsıntı ve yıkımı arttırmasının sebebi nedir?

Depremler olduğu zaman, bir ortamdan geçiyor, o ortam da hareket ediyor. O ortamın enerjisini azaltarak gidiyor. Eğer zemin sert, sağlam bir zeminse üzerindeki ivmeler çok büyük olmuyor. Aynı bölgede yumuşak bir zemin neredeyse bir iki katı -tabii zeminine göre ayrı ayrı söylemek lazım- ivmeler oluşturabiliyor. Bunun örneklerini zaten Kahramanmaraş'ta çok net olarak gördük, yaptığımız incelemelerde. Bir tarafta dağ var, sert bir zemin var, bir tarafta ova var. Buradaki binada çatlaklar oluşmuş mu evet oluşmuş ama bina yıkılmamış, aynı bölgedeki yumuşak zemin üzerindeki aynı tip bina büyütme çarpanı yani zemin etkisine bağlı olarak göçmüş. Deprem fay hattına uzak ama çok hasar almış denenen yerlerdeki sorun da aynı. Yakındaki bölgedeki sert zeminde meydana gelen etki, ivme uzakta meydana gelen etkiden daha az olabiliyor her ne kadar oraya giden enerji az olsa da. Çünkü azalıyor azalıyor ama yumuşak zemin olduğundan dolayı o büyütme çarpanından dolayı oradaki ivmeler, yakın olan bölgedeki ivmelerden daha büyük olabiliyor. Bu da zaten binanın daha fazla hasar almasına sebebiyet veriyor.

- Bu bilgilerden hareketle yapılaşma sert zeminde yapılmalı, yumuşak zeminlerde yapılaşmaktan kaçınmak lazım denilebilir mi?

O çok doğru bir yaklaşım değil. Biz neticede mühendisiz. Biz tasarım yaparız, tehlikeleri yükleri

tüm her şeyi göz önünde bulundurarak ona göre bir dizayn alırız. Şöyle örnekleyeyim; mesela bir dağa çıkacaksınız, dağlık bir araziye gideceksiniz, normalde siz altı düşük bir araçla oraya gider misiniz, ferrariyle oraya çıkar mısınız? Hayır, ne yaparsınız? Ona uygun bir araç temin edersiniz öyle gidersiniz. Aynı durum mühendislikte de geçerli. Zemine göre önlem alacaksınız. Binamızı, üst yapımızı, o alt zemin dediğimiz yumuşak zemine iletecek olan temelleri düzgün yapmalıyız. Gidip oraya mesela tekir temel yapmamalıyız. Tekir temel yaparsanız olmaz, ne yapacaksınız? Ya tekir temel yaparsanız ama zemin etüdü çok önemli orada, ne kadarlık bir zeminin taşıma gücü olduğunu iyi bilmek lazım. Oraya belki gerekirse kazıklı temel yapacaksınız. Üstteki yapıyı, o alt zemini bilerek kazıklı temel yapacaksınız onun üzerine oturtacaksınız binayı. Diğer bahsettiğim ivmesi düşük olan yere geleceksiniz, oraya kazıklı temel yapmanıza gerek yok, belki sürekli temel bile orayı kurtaracak. Yani önemli olan, neyle karşı karşıya olduğunu bilmek. Örnek verdim ya işte taşlı topraklı arazide gitmekle asfaltta gitmek arasındaki fark gibi. O ayrımı çok iyi yapmak lazım, karşılaştığın ortama göre dizayn etmek lazım.

- Türkiye'de deprem denince herkesin aklına ister istemez olası Marmara depremi geliyor. Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın Marmara Denizi'ne kadar uzanıyor, buna bağlı olarak beklenen deprem de Marmara Denizi olacak. Konuyla ilgili uzmanlar ne gibi çalışmalar yapıyor?

Bununla ilgili bizim İTÜ Jeofizik bölümü hocalarımız çeşitli çalışmalar yaptılar. Mesela denizaltılarda gidip oralarda incelemeler yaptılar. Fakat bunu tespit etmek çok kolay değil. Yani belki bu GPS sistemleri var, uzaydan kararan hareketlerle belli

noktalara istasyonlar koyarak o istasyonlardan aldıkları kayıtlara göre belli hareketlilikleri gözlemleyebilirler. Ona göre fayla ilgili bir şey söylenebilir belki ama deniz altında fay kırıkları yüzeydeki gibi izlenemiyor tam olarak, denizde daha zor o işler. Karada ne kadar görünmeyen kısım ve görünen kısım varsa denizde de görünmeyen ve görünen kısımlar var. Olsa dahi deniz tortularıyla veya üzerindeki başka malzemelerle kapanmış. Tespit etmek çok kolay değil.

- Olası Marmara depreminden dolayı sadece İstanbul veya bölge değil, ülkemizin tamamında endişe hakim. Bazı uzmanlar en geç 2026 yılına kadar depremin olacağını söylüyor. Sizin İstanbul depremine ilişkin öngörünüz nedir? İstanbul'da depreme hazırlığa nereden başlamak, hangi projelere öncelik vermek gerekiyor?

Depremle ilgili dünyada ne kadar literatür taranır- sa taransın istatistiki veri dışında bir şey söylemek doğru değil. Çünkü yerküre o kadar bilinen bir şey değil. Çok iyi bilmediğimizi de Kahramanmaraş'ta gördük zaten. Sismik boşluk dedikleri süre önemli tabii, stresi artınca kırılma ihtimali büyüyor ama bunun ne kadar süre sonra kırılacağı konusunda bence bir şey söylemek çok doğru değil. Her an da olabilir, 50 yıl sonra da olabilir 150 yıl sonra da olabilir. Bunun ne zaman olacağı aslında önemli değil, bu olacak. Önemli olan depremden önce ne yaptığımız ve deprem sonrası ne yapmamız gerektiği. Yani biz tedbirimizi alalım, deprem ne zaman olursa olsun yapacak bir şey yok çünkü.

Deprem hazırlığına nereden başlamak gerekir? Tedbir alınırken, öncelikle afet yönetimi üzerine çalışmalıyız. Deprem öncesinde afete hazırlık olayını yani afet bilincini tüm toplum olarak kazanmalıyız. İstanbul'da olduğu zaman, İstanbul'daki

insanların panik halinde afete müdahale etmesi çok zor olabilir. İstanbul'a yakın illerde, yakın bölgelerde olanların hepsi taranmalı. Kimin ne görevi olduğu ortaya konulmalı. Bize kim yardım edebilir mesela, Sakarya bölgesi. Bolu belki. Bursa da etkilenen iller arasında olur. Yani çevre illerdeki insanların veya yetkili kurumların görevleri tanımlanmalı. Diyelim büyük bir deprem olduğunda, mesela Bahçelievler'e Bolu'daki ekip gelecek, öbür tarafa şuradaki ekip. Bir plan yapmak lazım. Plansız yürümüyor; hepiniz aynı yere gideceksiniz diyelim kurtarmaya, diğer bölgeler yardıma ihtiyaç duyacak, böyle olmamalı. O yüzden afet öncesinde onunla ilgili planlama program yapmak lazım. Bunları belirledikten sonra ikinci aşamaya geçilmeli. Öncelikle riskli alanların belirlenmesi lazım. Ben bunu şuna benzetiyorum, yapbozun bir parçası gibi düşünün, yer bilimlerinde biz mikro bölgeleme diyoruz, Jeofizikçilerin daha çok üzerinde durduğu. Mikrobölgelemeyle zemin koşulları, zemin durumları belirleniyor. Yapbozu siz büyük yaparsanız, diyelim bir yapbozunuz var 10 parçadan oluşuyor, kocaman hemen dizersiniz onu. Ama 10 parçanın içerisinde de parçalar olmalı o zaman. O zaman nedir, binlik yapboz yapacaksınız. Ne kadar büyütürseniz bu yapbozu o kadar hassas yer elde edersiniz, o kadar iyi bilirsiniz. Büyük bir yapboz yaptınız, her parçasının zemin koşullarını belirlemelisiniz. Diyelim ki belirlediniz, koşulları iyi değil, oradaki yapılaşmayı da bileceksiniz. İlk oradan başlayacaksınız. Zemin ne kadar kötü, yapılaşmanın durumu ne, oradan başlayacaksınız. Yapbozun diğer parçalarına ne kadar gücünüz yetiyorsa orada her bir yapbozu tamamlaya tamamlaya gitmek, belki tüm afet haritasını böyle çıkarmak lazım. Yoksa bir anda 'haydi İstanbul'u kurtarıyoruz, her yeri güçlendireceğiz, şu uygulamayı yapacağız' demek çok doğru bir şey değil. Şimdi herkes

Kadıköy, Erenköy taraflarında dönüşüme çok hız verildiğini söylüyor. Niye, rant var. Yoksa Zeytinburnu, Şirinevler'de aynısı yapılmıyor, asıl yıkım belki de oralarda olacak. Bu neyle olacak, ya merkezi hükümet olacak ya yerel yönetimlerin desteği ile. Aslında koordineli birlikte çalışmak gerekir. O yapbozların parçalarını bozuk olan yerleri düzeltere düzeltere tamamlamak lazım.

- Olası Marmara depreminde İstanbul için depremin etkisiyle en yüksek zemin büyümesi nerede bekleniyor ve en çok etkilenecek ilçeler ile semtler hangileri olur?

Onunla ilgili tabii belediyelerin çalışmaları var, ben kendi bildiklerimi söyleyebilirim ancak. Bahçelievler, Şirinevler, Ataköy kısımları; Zeytinburnu tarafları var, Avcılar'da 1999 depreminde biliyorsunuz büyük yıkımlar meydana geldi, orada da sıkıntılar var. Genellikle sahile yakın kesimler, malesef, hem faya yakın hem zemin sağlam değil, tehlike iki kat büyük yani. Yakın olmasından dolayı fazla etkilenecekler, zeminin sağlam olmamasından dolayı ayrıca etkilenecekler. Belki de oralardan başlamak lazım kentsel dönüşüme.

- Depremle ilgili bilimsel çalışmalar ve bilgi birikimi ile politika oluşumu arasındaki ilişkinin Türkiye'deki durumunu açıklar mısınız?

İnşaat mühendisliği açısından bilgi birikimi hakkında konuşmam gerekirse, bizim bu konudaki birikimimiz bence yeterlidir. Sadece bizim üniversite olarak değil, Türkiye'deki birçok üniversite de iyi. O konuda akademik olarak bir eksiğimiz olduğunu açıkçası düşünmüyorum. Hem proje yapma hem uygulama anlamında verdiğimiz danışmanlık hizmetleriyle bunu yapacak düzeydeyiz. Biz

hazırlarız; bize bu işler verilse yapardık. Şöyle, bu yapılar sadece bizim akademik birikimimizden de geçmiyor aslında. Biliyorsunuz başında çok konuşuluyor ne var: Yapı denetimi var, iyi bir projenin yapılmış olması var, işçilerin bu işi düzgün yapıp yapmadığı var, betonu çok önemli betonarme yapılarda özellikle mesela betonun kürünü yapmıyorlar, döküyorlar betonları arka arkaya. Betonu zannediyorsunuz ki dayanımlı çok yüksek ama o su verdiğimiz kür dediğimiz şeyi yapmadığınız için betonun dayanımı düşük kalabiliyor. Mesela kalıp yapıyorlar, kalıbı düzgün koymuyor, diyoruz iki üç santim pas payı bırakıcaz. Kalıbı yapıyor bakıyoruz ki donatılar dışarıda. Yani akademik anlamda donanımız fazla ama işçilik ve uygulama anlamında kontrol olarak bazı eksiklerimiz var.

- Son olarak Türkiye'nin deprem tehlike haritasını yeterli görüyor musunuz?

Açıkçası bu konuda yine jeofizikçi arkadaşlar çalışsınlar, bu depremden sonra biraz değişeceğini düşünüyorum. Bu maraş depreminden sonra herhalde revizyonlar gelir diye düşünüyorum, ona göre edit yapacaklardır.

- Böylesine yoğun bir süreçte zaman ayırıp sorularımızı cevapladığınız için teşekkür ederiz.

Deprem, Afet ve Şehir Planlaması...

GİRİŞ

Beklenmedik bir anda gerçekleşen, telafisi zor ve zaman alan maddi kayıplara ve en önemlisi ne yaparsak yapalım geri getiremeyeceğimiz can kayıplarına sebep olan afetler aslında bir sonuçtur. Afetlere karşı hazırlıklı oluşumuz ile bağıntılı olarak yaşanan bu sonuçları daha az ya da daha fazla hissetmemiz mümkündür. Nitekim dünya örneklerine baktığımızda bu konuda başarılı olan ülkeler mevcuttur. Toplumun afet konusunda bilinçlendirilmesi, kurumsal altyapının oluşturulması ve şehirlerimizin daha dirençli hale getirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada şehirlerimizin afet karşısında daha dirençli duruma getirilmesi konusunda şehir planlarının nasıl bir katkı sunabileceği açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda alamasındaki “Gelecekte Planlama Anlayışı” ve “Sakınım Planlaması” çerçeveleri çizilip afet riski ile bağıntısı kurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet riski, deprem, şehircilik, sakınım planı.

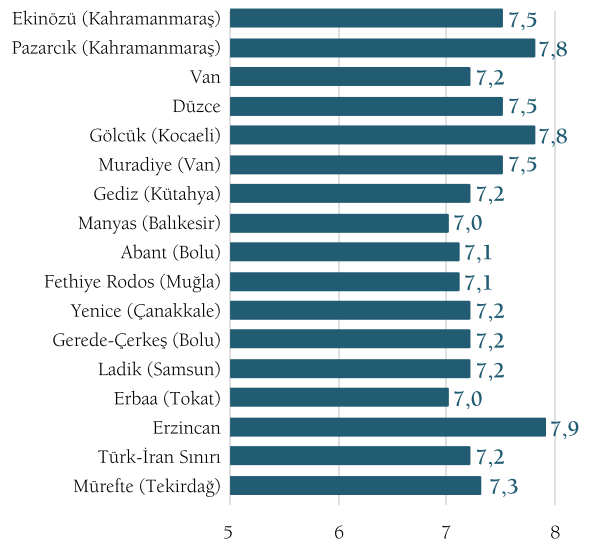
Türkiye’de Büyük Depremler

Coğrafi konumundan ötürü depremsellik açısından riskli bir bölgede yer alan ülkemizde bugüne

kadar pek çok yıkıcı deprem meydana gelmiştir. Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi’nin 1912 yılından 2023 yılına kadar farklı büyüklükte meydana gelmiş çok sayıda depreme ilişkin yayınladığı raporlarda geçen 111 yılda 7.00’den büyük olan 17 deprem kayıtlara geçmiştir.

2023 yılına kadar Anadolu topraklarında 1939 yılında Erzincan’da yaşanan 7.9 büyüklüğündeki deprem en yıkıcı etkiye sahip olarak sayılmaktayken 6 Şubat 2023 günü “Asrın Felaketi” olarak adlandırılan dokuz saat ara ile yaşanan 7.8 ve 7.5 büyüklüğündeki Kahramanmaraş Depremleri çok daha fazla can ve mal kaybına neden olmuştur (Grafik 1).

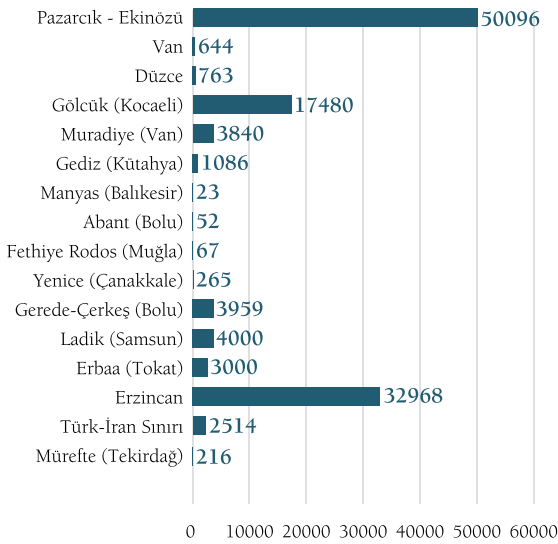
Grafik 1 Türkiye’de 1912-2023 Arası Yaşanan Depremlerin Büyüklükleri (MAG (Ms))

Kaynak: <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>

1912-2011 yılları arasında yaşanan 7 ve üzeri büyüklüğündeki depremlerde can kaybı toplam 70 bin 877 kişiyken, yaşadığımız son Kahramanmaraş depremlerinde ise verdiğimiz can kaybı 50.096 olarak kayıtlara geçmiştir (Grafik 2). Kahramanmaraş merkezli depremlerde can kaybının bu kadar çok olmasının sebebi yıkıcı etkisinin on bir şehirde gerçekleşmiş olmasıdır.

Grafik 2 Türkiye'de 1912-2023 Arası Yaşanan Depremlerdeki Can Kaybı

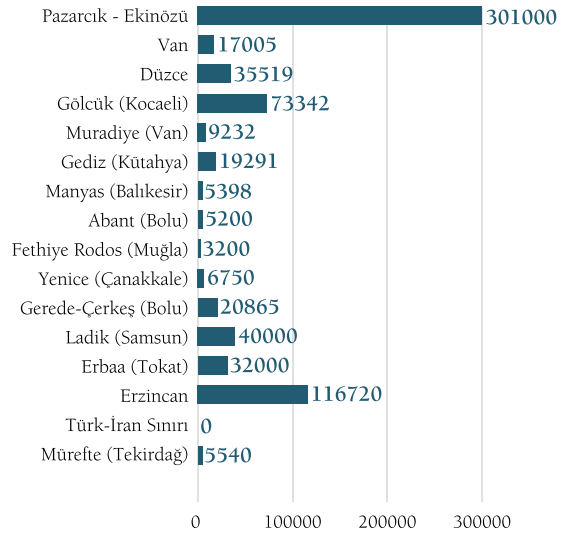

Kaynak: <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>

Depremler sadece can kaybı değil, maddi kayıpları da beraberinde getirmektedir. Oluşan yıkımı hasarlı binalarla sınırlamak doğru olmamakla birlikte bunun önemli bir ölçüt olarak kabul edildiğini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. 1912-2011 yılları arasında 7 ve üzeri büyüklüğündeki depremlerde hasarlı bina sayısı 390 bin 62 olarak

kayıtlara geçmiştir, buna karşı sadece Kahramanmaraş merkezli depremlerde ise 301 bin hasarlı bina tespit edilmiştir (Grafik 3).

Grafik 3 Türkiye'de 1912-2023 Arası Yaşanan Depremlerde Hasarlı Bina Sayıları

Kaynak: <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>

1912-2023 arası gerçekleşen 7 ve üzeri büyüklükteki depremlerde can kaybı ve hasarlı bina sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Bunun en temel sebebi kentsel alanlarda nüfusun ve birim alana düşen kişi sayısının bir başka deyişle nüfus yoğunluğunun artması gösterilebilir. Kahramanmaraş merkezli depremler Sakınım odaklı planlama anlayışımızın henüz yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Deprem Yönetmeliği esaslarına uygun olan ya da yönetmelik öncesinde klasik anlayışa göre inşa edilen yapılarla birlikte kırsal alanlardaki az katlı yapılarda dahi yıkılmalar veya ağır hasarlar meydana gelmiştir. O halde coğrafyamızı iyi tanıyıp, en kötü şartlara göre şehirlerimizi inşa etmek durumundayız.

Depremler ve Değişen Afet Yönetimi Anlayışı

En savunmasız olunan anda yalayıp ağır kayıplar vermemize neden olan depremlerde Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar olan süreçte afetlerin yaşandığı her yere yardımların ivedilikle ulaştırıldığını, barınma ve diğer tüm ihtiyaçların karşılandığını biliyoruz. Devlet tüm imkânlarıyla seferber olmuş, yaraları sarmış, vatandaşların ihtiyaçlarına olabileceken hızlı şekilde cevap vermeye çalışmıştır. Osmanlı döneminde konuyla ilgili yayınlanan fetvalar, Cumhuriyet ile birlikte çıkarılan yasalar genellikle deprem sonrası na ilişkin yapılacaklarla ilgilidir.

1999 Gölcük Depremi'nden sonra afet yönetimi anlayışı değişmeye başlamıştır. Gölcük 1939 yılından sonra yıkıcı etkisi en büyük depremdir. Can kayıpları, enkazlar ve ekonomide büyük kırılmalara yol açan kayıplar afet yönetimini tartışmaya açmıştır. Artık afet sonrası değil, afet öncesinde yapılabilecekleri merkeze alan bir anlayış zemininde meselelere yaklaşılmıştır. Burada ise en temel mesele şehirlerimizdeki yapılaşmanın sorgulanmasıdır. Yapısal anlamda kontrol ve denetimin sağlanması, belirli standartlara göre üretilmiş

yapıların inşa edilmesi, kurumsal altyapının oluşturulması gibi birçok konuyu içeren yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Ağustos 1999 Büyük Marmara Depremi'nden Temmuz 2000 yılına kadar olan süreçte 38 kanun ve kanun hükmünde kararname, 28 kararname, 6 yönetmelik, 17 tebliğ ve 9 genelge çıkarılmıştır. Tüm bu yasal ve yapısal oluşumlar, afet sonrası eksiklikleri tamamlamak amaçlı gayretler olarak değerlendirilebilir.

Büyük Marmara Depremi'nin ardından ilk büyük deprem 2011 yılında Van'da meydana gelmiştir. 7269 sayılı kanun her ne kadar afet öncesi için destek sunsa da, esas odak noktası afet sonrası faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her depremde olduğu gibi bu depremden de bazı dersler çıkarılmıştır. Bu derslerin başında ise, depreme karşı en zayıf yanımızın tespiti ve çözümüne ilişkindir. Mevcut konut stokunun yenilenme düşüncesi bu sürecin sonunda tartışılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 6306 sayılı yasa 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa ile birlikte devlet uygun kredilendirme şartları ya da kira desteği ve buna ek olarak bazı muafiyetler ile birlikte afet riski bulunan yapıların yıkılıp yeniden inşasını hedeflenmiştir.

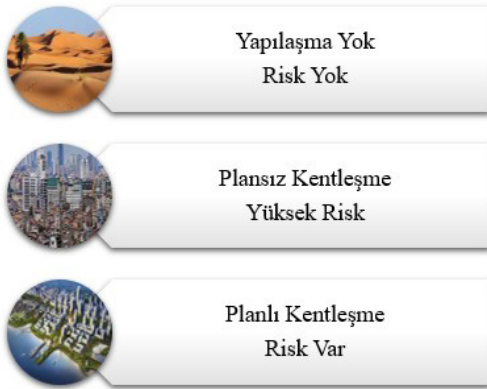
7269 sayılı kanun her ne kadar afet öncesi için destek sunsa da, esas odak noktası afet sonrası faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afet Riski ve Şehirler

Günümüz teknolojisi ile afetlerin zamanını bilme imkânına sahip değiliz. Bununla ilişkili olarak zarar ziyana ilişkin de tahminlerin ötesine geçemiyoruz. Ancak risk odaklı tedbirlerle afetleri daha az kayıpla atlatmayı mümkün hale getirebiliriz. Öncelikle şehirlerimizin afet riski altında olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Olası bir afetten şehirler aynı derecede etkilenmez. Risk unsuru insanın varlığıdır ve can güvenliğinin tehlikeye düşmesidir. İnsan yaşamının olduğu yerlerde afet riskini sıfırlamak da mümkün değildir. Riski arttıran bir başka unsur ise kentlerimizin şehircilik ilkeleri ve planlama prensiplerine göre oluşup oluşmama durumudur. Plansız gelişen yerleşim yerleri yüksek riskli olarak değerlendirilirken, planlı gelişen yerleşim yerlerinde ise daha az oranda risk içerdiği düşünülmektedir. Ancak bu oran sıfır da değildir (Şekil 1).

Şekil.1 Yapılaşma ve Risk İlişkisi

Kısacası yapılı çevrede afet riskini sıfır olarak kabul etmek mümkün değildir. Risk hep vardır, ancak afet riskini azaltmak mümkün olabilir. Öyleyse coğrafyamızın bize depremsellik açısından sunduğu potansiyel tehlikenin hep var olduğunu kabul edip, afetlerle başa çıkma kapasitemizi ne kadar

arttırabilirsek risk oranımızı da o oranda azaltmış oluruz (Şenol Balaban, 2018).

Risk =

$$\frac{((\text{Tehlike} \times \text{Tehlike Altında Oluşabilecek Hasar} \times \text{Zarar Görebilirlik (Hassasiyet)}))}{((\text{Baş Etme Kapasitesi}))}$$

Risk, esasen bir olasılıktır. Bu noktada tehlike, tehlike altında oluşabilecek hasar, zarar görebilirlik hepsi risk açısından bir çarpan değer olarak değerlendirilmektedir. Bu kavramlar sadece deprem özelinde düşünülmemelidir. Tüm afetler için söz konusu olan bu terminolojide farklı bir senaryo gereği şartlar ve olasılıklar değişebilmektedir. Çağdaş Afet Yönetimi anlayışına göre tehlike ve riskleri iyi tanımak, bu kapsamda doğal çevrede, yapılı çevrede, toplumda, kurumsal yapılanmada önlemler olarak afetleri en asgari kayıp ve hasarlarla atlatmak hedeflenmektedir.

Şehir Plancıları ve Şehirlerin İmarı

Şehirler, farklı disiplinlerin katkısı ile vücut bulan yerleşim alanlarıdır ve oluşumunda pek çok aktörden söz etmek mümkündür. Bu aktörlerden biri de şehir plancısıdır, bağlı bulunduğu disiplin ise Şehir ve Bölge Planlama'dır.

Şehir planlaması kısaca; sınırlı kaynakların değerlendirilerek yaşam kalitesini artırıp, yaygınlaşmasını sağlayan ve mekânsal, ekonomik, sosyal, kültürel vb. kararları içeren sistemler bütünüdür (CERİTLİ, 1998). Bu kapsamda şehir plancısı şehre ilişkin verilerin analizleri ve nihayetinde sentez çalışması doğrultusunda mekânsal kararları üretmektedir. Her ne kadar şehir planlarını, plancının

yaptığından söz etsek de disiplinler arası kolektif bir çalışma gerektirmektedir.

Şehir plancıları **geleneksel planlama anlayışına** göre; planlama alanını (bölge, kent, kent parçası, kırsal alan, vb.) mekânsal olan ya da olmayan birçok bilgiler (konumsal bilgiler, idari yapı, yasal çerçeve ve yürürlükteki imar planları, başta jeolojik özellikler olmak üzere doğal yapı, sosyal ve demografik yapı, ekonomik yapı, arazi kullanım ve mülkiyet durumu, tarihi, kentsel ve çevresel değerler, teknik altyapı, sosyal donatı ve kamu yatırımları) doğrultusunda tanımaya çalışır. Farklı disiplinlerden elde edilen veriler ile analizler yapar. Buna ek olarak şehirlerimizin zayıf ya da güçlü yönleri ile karşı karşıya oldukları fırsat ve tehditler de belirlenir. Birçok anabilim dalında kullanılan SWOT (GZFT) Analizi, şehir planlama disiplinde de en çok kullanılan analizlerdendir. Yapılan tüm analizlerin birlikte değerlendirildiği bir sentez çalışması gerçekleştirilir. Eşik sentezi adı verilen bu çalışmada bir şehir plancısı eşik olarak adlandırıldığı sınırları derecelendirerek önceliklendirme çalışması yapmaktadır. Sonucunda ise yerleşilebilir alanların konumu, büyüklüğü ve kentle ilişkisi ortaya çıkarılırken planlama aşamasında kent makroformunun üretiminde, politika, hedef ve stratejilerin geliştirilmesine yardım etmektedir. Bu oluşumlar geleneksel planlama anlayışının kısa bir özeti olarak değerlendirilmelidir.

Şehir plancısının yaptığı tüm bu çalışmalar dahi afet riskinin yüksek olduğu yerleşim yerleri için yeterli görülmemektedir. Geleneksel planlama anlayışı, afet öncesini (Risk Yönetimi) muhakkak düşünerek ilerler ancak daha çok afet yaşandıktan sonraki süreç (Kriz Yönetimi) temelli bir yapı sergilediği düşünülmektedir (Balamir, 2007). Afet yönetimi terminolojisine göre Kriz Yönetimi; afet yaşan-

dıktan sonra sürdürülen Müdahale (Arama-kurtarma) ve iyileştirme çalışmalarını kapsamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1999 Marmara Depremi'ne kadar olan süreçte geleneksel planlama anlayışının hâkim olması nedeniyle, yaşanan depremler ile birlikte maddi manevi ağır bedeller ödenmiştir. 1999 yılından itibaren Risk Yönetimi'nin önemi birçok disipline anlaşılmıştır. Risk Yönetimi süreci; afet yaşanmadan önce tehlikeleri tanımlayıp, oluşması durumunda bu tehlikelerin doğurabileceği risklerin nasıl azaltılabileceğinden hareket eder. Üstelik risk yönetiminde sürdürülen tüm çalışmalar, kriz yönetimindeki çalışmalara oranla daha kalıcı, sürdürülebilir ve kalkınmaya destek veren bir çerçeve çizmektedir (Kadioğlu, 2011).

Şekil 2 Afet Döngüsü

Birçok disiplinde olduğu gibi şehir planlama da Risk Yönetimi kapsamında neler yapılabileceği konusuna yoğunlaşmıştır. Bu aşamada Şehircilik ve Risk Yönetimi açısından kritik önem taşıyan özel bir planlama türü olan **Sakınım Planlaması** terimi ön plana çıkmıştır. Sakınım Planı; belirlenen planlama alanında (ülke, bölge, kent, ilçe, kent parçası, vb.) bütün tehlike ve risk türlerine yönelik hazırlanan mekânsal, sosyal, ekonomik, yasal ve yönetsel önlemlerin eşgüdümünü sağlayan, farklı risk sektörlerine ilişkin risk azaltma projelerini

bütünleştiren kapsamlı bir plandır. Sakınım Planının hazırlanmasında yer bilimsel verilere, geçmiş hasar bilgilerine ve kentsel ölçekte çok yönlü risk analizlerine ihtiyaç duyulmaktadır. İmar planının yanı sıra eylem planları, sektörel kararlar ve özel önlem gerektiren alt bölgelere ilişkin projeler ise çıktılarını oluşturmaktadır (Özcan, Erdin, Zengin, 2013). Ancak sakınım planları sadece arazi kullanım kararları ve imar planından ibaret bir planlama anlayışı olarak düşünülmemelidir. Bu planlama anlayışının esas amacı can ve mal varlığı ile kaynakları tehlikelerden sakınmaktır (Balamir, 2007).

Sakınım Planlaması kapsamında jeolojik çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda *Mikrobölgeleme Çalışması* ve/veya *Jeolojik ve Jeoteknik Etüd Çalışmaları* yürütülmektedir. Mikrobölgeleme çalışması araştırma yapılacak olan sahayı karelajlara bölüp, her karelajda sondaj çalışması yapıp alanın jeofizik temelli durumunu sunmaktadır. Jeolojik ve Jeoteknik Etüd Çalışmaları ise araştırma yapılacak olan alanda öncelikle gözlemsel bir çalışma yapıp, sonrasında tespit edilen yerlerde son-

daj çalışmaları yapmaktadır. Jeolojik ve Jeoteknik Etüd Çalışmaları, Mikrobölgeleme çalışmalarını da içeren oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir.

Hazırlanan jeolojik etütleri baz alan deprem senaryoları hazırlanmaktadır. *Deprem senaryoları*; oluşabilecek bir deprem sonrasında depremin etkilerinin neler olacağı ve ne gibi hazırlıklar yapılması gerektiğini kapsamaktadır. Senaryo gereği bir deprem belirlenir ve bu depremin büyüklüğü, merkez üssü ve derinliği adına kabullerle başlanır. Bu kabullere ek olarak zarar görebilirlik çerçevesinde yapıları çevrenin güncel bilgileri ile birlikte diri fay hatları ve bu fay hatlarının aktif olma durumları ve önceki kırılmalara göre değerlendirilerek kırılmalarının nerede, hangi büyüklükte olduğu, ne kadar alanı etkileyeceği, yol açacağı sarsıntı ve bu sarsıntı sonucu yapıları çevrenin nasıl cevap vereceği gibi konularda tahmin yürütülmektedir. Deprem tehlikesini ve zarar görebilirliği tahmin edebilmek için aktif fay hatları, tarihsel depremler, depremlerin oluş sıklığı, zemin ve toprak yapısı, yeraltı su seviyesi, kayma dalgası hız profilleri, eğim, yükseklik gibi birçok veriden yararlanılmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de Hasar Tahmin Senaryoları hazırlanmaktadır. Benzer bir deprem ile karşılaşıl-
dığında hata payları tekrar gözden geçirilmektedir
(Şenol Balaban, 2018).

Kentler için tehlike türleri belirlenerek risk har-
talarının oluşturulması, deprem senaryolarına
dayalı sakinim planlarının hazırlanması gerek-
mektedir. Bu kapsamda kentin gelişme alanları;
afete maruz kalabilecek, tarıma elverişli alanlar,
dere yatakları, zemin bakımından uygun olmayan
alanlar, insan sağlığını tehdit edebilecek tesislere
yakın yöreler vb. yerleşim için kısıt oluşturabilecek
alanlara yönlendirilmemesi önemlidir. Kentlerde
ulaşım ağının çok iyi kurgulanması, olası afetler-
de kapanabilecek, iptal olabilecek güzergahlara
alternatiflerin oluşturulması gerekmektedir. Ben-
zer düşünce teknik altyapıya ilişkin tüm bileşenler
(doğalgaz boru hatları, elektrik ve su iletim hatla-
rı, telefon, internet, vb.) için yine alternatif hatlar
oluşturulmalıdır. Tüm bunların yanı sıra afet anın-
da ya da sonrasında toplumun kendini güvende
hissettiği alanlar açık yeşil alanlardır. Ancak günü-
müzde yeşil alanlar şehirlerimizde yoğun yapılaş-
ma arasında belki de en son düşünülen bir alan
gereksinimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz
alanlar afet anında toplanma alanları olarak kulla-
nılırken, afet sonrasında çadır-konteyner kent olu-
şumu için de zemin hazırlamaktadır. Şehir plancısı
açık ve yeşil alanların parçacıl olmasından çok sü-
rekliğinin sağlanmasını tercih eder. Özetle bunlar
kentlerimizin daha dirençli bir duruma getirilmesi
adına şehir plancılarının sunacağı katkılardan ba-
zılarıdır. Bu katkıya ek olarak, uzmanlar tarafından
tasarlanan, inşa edilen, denetlenen yapılar ile
birlikte risk oranı daha düşük, afetler sonucunda
daha az zarar görebilme ihtimalini sunan kentlere
sahip olabiliriz. Japonya, Şili gibi afet riski yüksek

ülkelerin aynı prensiplerle kayıp ve hasar oranla-
rını düşürerek, bu konuda ciddi yol kat ettiklerini
söylemek mümkündür.

Sonuç

Yeryüzünde çok hafif depremlerin yaşandığı ya da
depresiz bazı bölgelerin bulunduğunu söyle-
yebiliriz. Ancak buna karşı depremlerin sık sık ve
belli büyüklükte meydana geldiği geniş alanların
varlığı da malumdur. Ülkemiz de şiddetli deprem-
lerin meydana geldiği bir coğrafyada yer almak-
tadır (Bikçe, 2015). Ülkemizin Anadolu, Avrasya,
Arabistan plaka hareketlerinin etkisi altında oluşu,
Alp-Himalaya Sismik Bölgesinde yer alması, Ku-
zey Anadolu ve Doğu Anadolu Fay Hatlarının sı-
nırlarımız dâhilinde oluşu gibi etmenler deprem-
sellik açısından değerlendirilmesi gereken önemli
hususlardır.

Türkiye, geçmişten günümüze 7 ve üzeri birçok bü-
yük deprem geçirmiştir. Depremi yol açtığı afetle-
ri ikincil afetler (heyelan, çığ, yangın, vb.) takip et-
miştir. Her afet can kayıplarına ve yüksek miktarlar-
da ekonomik kayıplar vermemize neden olmuştur.

Depremlerin oluşum zamanları tahmin edilemese
de ortalama olarak büyüklüğü, odak noktası, etki
alanı gibi bilgiler diri fay hatlarının özelliklerinden
yola çıkılarak öngörülebilmektedir. Aslında karşı
karşıya olduğumuz tehlikeyi tanıyoruz ve bu teh-
like karşısında en savunmasız olan yanımız mev-
cut yapı stokumuzdur. Yapı, sadece konut olarak
düşünülmemelidir. Yapı geniş bir çerçeve çizmek-
tedir. Tünel, viyadük, köprü, baraj, istinat duvarı,
boru hattı, hastane, okul, alışveriş merkezi, konut
ve daha sayılabilecek onlarca örnek birer yapı ola-
rak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların tümünde
canlı hayatından bahsetmek mümkündür.

— 66 —

Hak sahiplerinin istekleri, beklentileri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, artan inşaat maliyetleri, müteahhittin kar beklentisi gibi sayılabilecek pek çok sebebin yer aldığı çok bilinmeyenli denklem haline gelmiş ve bu durum riskli olan yapıların yenilenmesini sekteye uğratmıştır.

— 77 —

Deprem başta olmak üzere afetlerle ilişkin geçmişten günümüze alınan yanlış kararlar ve uygulamalar olduğunu söylemek mümkündür. Belki de sorunun başlangıç noktası şehirlerimizin oluşumunda şehircilik eğitimi almamış fakat söz sahibi kişilerin de mekânsal kararları alma yetkisine sahip olmasıdır. Mekânsal çevre kararları ve bu kararların vücut bulması zaman almakta ancak bu kararlar gerçekleştikten sonra oluşum zamanıyla kıyaslanmayacak kadar uzun bir süre şehirlerimiz de bizlerle varlıklarını sürdürmektedirler. Bu da demek oluyor ki, herkesin uzman olduğu işi icra etmesi hayati önemdedir. İş uzmanına emanet etmek, hayatın her alanında yaşadığımız sorunları minimize etmeyi sağlayacaktır.

Öncelikle yapı stoklarımızın yerleşime uygun alanlarda yer alıp almadığının tespitiyle işe başlamak gerekiyor. Yerleşimler için zemin yapısının önemi büyüktür. Zeminin türü, sismik dalgalar karşısında arazinin vereceği tepkide değişime neden olmaktadır. Örneğin; bazı zeminlerde sismik dalgalar daha hafif hissedilirken, bazı zeminlerde ise daha ağır hissedilmektedir (Şenol Balaban, 2018).

Devamında yapı stokumuzun, yapı ölçeğindeki afet riski tespiti için yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda merkezi yönetim, yerel

yönetimlere ciddi sorumluluklar vererek, bir nevi görev paylaşımı yaparak istisnasız her yapının kontrolünü sağlanmak suretiyle tüm yapıların risk durumunun belirlenmesi faaliyetlerinin tamamlanması yerinde bir karar olacaktır. Zemin ve yapı ölçeğinde riskli yapılar tespit edildikten sonra yapılarımızın yenilenmesi konusunda aksiyon almak çözüme doğru atılan bir başka adım olacaktır. Esasen afet yaşanmadan riskli yapıların yenilenmesi hususunda 2012 yılında, 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile “Kentsel Dönüşüm” uygulama aracı kullanılarak riskli yapı stokunun yenilenmesi hedeflenmiştir. Kanunun opsiyonel olarak sunmuş olduğu kredi desteği ya da kira yardımının yanında bazı muafiyetler de içermektedir. Buna rağmen hak sahiplerinin müteahhitte konutun yenilenmesi için ödemesi gereken ciddi meblağlar ortaya çıkmakta ve uzlaşa sağlanması noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Sonuç olarak hak sahiplerinin istekleri, beklentileri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, artan inşaat maliyetleri, müteahhittin kar beklentisi gibi sayılabilecek pek çok sebebin yer aldığı çok bilinmeyenli denklem haline gelmiş ve bu durum riskli olan yapıların yenilenmesini sekteye uğratmış-

tır. Bu noktada değerlendirme uzmanları tarafından mevcut ve yeni inşa edilecek bağımsız bölümlerin değerlerinin tespit çalışması zorunlu hale getirilerek, hak sahiplerine borçlanmayı zorunlu tutmaktan mevcut bağımsız bölümün değeri kadar farklı seçenekler sunulabilmelidir. Örneğin; menkul ve gayrimenkullerden oluşan bir havuzdan hak sahibi kişiler; tercihleri doğrultusunda arsa, arazi veya bağımsız bölümlerden hakları karşılığında pay/hak sahibi yapılabilir ya da hakları karşılığında gayrimenkul sertifikalarına dönüştürebilecekleri bir sistem oluşturulmalıdır. Pay/hak sahipleri istedikleri zaman haklarını nakite ya da sistem dahilinde olan diğer menkul veya gayrimenkullere dönüştürebilecekleri güçlü bir finans sistemi kurulanması gerektiği çok açıktır.

Sonuç olarak hasar görmeyecek yapılar değil, canlıları içinden sağ olarak kurtarabileceğimiz yapıları inşa etmeliyiz. Bu anlamda yapıların lokasyonunun, zemininin, kat yüksekliğinin, malzeme seçiminin önemi göz ardı edilmemeli ve afete karşı hazırlıklı olmak her zaman ön planda tutulmalıdır.

Teşekkür

Çalışmamda desteğini ve anlayışını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr.Ali TÜREL'e teşekkür ederim.

Kaynaklar

- (1) Bıkçe, M. (2015). Türkiye'de hasara ve can kaybına neden olan deprem listesi (1900-2014). 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, İzmir.
- (2) Bozkurt, E., Mittwede, S. K. (2001). Intro-

duction to the geology of Turkey - a synthesis. International Geology Review 43(7), 578-594.

- (3) Balamir, M. (2007). Afet politikası, risk ve planlama. TMMOB Afet Sempozyumu, Ankara.
- (4) Balamir, M. (2007). Afetler politikası ve sakınım planlaması. JMO Haber Bülteni Dergisi, 2007/3, 87-92.
- (5) Ceritli, İ. (1998). Kentsel planlamanın ilkeleri ve Türkiye'de gecekondu sorunu. Öneri Dergisi, 2(10), 49-57.
- (6) Şenol Balaban, M. (2018). Afet risk yönetimi terminolojisi. Şenol Balaban, M. (Ed.), Kent, Planlama ve Afet Risk Yönetimi (ss. 107-127). Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- (7) Uzun, N. vd. (2018). Kent, planlama ve afet risk yönetimi, Şenol Balaban, M. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- (8) Kadioğlu, M., (2011). Afet yönetimi beklenilmeyeni beklemek en kötüsünü yönetmek, Yılmaz, M. (Ed.), Yayın No:65, TC. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.
- (9) Özcan, N.S., Erdin, H. E, Zengin, H. (2013). Kentlerde açık ve yeşil alan sistemlerinin afet yönetimi bağlamında kullanılabilirliğinin değerlendirilmesinde coğrafi bilgi sistemleri (CBS): İzmir örneği. TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, Ankara.
- (10) Chen, J., Yan, Z., Xu, L., Liu, Z., Liu, Y. and Tian, J. (2021). Gray system prediction in the Alpine-Himalayan Earthquake Zone. IOP conference series: earth and environmental science.
- (11) <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>

Akıllı Tarım Kentleri: **Deprem Bölgeleri İçin Örnek Kırsal Kalkınma Hareketi**

Genel olarak, son depremler sadece can kaybına neden olmakla kalmamış, aynı zamanda ülke ekonomisine, kırsal alanlara ve tarımsal üretime de büyük bir darbe vurmuştur. Hasar gören kırsal bölgelere insani yardım ve evlerin yeniden inşasını sağlamak önemli olmakla birlikte, bu bölgelerde sürdürülebilir bir yaşamı teşvik etmek için kırsal kalkınma politikalarını gözden geçirmek ve akıllı tarım uygulamalarını hayata geçirmek de önemlidir.

Yeni kırsal alanlar oluşturulurken yaşam kalitesini öncelikli hale getirmek ve kırsal alanlarda şehirlerle aynı seviyede bir yaşam kalitesi sağlamak gerekmektedir. Bu amaçla, Kırsal Kalkınma ve Akıllı Tarım Kentleri kavramlarını gözden geçirecek, tüm ülkeye örnek olacak kırsal yaşam alanları oluşturulması gerekmektedir.

Aşağıda, Kırsal Kalkınma ve Akıllı Tarım Kenti uygulamalarını hayata geçirmek için bir yol haritası bulacaksınız.

Kırsal kalkınma, kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel koşullarını iyileştirmeye yönelik geniş bir faaliyet ve müdahale yelpazesini ifade eder. Kırsal kalkınma girişimleri, kırsal alanlarda yaşayan insanların gelirlerini, yaşam standartlarını ve yaşam kalitelerini artırmayı, aynı zamanda kırsal ekonomilerin üretkenliğini ve sürdürülebilirliğini artırmayı hedeflemektedir.

Kırsal kalkınma programları genellikle altyapı geliştirme, tarım ve kırsal işletme geliştirme, doğal kaynak yönetimi, finans ve kredi erişimi, eğitim ve sosyal kalkınma müdahalelerinin bir kombinasyonunu içerir. Bu müdahaleler, kırsal alanların karşı karşıya kaldığı sınırlı hizmet ve kaynak erişimi, sınırlı ekonomik fırsatlar ve çevresel bozulma gibi benzersiz zorlukları ele almak için tasarlanmıştır.

Kırsal kalkınma girişimleri, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, kalkınma ajansları ve özel sektör kuruluşları gibi geniş bir aktör yelpazesini kapsamaktadır. Kırsal kalkınmanın amacı, kendi kalkınmalarını destekleyebilen ve ülkenin genel ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmasına katkıda bulunabilen canlı ve sürdürülebilir kırsal topluluklar oluşturmaktır.

Akıllı tarım kentleri, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini artırmak için teknolojinin kullanıldığı modern tarım uygulamalarını içeren kentlerdir. Bu kentler, çiftçilerin işletme yönetimlerini ve verimliliklerini artırmak için veri analitiği, tarım robotları, sensörler, otomatik sulama sistemleri, drone teknolojisi, yapay zekâ ve diğer ileri teknolojileri kullanır.

Akıllı tarım kentleri, tarım üretiminin daha az su, enerji ve kimyasal madde kullanımı ile daha verimli hale getirilmesini, gıda kayıplarının azaltıl-

masını ve gıda güvenliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu kentler, aynı zamanda tarım faaliyetlerinin çevresel etkilerini azaltmak için doğal kaynakların daha sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine de yardımcı olmaktadır.

Akıllı tarım kentleri, dünya genelinde giderek artan nüfusun gıda ihtiyaçlarını karşılamak için yeni ve yenilikçi çözümler arayan birçok ülkenin gündeminde yer almaktadır. Bu kentler, modern teknolojilerin tarım sektörüne uygulanması ile hem çiftçiler hem de tüketiciler için birçok fayda sağlayabilir.

Kırsal kalkınma ve akıllı tarım kentleri, tarımsal üretimde sürdürülebilirliğini artırmak için birbirini tamamlayan iki konsepttir.

Kırsal kalkınma, kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel koşullarını iyileştirmeyi hedefler. Kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık faaliyetleri, çiftçilerin gelirlerini artırmaları, yeni istihdam alanları yaratmaları ve çevreye duyarlı bir şekilde doğal kaynakları kullanmaları için teşvik edilir.

Bu amaçla, kırsal kalkınma programları çiftçilere finansal destek, teknik yardım, eğitim ve işletme yönetimi becerileri gibi birçok farklı desteği sağlar.

Akıllı tarım kentleri ise, modern teknolojilerin tarımsal üretimde kullanımı ile daha verimli, sürdürülebilir ve çevre dostu tarım uygulamaları geliştirmeyi amaçlar. Bu kentlerde tarımsal üretim için kullanılan teknolojiler arasında sensörler, drone'lar, yapay zekâ, otomatik sulama sistemleri, veri analitiği ve tarım robotları yer alır. Bu teknolojiler, çiftçilerin üretkenliklerini ve karlılıklarını artırarak, çevreyi koruyarak, su ve enerji tasarrufu sağlayarak, iş yükünü azaltarak ve gıda güvenliğini artırarak sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik eder.

Kırsal kalkınma ve akıllı tarım kentleri, tarımsal üretimde sürdürülebilirliği artırmak için birlikte çalışabilirler. Kırsal kalkınma programları, çiftçilerin modern teknolojileri kullanarak daha verimli ve sürdürülebilir tarım uygulamaları geliştirmelerine yardımcı olabilir. Akıllı tarım kentleri

ise, çiftçilere tarım teknolojilerini uygulama fırsatı sunarak kırsal kalkınmayı destekleyebilirler. Bu iki konsept, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaşması ve tarım sektöründeki kalkınmanın teşvik edilmesi için birlikte kullanılabilirler.

Deprem bölgesinde uygulanması gereken modern kırsal yaşam alanlarının hedefleri aşağıdaki şekilde olmalıdır:

1. Kırsal alanlarda tarımsal üretimi ve buna dayalı sanayiye geliştirmek.
2. Ortak üretim ve yaşam kültürünü geliştirmek.
3. Modern üretim tekniklerini kullanmak ve geliştirmek.
4. Kırsal bölgelerdeki ekonomik ve sosyal yaşam standartlarını yükseltmek.
5. Kırsal ve köy mimarisini yeniden yapılandırmak ve modernleştirmek.
6. Kırsal alanlarda yaşam koşullarını yüksek refah standartlarına getirmek.
7. Büyük şehirlere göçü durdurmak için şehirden kırsala doğru tersine göçü başlatmak.
8. Depremde zarar gören kırsal alanları yeniden inşa etmek ve

ülke için örnek kırsal yaşam ve üretim alanları oluşturmak.

9. Sürdürülebilir tarımsal üretim ve yüksek refah yaşam koşullarında mutlu bireylerin yaşayacağı "Akıllı Tarım Kentleri" kurmak gerekmektedir.

Kendi kendine yetebilen, üreten, sosyal, aktif, doğal ve akıllı bir yaşam kültürü oluşturmayı hedefleyen Akıllı Tarım Kentleri, beş ana başlık altında sınıflandırılmaktadır:

Dijital ve Akıllı Tarım Üretim Ekosistemi

Ortak Akıl Üretim Ekosistemi

Yüksek Refah ve Yaşam Ekosistemi

Üreten ve Dönüştüren Sosyal Ekosistem

Orta Akıl Yönetim Ekosistemi

Krizler kendi içlerinde fırsatlar barındırır. Ülkemiz de büyük bir afet yaşadı. Bu krizle başa çıkmak için inovatif fikirlere ve projelere ihtiyacımız var. "Akıllı tarım kentleri" gibi fikirler, deprem bölgesinin yeniden inşası ve ülkemizdeki diğer kırsal alanların gelişimi için örnek olabilir. Bu fikirlerin hayata geçirilmesi, yaşadığımız büyük acıları hafifletebilir. Hem ülke tarımına hem de kırsal kalkınmaya örnek teşkil edecek olan bu fikirleri hep birlikte geliştirip hayata geçirmeliyiz.

Krizler kendi içlerinde fırsatlar barındırır. Ülkemiz de büyük bir afet yaşadı. Bu krizle başa çıkmak için inovatif fikirlere ve projelere ihtiyacımız var. "Akıllı tarım kentleri" gibi fikirler, deprem bölgesinin yeniden inşası ve ülkemizdeki diğer kırsal alanların gelişimi için örnek olabilir.

Afetlerde Çocuk Olmak

Savaş ve çatışmalar, ölümcül kuraklıklar, yangın, sel ve deprem gibi doğal afetler hem hayatın akışında karşı karşıya kaldığımız hem de mücadele etmemiz ve önlemler alınması gereken olumsuzluklar olarak karşımıza çıkıyor. Nitekim bundan 3 ay kadar önce 6 Şubat 2023 pazartesi günü 04.17'de Kahramanmaraş Pazarcık merkezli 7.7 ve ondan saatler sonra bu sefer Elbistan merkezli 7.6 şiddetinde gerçekleşen depremler ve onu takip eden binlerce artçı, Doğu Akdeniz'den Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimize uzanan 100 bin kilometrekarelik bir alanda toplam 11 ilimizi etkiledi. 1.7 milyonu Suriyeli muhacir kardeşlerimiz olmak üzere 15 milyonu aşkın kişi belki de son 500 yılın en ağır yıkımlarından birine şahit oldu. Kahramanmaraş merkezli iki depremde vefat eden kardeşlerimizin sayısı 50 bini geçti, yaralı olanlar ise bunun birkaç katı olarak ifade ediliyor. Deprem nedeniyle 20 bini aşkın bina yerle bir oldu, ağır hasarlı ve hasarlı bina sayısı 200 bini buldu.

İnsanoğlunun kendi ihmali neticesinde deprem afetinin bilançosunun ağır olduğu malum ve fakat yine devlet kurumları, STK'lar ve hayırsever vatandaşların gayretleriyle depremin olumsuz etkileri en hızlı bir biçimde sarılmaya çalışıldı ve bu süreç devam ediyor. Yeni yapıların kurulması esnasında izlenecek doğru yöntemler olası benzer afetler karşısında kayıpsız ya da en az kayıplı neticeleri umut etmemiz için bugünden yarına iyi niyet temennilerimiz olarak geçecek.

Yaşadığımız depremde sadece yetişkinler etkilenmedi. 4.5 milyonu Türkiye, 2.5 milyonu ise Suriye'de olmak üzere toplam 7 milyon çocuk da bu afetten direkt olarak etkilendi maalesef. Türkiye'de depremde etkilenen 1.7 milyonu aşkın Suriyeli kardeşimizin de 811 binini çocuklar oluşturuyor. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 9 Nisan 2023 tarihli sosyal medya paylaşımına göre, (<https://twitter.com/tcailesosyal/status/1645043884202901508>) enkaz altından çıkarılmış refakatçisi olmayan bin 915 çocuk kayıt altına alınmıştır. Bu çocukların bin 787'si ailelerine teslim edilirken 79 çocuk kuruluş bakımına alınmış, 41 çocuğun ise hastanelerde tedavi süreci devam etmektedir. Kimliği tespit edilmeyen 21 çocuk ise yine kurum koruması altında bulunmaktadır. 350 bini aşkın koruyucu aile başvurusunun yapılmış olması tüm ülke olarak yaraların sarılmasıyla ilgili hassasiyet içerisinde bulunduğumuzun açık göstergesi olarak değerlendirilebilir. Az da olsa kayıp çocuklar da bulunuyor ve vefat eden çocuklarımızın sayıları net olarak ifade edilmese de tüm vefatların üçte biri olarak tahmin edilmektedir.

Afetler sadece çocuk ve bebeklerin değil, elbette yetişkinlerin de dehşete düştüğü ve güvenlik hallerinin zedelendiği oldukça travmatik durumdur. Çocuklar anne babasının kaygılı yüz ifadesinden, panik dolu davranışlarından, ağlama ve çığlıklarından işlerin yolunda gitmediğini anlar ve o andan sonra kaygı duymaya başlarlar. Ani ve beklenmedik şekilde gerçekleşen sarsıntılar, çevrede

korku içinde koşuşan diğer insanlara da tanıklık etmek çocuklar için olumsuz travmatik yaşantılar haline gelebilir.

Çocuklar afetlerde tıpkı yetişkinler gibi hem fiziksel olarak hem de psikolojik olarak etkilenmektedirler. Deprem döneminin kış olması ve sağlam kalmış olsalar bile risk nedeniyle binalara girilememesi bölge insanını aktif olarak göçe, göç edemeyen ya da etmek istemeyen insanları ise çadır ve konteyner tarzı barınmaya ya da araçlarda kalmaya mecbur bırakmıştır. Çadır ve araçlarda kalan çocuklar geceleri iyice düşen ısı nedeniyle üst solunum yolu enfeksiyonlarına yakalanmışlardır. Bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski de hijyenin yeterli olmadığı çadırkent tarzı toplu yaşamların olduğu alanlarda oldukça muhtemeldir. Ayrıca küçük çocuklar için sağlıklı beslenmeye dikkat edilmemesi durumunda gelişim bozuklukları ve başkaca hastalık riskleri bulunmaktadır.

Çocuğun afetten fiziksel olarak etkilenmesine içine doğduğu çevre, beraber vakit geçirdiği arkadaş ve başkaca insan kitlesi üzerindeki değişiklikler de

tesir etmektedir. Yerle bir olan ya da kısmen yıkılan yapılar, okul ve camiler, parklar ya da başkaca binalar eğer çocuğun vakit geçirdiği alanlar ise çocuğu çokça etkileyecektir. Yine yaşanan çevreden kopacak olmakla birlikte yeni gidilecek mekânda da benzer durumları yaşayabileceğini düşünen çocuklar bu anlamda korku ve travmalar yaşamaya devam edeceklerdir. Bu noktada çocuklar anne ve babaları ile en yakınları tarafından rahatlatılmaya gereksinim duyarlar. Ebeveyn desteği ile birlikte psikososyal destek almak daha hızlı normalleşmeye ve çocuğun korku ve travmalarıyla baş edebilme yeteneğini geliştirmesine vesile olacaktır.

Çocukların afetten sonraki yaşamları da özellikle kamp süreciyle devam ediyorsa uzunca bir süreye yayılarak çocuğu etkilemeye devam edecektir. Kamp yaşamına adapte olmak çocuk için başkaca zorluklar meydana getirecektir. Öncelikle çocuk çadırda evindeki konfor alanından uzaktır ve bu durum kendisini güvende hissetmeme şeklinde tezahür eder. Çadır yaşamında tuvalet, banyo, mutfak eksiklikleri, yetersiz hijyenik koşullar,

elektronik eşyaları kullanamama ve hatta bir duvara yaslanamamak bile çocuk için büyük eksiklikler olarak belirir ve çocuklar bundan etkilenirler. Her zaman oyunlar oynadığı eski arkadaşlarından uzak kalmak da zordur çocuk için. Kaldı ki çocuk yeni arkadaşlar edinmede çok istekli olmayabilir ve kayıplar da varsa dışarıya karşı duvarlar örerek içine kapanmaya başlayabilir.

Bunların dışında eğitim ve sosyal yaşam yoğun olarak değişime uğrar. Tüm okul materyallerini enkaz altında bırakan çocuk eski okuluna gidemeyecek ve arkadaşlarından uzak kalacaktır. Bu dönemde LGS benzeri sınavlara girecek çocuklar da eğitimlerinin sağlıklı devamı konusunda olumsuz etkileneceklerdir.

Böylesi büyük afet yaşanan ülkelerde eğer asayiş kuvvetleri yeterli değilse çocuklarla ilgili düşünmesi bile korkunç olumsuz durumlar oluşabilir. Bunlardan bazıları arasında organ ve fuhuş mafyaları, dilenci şebekeleri, savaş ağaları tarafından kaçırılma ve misyoner kurumların inançları sömürme temelli zararlı çalışmaları sayılabilir. Çocuklar bunların tamamından korunmalıdır. Zira her yıl dünya üzerinde milyonlarca çocuk bu kötü niyetli grup ve oluşumlar tarafından istismara uğramaktadır.

Ayrıca dünya üzerinde bulunan her beş çocuktan birinin savaş ve afetlerin yaşanmakta olduğu ülkelere birinde hayatına devam ediyor olması bu tarz risklerin çocuklar için ne kadar muhtemel olabileceğini göstermektedir.

Psikolojik anlamda depremin etkileri eğer fark edilmez ise daha uzun süreli ve hatta yetişkinlik dönemlerini de kuşatabilecek etkilere sebebiyet teşkil edebilir. Deprem döneminde çocukların enkaz altında kalmaları, yaralanmaları, uzuv kayıpları, enkaz altında iken yanı başlarında anne, baba, kardeş gibi aile bireylerinin vefat etmesi ya da yaralanmaları ve çocukların bu duruma şahitlik etmeleri; çocuğun enkaz altında aç ve susuz kalması, üşmesi, sürekli karanlıkta bulunması ve tüm bu durumlara artçı depremlerin eşlik etmesi büyük korkulara ve travmalara neden olur. Enkazdan çıkartılan ya da enkaz altında kalmasa dahi, en yakınlarından başlayarak, mahalle ve okul arkadaşlarını, öğretmenini kaybeden çocuk, kayıp ve yas süreçleri yaşar. Çocuğun kendisini güven içerisinde hissetmemesi başkaca sorunları da tetikleyebilir. Bu süreçler içerisinde çocuğa psikososyal destek gerekir.

Yetim Vakfı olarak her ne kadar yetim, öksüz ve sosyal yetim çocuklarla ilgili çalışmalar gerçekleşt-

Bunlardan bazıları arasında organ ve fuhuş mafyaları, dilenci şebekeleri, savaş ağaları tarafından kaçırılma ve misyoner kurumların inançları sömürme temelli zararlı çalışmaları sayılabilir. Çocuklar bunların tamamından korunmalıdır.

tirsek de bu kadar geniş ölçekli bir afet karşısında harekete geçmekte tereddüt göstermedik. Afetin ilk gününden itibaren 600'e yakın gönüllümüz ve 150'ye yakın araçla birlikte Adıyaman ve Hatay Reyhanlı'da bulunan Koordinasyon merkezlerimiz üzerinden 60 TIR'lık bir insani yardımı dağ köylerine kadar ulaştırmaya gayret ettik. Bu çalışmalarda çocukların korunmaları ile ilgili özellikle hal ve hareketleriyle refakatsiz olduğu izlenimi uyandıran çocukların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımıza ait birimlere ya da asayiş kuvvetlerine güvenli bir şekilde ulaştırılması konusunda medya üzerinden sürekli duyurularda bulunduk.

Psikososyal destek ve sosyal hizmet çalışmalarımız ise Malatya, Hatay (İskenderun, Antakya, Kırıkhan, Reyhanlı), Kilis, Gaziantep (Nurdağı, İslahiye) Adıyaman'da ve Suriye İdlip-Babısa bölgelerinde iki ay boyunca devam etti. Toplamda ise 7 bini aşkın çocuk, ergen ve yetişkinle çalışmalar gerçekleştirdik. Çocuklarımızın afetin üstesinden gelebilmeleri için başlattığımız oyuncak ve kitap projemizde toplanan ürünler deprem bölgelerinde çadır kentlerde bulunan çocuklarımıza ulaştırıldı.

Adıyaman'da ve Hatay'da bulunan aşevimizde toplamda 125 bini aşkın afetzedeye sıcak yemek ikramlarında bulunduk. Bu aşevlerimizden çocuklara özel menüler ve 12 binden fazla pizza dağıtımımız oldu.

Kahramanmaraş Elbistan'da MÜSİAD aracılığıyla kurulacak konteyner kente 10 konteynerlik katkıda bulunurken, Adıyaman ve Hatay'da 6 konteyner ve Adıyaman ile Hatay'da 64 çadır dağıtımı gerçekleştirdik. Acil nakit dağıtımları çerçevesinde ise 1000'den fazla ailemize nakdi destekte bulunduk. Yetim Vakfı olarak bağışçılarımızın destekleriyle gerçekleştirdiğimiz çalışmanın maddi karşılığı ise Ramazan ayı dönemi çalışmalarımızla birlikte 40 milyon ₺'yi aştı. Uzun soluklu bir süreç olduğundan aynı ve nakdi destekler önem arz ediyor.

Yetim Vakfı olarak deprem bölgelerinde ihtiyacın sona ereceği döneme kadar tüm gücümüzle yük almaya devam etmek istiyoruz inşallah. Rabbim başta depremzede kardeşlerimiz olmak üzere hepimize bu imtihanı kolaylaştırsın! Amin!

Afetlerin Fizik ve Metafizik Dili

6 Şubat tarihinde büyük depremlerle sarsıldık. Kahramanmaraş merkezli depremler asrın felaketi olarak nitelendi. Bu nitelemeyi belirleyen etkenlerin başında iki büyük sarsıntının şiddeti, etkilediği coğrafi alanın genişliği ve doğrudan etkilenen insan sayısının on milyonun üzerinde olması geliyordu. Bunlara yan etken olarak mevsim şartları, bazı yolların yapılması da eklenebilir.

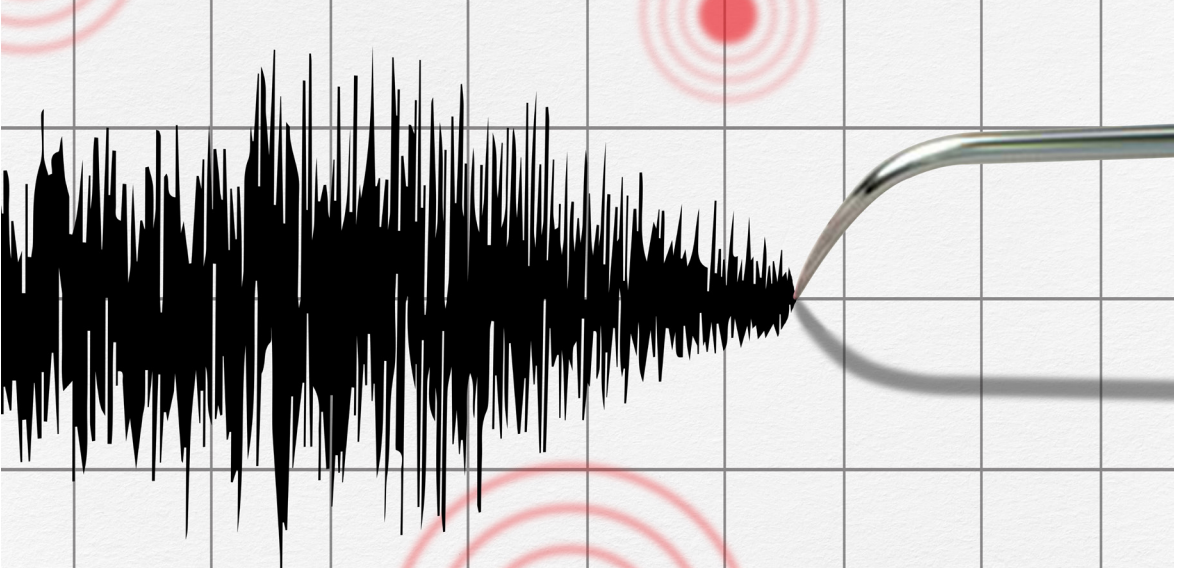
Her afette olduğu gibi devlet ve millet birlikteliğiyle kurtarma ve barındırma çalışmaları büyük bir gayretle ortaya çıktı. Ancak insan hayatı üzerinden politik algı oluşturma ve yönlendirme girişimlerinin vicdanları rahatsız ettiğini de belirtmek gerek. Bu oranın çok küçük olması teselli sunabilir.

Bir felaket ele alınırken öncesi, felaket anı ve sonrası dikkate alınarak üç aşamanın bütünlük içinde değerlendirilmesinin çok daha sağlıklı olacağı aşikâr. Deprem sonrası yapılması gereken ihmal edilmez görevimiz var. Devlet organları, hükümet, sivil toplum ve fert fert her insanın üzerinde durması, yeni bir afete daha hazırlıklı bulunması ertelenemez bir sorumluluğumuzdur. Bu sorumluluğu yerine getirirken, ekranlardan ve sosyal medyadan uzak durmanın önemini belirtmek gerekir. Din, fikir, kültür seçmeyen depreme karşı, politik algıları besleyen yaklaşımlar bizi çözümden uzaklaştıracaktır. Reyting "canavarı"nın elinde oyuncak olmadan ve iktidar muhalefet ayrımı yapmadan sağlıklı bir tahlil ve planlamaya ihtiyaç olduğu açıktır. Önyargılardan azade devlet ve sivil

kurumlar birlikte ve ayrı ayrı çalışmalarla sonuç bildiremeleri yapmalı ve bütün bu çabalar ortak bir potada değerlendirmeye alınmalıdır.

Son yıllarda sık sık karşılaştığımız deprem, sel, fırtına, orman yangınları gibi afetlerden sorumlu bir bakanlığı kurulması, en azından böyle bir ihtiyacın tartışmaya açılması gerekiyor. Açıkta ki, bu tür afetlerde devlet ve milletin verimli bir tarzda buluşması, tecrübe, bilgi, donanım; beceriyi doğru ve hızlı harekete geçirme büyük önem arz etmektedir. Afete hızlı ulaşım önemlidir. Öncelikle hava yolu olmak üzere kara ve deniz yollarının nasıl kullanılacağı bölgelere göre planlanmalıdır. Ulaşım planının yanı sıra arama-kurtarma gücünün envanteri ve bu imkânın en verimli yöntemle harekete geçirilmesi önemlidir. Sivil toplumun entegrasyonu, afeti yönetimi açısından hayatidir. Üçüncü unsur olarak arama-kurtarma çalışmalarıyla aynı anda yeni yaşam alanlarının hızlı bir şekilde aktif hale getirilmesidir. Alt yapısı oluşmuş toplanma alanları ve depremden sonra sekiz saat içinde mevsim şartlarını da dikkate alan barınma ve iye merkezleri hazır hale getirilmelidir. Dolayısıyla afet öncesi donanım, afet anında hız ve her zaman tecrübe, bilgi ve becerinin ileri taşınma çabası ihmal edilmemelidir.

Deprem sonra yapılaşma yaklaşımımız yeniden değerlendirmeye alınmalı. Son inşaat yönetmeliği de güncellemeli, sadece yatay mimari değil, betonarme yerine alternatif inşaat malzemesi ve tek-

nikleri, özellikle fay hatlarının geçtiği bölgeler için değerlendirilmelidir. Ayrıca her afet sonrası medya etkisiyle kamuoyunu rahatlatmak amacıyla bir günah keçisi bulma gayretinin ötesine geçilmeli. Gerekirse hukuki düzenleme ile inşaatların bütün paydaşlarının sorumlu olduğu, zeminden çatıya kadar; mimar, mühendis, müteahhit ve denetim sorumlularının yer aldığı bilgiler binaların kimliklerinde yer almalı, kanun karşısında her birim hatası oranında sorumlu tutulmalıdır. Binaların kimlikleri zorunlu olmalı ve açık bilgiler içermeli, belge olarak mahkemelerde kabul edilmeli.

Alınması gereken tedbirlerden anlaşılıyor ki, isimizi sağlam yapmalıyız, Kontrolü her aşamada insan hayatını düşünerek gerçekleştirme zorunluluğumuz var. Bütün bu tedbirler beşeri iradenin üzerine düşen ihmal edilmez görevleridir. Uğradığımız bütün afetlerin ortak dili; tedbirde kusursuz olmak gerektiğini söylemektedir. Açık, net ve anlaşılır bir dille; sağlam yapılar, doğru kontrollere tedbirde kusur göstermemekle mümkün. Anlamak neden bu kadar zor? Tedbir mühim ancak tedbir almak, felaketin olmaması ve ölümlerin önüne geçilmesi

anlamına gelmez. İnsana düşen tedbir; takdir varlığın sahibinin iradesidir. Ona Kimsenin dahli olmaz, gücü de yetmez.

Peki, afetlerin fiziki alanın dışında bir anlatımı yok mu? Yeryüzünde fitnenin, zulmün zirveye ulaştığı çağımızda, sıklaşan afetler sadece kâinatı sarsmıyor. Afet, yaşandığı yerde olsun olmasın insanların dikkatini çekiyor, daha doğrusu çekmeye çalışıyor. Dünyanın neresinde meydana gelirse gelsin afet herkesi tanımlıyor. Öncelikle afete uğrayanları, can ve mal düzeyinde etkilenenleri, arama-kurtarma ekiplerini, yakın uzak demeden yardım ulaştırıcıları, elinde bir şey gelmediği halde üzülp gözyaşı dökenleri tanımlıyor, insanın anlamı cihe-tinden değerlendirmeye tabi tutuyor.

Deprem anında canlar göçük altındayken eylem yerine söze duranların her türlü beyanını geçersiz kılıyor. Afet, bir ahlaki tutum aynası ile insanın karakterini önce kendine gösterip olması gerekenin neresinde olduğunu tespit ediyor, ettiriyor. Afete seyirci kalanlar, ihmaller üzerine konuşma vakti gelmeden, çığlıklara koşmak yerine algı üretimi

yapanların insan olmanın en uzağında olmayı irade ettikleri görülmüyor.

Kâinat afet diliyle çılgılık atıyor! Çılgılığa kulak verecek insan arıyor. İnsanlığın toplu akışını yeniden gözden geçirmeyi öneriyor. Kendi lisanı haliyle bunu önce daha düşük dozda, yağmurları azaltarak, mevsimler arası sıcak soğuk günleri taşıyarak hissettiriyor. Bolluk kıtlık; soğuk sıcak üzerinden uyarılarını yapıyor ancak modern insan haddinden fazla kendine güveniyor. Kendine yeteceğini düşünüyor; bigâne tavrını sürdürüyor. Böyle olunca kâinat dilini sertleştiriyor; sel, fırtına, tsunami ve depremlerle bölge bölge arzı sarsıyor. Arzın üzerindeki insana sesleniyor.

Kâinat üzerinde taşıdığı, hizmet ettiği insandan memnun değil! Talepleri, nimete bakışı, üretim ve tüketim alışkanlıklarıyla taşınamaz hale gelen insan benine, maharetine tapmaya başlayınca kâinatın ikaz hattı ortaya çıkar. Şüphesiz bu bir anda oluşmadı. Trans hümanizm aşamasına ulaşan insanın kâinatla ilgisini kesmesi, varlığa karşı hayranlıktan kopup zihnini merkeze alması 17. yüzyıldan başlayan bir hikâyenin bir sürecin ürünüdür. Aydınlanmanın kurucu düşünürlerinden Descartes'in Kartezyen felsefesinin ruh-beden, özne-nesne vb. ayrımları varlığı ikili

bir yapıya dönüştürdü, doğa ve insan bedeni mekanik yasalara göre ele alınmaya başlandı. Kadim medeniyetler aşkın âlemin varlığına bağlı olarak ezeli hikmetin izinde evren tasavvuruna sahipti. Dolayısıyla her şeyin olduğu gibi tabiatın da bir ruhu vardı. Yüce bir yaratıcının insana bağışladığı kâinata bir saygı vardı. Mekanik evren anlayışı ile varlıktaki hiyerarşi kalktı, nitelik yerini niceliğe bıraktı. İnsanla eşya arasındaki fark atomların dizilişine indirgendiydi.

Tanrının bir saat gibi kâinatı kurup çekildiği inancı düne ait, güne ve geleceğe müdahil olmayan bir tanrı inancını geçerli hale getirdi. Descartes'in düşüncesi insanın yeryüzüne müdahalesini ahiret duyarlılığından kopartarak bir dünya cennetine açmış oldu. Buna Bacon'un tabiatın sırlarını ele vermesi için işkenceyi öneren benzetmesi eklenince paradigma kökten değişmiş oldu. Kozmos anlayışının kalkması, tabiatın nesnelleştirilmesi doğa ile insan arasındaki ontolojik ilişkinin bozulması demekti. Doğay yerini zihinde fizik ve matematik normlarıyla temsile bıraktı. Bu aynı zamanda aşkın âlem fikrinden gerçekliğe taşınma olarak tanımlanabilir. İnsan tarafsız gözlemci bir özne olarak her şeyin belirleyicisi konumuna yerleşti.

Kadim zamanlarda varlığın ruhuna

**Talepleri, nimete bakışı,
üretim ve tüketim
alışkanlıklarıyla taşınamaz
hale gelen insan benine,
maharetine tapmaya
başlayınca kâinatın ikaz
hattı ortaya çıkar.**

olan saygı büyü, tanımdan uzak tefekküre dayalı tutumken, 17. YY'dan itibaren bu anlayışın yerine aklın merkezde olduğu, faydayı önceleyen bakış açısı geçerli olmaya başladı. Varlığın ihtişamı yerini tekniğe bıraktı. Varlık ve oluşun insan aklına indirgendiği hümanizm yolculuğu günümüzde teknolojinin gelişimiyle orantılı olarak büyük değişim gösterdi. Bu değişimin nicelikler dünyasındaki karşılığı “gelişme” olarak tanımlanırken nitelikler açısından sonuç farklı değerlendirmeye açıktır.

Aklın tanrı, bilimin dinin alanına yerleşmesiyle gelişen endüstriyel süreçte her buluş ve gelişme insanı biraz daha cesaretlendirerek hümanizmin ufkunu çizdi. Kutsalın dışlandığı ve insanı aşan hakikat anlayışına yer vermeyen dijital çağda sıra insanı yeniden “yaratmaya” geldi.

Tabiattan sonra insanın da gizeminden arındırılması, teknoloji ile desteklenmesi trans hümanizm aşaması olarak küreselleşmenin taşıyıcı ve bütünleştirici unsuru olarak karşımıza çıkıyor. Postmodern durum olarak izafiyetin merkeze yerleşmesiyle bütün öngörülerini içine alarak geçersiz kılan insanın “güzel suretle” yaratılmasının karşısında yeniden “yaratmaya” teşebbüs etmesi, yaratıcıya başkaldırı anlamına geliyor. Biyolojik kusurlara, hastalığa karşı ve vitrine aldığı modellemeye uygun insan fiziği inşa etmenin de ötesinde insanın ve tüm canlıların genetiğiyle oynamayı başarı olarak kodluyor. Çocuğun rahim yerine laboratuvar da sperm ve yumurta sayısını artırarak yapmanın ahlaki sorun olacağını akla getirmeyen faydacılığın kutsandığı yeni bir aşamadayız. Yapay zekâ ve silikonla aklı ve bedeni biçimlendirme, hızlandırma durumu bir başarıdan ziyade insanın bir başka canlıya zorla evrilmesinin ifadesi olarak canavarlaşma durumudur. İnsanın kendi eliyle intiharını simgeleyen bu durum maddenin ruha galebe çal-

ması, ilerleme vurgusu haddi aşmanın görünürlüğüdür.

Aslında insan ölümsüzlüğü arıyor. Ancak fiziki dünyada ölümsüzlüğün imkânını yok ederek bunu yaptığının bilincinde olamıyor. Öznenin aklı merkeze alarak mutlu olamadığı modern dönemden öznenin bu defa hazları çağırdığı bilinçdışı felsefenin imkânıyla mutluluğu arama çabasına postmodern döneme girerken ruhunun talebini yadsıyor. Sorumluluğundan sıyrılmayı nesnellik arayışıyla biyolojiye hapsolmanın çıkış yolunu ölüme çare bularak aşacağı zehabına kapılıyor. Kâinat, üzerinde tanrılık iddiası güden ve her şeyi hemen isteyen hazları ve tutkuları doğrultusunda bir başkasını hesaba katmayan insan karşısında ifadeye duruyor. Meramını önce tatlı dille, anlaşılmadığında şiddetlenen ikazlarla ortaya koyuyor. Kâinat insanın modern ve postmodern paradigmasını yerle bir etmesine rağmen buluşlarının esiri olan insan iddiasından vazgeçmiyor.

Evrenin mekanik olarak düzenlenmiş ve matematiksel determinist yasalarla işleyen bir yapı olduğunu tespit eden ve insana güven veren anlayışı birkaç saniye ile yerle bir eden depremin anlatımı neye denk düşüyor? İnsana ne söylemiş oluyor afetler? Şüphesiz deprem güven paradigmamızı yeniden değerlendirmemizi istiyor. Bu çok açık. Ayağımızı kuvvetle bastığımızı sandığımız toprak, bir kilim gibi, kâğıt misali buruşup ayağımızın altından çekiliyor. Bu duruma karşı dünyanın bütün güvenlik güçleri, insan hayatını sigortalayan şirketleri birleşip gelsin ve insana güvence versin, verebiliyorsa.

Deprem gökdelenleri hamur misali katlarken dağları, ovaları yararken varlığın sahibini işaret ediyor ve çözümün ölümden kaçmakla, insana yedek parça hazırlamakla aşılamayacağını söylüyor. De-

terminizmin sünnetullah karşısında oyuncağa dönüştüğünün görülmesini istiyor. Tekrar tefekküre dursun, akletsin, varlığın sahibine karşı acziyetini keşfetsin, kudret ve kuvvetin, ilmîn yegâne sahibine teslim olsun istiyor. İnsanı afetlerin meramı üzerine düşünmeye çağıran, afetlerin acılı maliyetlerine rağmen insanlık planında hayra düştüğü aşikâr.

Depremle birlikte ortaya çıkan duruma bakalım: İnsan insanın çılgınlığına koştu, el uzattı, aşını pişirdi, gözyaşını sildi. İnsan insana barınak oldu, ekmeğini böldü. Acısına omuz verdi. Göçük altından çıkanlar, yardıma koşanlar, her biri bir merhamet gezeninden geliyor gibi söze başladı. Dakikalar içinde acının ve dehşetin kollarında sarsılan insanlar bir başka dile evrilen cümleleriyle tüm ülke gözyaşlarıyla haline şükretti ve 'ne yapabilirim' diye kendine yöneldi.

İnsanın insana borcu iyiliktir. İnsan depremle bunu öğrendi ve anında uygulamaya koyuldu. Göçük altında ortaya çıkan binlerce mucize öyküsünün her biri bir anlatım içeriyordu. 21. asrın sibernetik ve

robotlar yüzyılı olmamasını istemek kâinat dili ile başka nasıl anlatılabilirdi? Özellikle hazinenin merhamet ve şefkat dilinin üzerinde uyuyanlar, bu küresel akışın kalkınmasına karşı sözü yükseltmek zorundadır. Kâinat ve arzla sema arasındaki her varlık bir nimettir. Nimetin 'şey'leşmesine izin verilmemelidir. Aynı zamanda bütünden parçaya varlık insana emanettir, onu gelecek kuşaklardan emanet almıştır, israfa düşmeden onu kullanmak durumundadır. Nimetin amacı dışında kullanılması her biri nimet olan fiziki ve kimyasal imkânların insanlığa silah olarak yönelmesine karşı barış daima güzeldir.

İnsanlık bir yol ayrımındadır; ya bu hümanizmin insanı yeniden yaratacağı şeytani meydan okumaya katılacak ya da kâinatın sesine, işaretine katılıp cahiliye tasarımıyla kurtulup Nuh'un gemisine koşacak. Cahiliyenin karakteri hep aynı. O gün oğlu, Nuh'un çağrısına sığınacağı dağı göstererek karşı çıktı. 'Küresel çağ da dağı yapıp yaşlandığı maharetine sarılarak ölümü yeneceğini söylüyor. Cahiliyenin ortak paydası; insanın kendine yeteceği zehabını inanca dönüştürmesidir. Bütün afetler lisan-ı hal ile bunu anlatmaya çalışıyor.

Ulusal Risk **Kalkanı Modeli Nedir?**

6 Şubat'ta Kahramanmaraş merkezli yaşadığımız iki büyük deprem, tarihte eşine az rastlanır büyüklükte ve yıkımda olması hasebiyle tarihin kara günleri arasında yerini aldı. Asrın felaketi denilmesi boşuna değil... Tam anlamıyla asrın felaketini yaşadık. Yaklaşık 14 milyon insanımızı doğrudan, milletimizin tamamını ise dolaylı olarak etkiledi.

Konya'nın Kulu ilçesinde 10 Mayıs'ta yaşanan, AFAD'ın verilerine göre 4,2 büyüklükteki deprem ise, coğrafyamızın hiçbir bölgesinin depremden muaf olmadığı gerçeğini bir kez daha yüzümüze çarpmış oldu. Bilmeyenler için hatırlatmak gerekir; herhangi bir fay hattı haritasına baktığınızda Konya ve Karaman çevresi beyaz olarak görünür, yani deprem riskinin hiç olmadığı yerler olarak belirtilir. Fakat Konya'da yaşanan deprem, uzmanların deyişiyle fay hatları haritasının güncellenmesi gerektiği gerçeğini de gün yüzüne çıkarmış oldu.

1999'da yaşadığımız Gölcük depreminin izlerini hiçbir zaman unutmamak -ama eksik ama fazla- o günden bugüne hem mevzuat değişikliklerinde hem de uygulamada ciddi mesafe aldığımızı söyleyebiliriz. Ki Kahramanmaraş depremleri de gösterdi ki yıkılan binaların yaklaşık yüzde 97'si 1999 öncesinde inşa edilen binalardan oluşmaktaydı.

Peki, yapılan çalışmalar yeterli mi? Elbette değil. Çünkü maalesef yapım ve inşa faaliyetlerinin eş zamanlı birçok ayağı bulunmaktadır. Devlet, belediye, müteahhit, mimar, mühendis, usta vb birçok tarafın yanı sıra insan faktörü çok önemli

yer tutmaktadır. Her şey mevzuata uygun ve her kullanılan malzeme mükemmel olsa da bir tek insanın ihmali ya da kastı koca koca binaları yerle bir etmeye yetiyor. Bunların yanında bir de zemin mevzusu var. Siz ne kadar iyi bir iş yapsanız da fay hattının üzerinde bir bina inşa ederseniz, yani doğaya kafa tutarsanız yenilgi kaçınılmaz olur. Dolayısıyla bina yapacağınız yer de çok önemli...

Kahramanmaraş merkezli depremin etkilediği bölgede TOKİ konutlarından yaklaşık 140 bin bağımsız bölüm bulunmaktaydı ve bu 140 bin bağımsız bölümden hiçbir yapı yıkılmadı. Hatta ve hatta sıvaları bile dökülmedi. Demek ki zemin etüdü, kaliteli ve dayanıklı malzeme ile kurallara, usule uygun binalar deprem ne kadar şiddetli olursa olsun ayakta kalıyor. TOKİ'nin bu konuda örnek alınması gerekiyor.

Gelelim konumuza... Deprem tedbirleri ile ilgili birçok faaliyetin yapıldığına yukarıda kısaca değindim. Fakat yetmiyor. Şimdi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yeni bir model geliştirilmeye başlandı. Yani Ulusal Risk Kalkanı Modeli... Bu model çerçevesinde farklı disiplinlerden oluşan bilim insanlarıyla birçok oturum gerçekleştirildi.

Bu modelin ilk toplantısı, Kahramanmaraş depreminin üzerinden daha bir ay geçmeden 3 Mart 2023'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Dolmabahçe'de gerçekleştirildi ve kamuoyuna tanıtıldı. Ulusal Risk Kalkanı Mode-

li tanıtım toplantısında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “Ülkesi ve milleti için dertlenen insanlar olarak, tarihimizin en ağır can kayıplarından ve yıkımlarından biri olan 6 Şubat depremlemini, inşallah afetler konusunda yeni bir miladın başlangıcı hâline getireceğiz. Sadece ortak akılla değil, onunla birlikte ortak vicdan, ortak ahlak, ortak vizyon birliğiyle Türkiye’yi dünyanın afetlere karşı en hazırlıklı ve afetler sonrasında en hızlı ve etkili tepki verebilen ülkesi hâline getirmekte kararlıyız.” ifadelerini kullandı. Ulusal Risk Kalkanı Modeli işte bu miladın başlangıcı mahiyetindedir.

Ulusal Risk Kalkanı Modeli; Kahramanmaraş depremleri sonrası oluşan durumun çevre, şehircilik ve iklim değişikliği perspektifinden izlenmesi ve yönetimi ile şehirlerin ihyası ve yeniden inşası sürecinde uygulanacak politikaların belirlenmesinde her zaman olduğu gibi bilim ve bilim insanlarıyla yürünecek. Bu anlamda alanında uzman isimlerden oluşan disiplinler arası bir kurul oluşturuldu. Kurulun amacı çevre, şehircilik ve iklim değişikliği konularında afet bölgesinde yürütülecek çalışmalara akademik ve teknik katkı sunmasıdır.

Ulusal Risk Kalkanı Modeli’nde sadece depremlere karşı geliştirilecek tedbirler değil, aynı zamanda iklim krizine bağlı olarak da yaşanan afetler nedeniyle sürdürülebilir şehircilik ve dirençli bir Türkiye için afetlere karşı topyekûn hazırlık yapılması planlanmaktadır. Bu modelin en temel sloganlarından biri dirençli şehirler oluşturmak ve tüm şehirleri dirençli hâle getirmektir.

Gelelim hem teknik detaylara hem de kurullarda kimlerin yer aldığına: Ulusal Risk Kalkanı Modeli’nde 1 başkan (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum), 1 başkan yardımcısı

(Fatma Varank), 4 kişiden oluşan danışma kurulu (Çiğdem Karaaslan, Prof. Dr. Mehmet Emin Birpınar, İsmail Çataklı, Prof. Dr. Hasan Mandal) ve 13 teknik kurul var.

Bu 13 teknik kurul ise şunlardan oluşuyor: Destek Hizmetleri ve Sosyal Politikalar Kurulu, Deprem ve Yer Bilimleri Kurulu, Hasar Tespit Kurulu, Enkaz ve Atık Yönetimi Kurulu, Şehirleri İnşa ve İhya Kurulu, Kentsel ve Kırsal Dönüşüm Kurulu, Mekânsal Planlama Kurulu, Yeni Yapı Teknolojileri Kurulu, Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Akıllı Şehirler Kurulu, İklim Dostu Yeşil Dönüşüm Kurulu, Kentsel ve Kırsal Altyapı Kurulu, Tarihî ve Kültürel Miras Kurulu ve Kriz Yönetimi ve İletişim Kurulu...

Bu teknik kurulların görev alanları ve üyeleri hakkında kısa bir bilgi vermenin gerekli olduğunu düşünüyorum:

Destek Hizmetleri ve Sosyal Politikalar Kurulu

- » Afetzedelerin geçici barınma ihtiyacının karşılanması için yapılan ve yapılacak olan geçici barınma alanlarının afetzedelerin ihtiyaçları doğrultusunda sağlıklı ve güvenli bir şekilde planlanması ve tasarlanması,
- » Başta çocuklar olmak üzere afet nedeniyle travma yaşayan depremzedelere psikososyal destek sağlayacak ve onların normal hayata dönüşünü hızlandıracak altyapının kurulması,
- » Afetzedelerin geçici yaşam alanlarında gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak altyapının ve tesislerin kurulması,
- » Afete maruz kalanlar için gerek geçici yaşam

alanlarında gerekse çeşitli vesilelerle afet bölgesinden tahliye edilenlere yönelik sağlık faaliyetlerinin yürütülmesi,

- » Devletin sağlamış olduğu destek faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi,
- » Arama kurtarma çalışmaları ile eş zamanlı olarak ilk yardım ve ilk müdahâle çalışmalarına yönelik uygulamaların ve yöntemlerin belirlenmesi,
- » İlk yardım çalışmalarından sonra sahra hastanelerinin kurulması, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilir ve afet sonrası süreçteki kırıl-ganlıklara, risk ve tehditlere maruz kalmadan yönetilmesi,
- » Tüm bu çalışmalar yürütülürken eş zamanlı olarak afetzedelerin giyecek, yiyecek, yakacak, gıda ve barınma sorunlarının çözülmesi ve bunlara dair alt yapıların hem çalışanları hem de afetzedeleri tatmin edecek düzeyde yürütülmesi,
- » Deprem sonrası süreçte afetzedelerin geçici barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla afet bölgesini terk etmesinden kaynaklanan demografik koşulların değerlendirilmesini sağlayacak katkıların sunulması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Sefa Saygılı - İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Serap Şimşek Yavuz - İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Mehtap Aras - Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ruhi Can Alkın - Necmettin Erbakan Üniversitesi

- Yunus Sezer - AFAD Başkanı
- Mehmet Demircioğlu - Sosyal Yardımlar Genel Müdürü
- Zeynep Yosun Akverdi - Akut Başkanı
- Eren Usül - Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdür Yardımcısı
- Ahmet Sami Kulaklıoğlu - Destek Hizmetleri Dairesi Başkanı

Deprem ve Yer Bilimleri Kurulu

- » Marmara Bölgesi başta olmak üzere son depremin yaşandığı şehirlerin deprem tarihini, geçmişte yaşanmış depremlerin şehircilik tarihi perspektifinden etki ve sonuçlarının yorumlanarak bugünün ve geleceğin şehirlerinin inşasında katkı sunması,
- » Deprem tarihi ve bölgenin depremselliği çalışmalarının tarihçiler, jeologlar ve deprem bilimciler perspektifinden disiplinler arası bir yaklaşımla analiz edilmesi,
- » Yıkıma uğrayan yerleşim yerlerinin tarihsel geçmişlerinin değerlendirilerek yeniden inşa sürecinde yapılaşmaya uygun olup olmadığı konusunda öneriler geliştirilmesi,
- » Türkiye'deki deprem üreten ya da deprem üretme potansiyeli olan aktif fayların/fay bölgelerinin kesiştiği alanlardaki yapılaşmaya dönük risk durumunu belirlemek için haritalandırılması,
- » Elde edilecek çıkarımlar ile yeni şehircilik çalışmaları için uygulanabilir politikalar haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Haluk Özener - Kandilli Rasathanesi Müdürü
- Prof. Dr. Cenk Yaltırak - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Naci Görür - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Nurcan Meral Özel - Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Şükrü Ersoy - Yıldız Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet Ergin - TÜBİTAK MAM
- Prof. Dr. Okan Tüysüz - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Orhan Tatar - AFAD Deprem Risk Azaltma Genel Müdürü
- Vedat Yanık - MTA Genel Müdürü
- Dr. Ayşe Çağlayan - Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Hasar Tespit Kurulu

- » Deprem sürecinde hasar tespit çalışmalarının ayrı bir önem taşıdığı gerçeğinden hareketle, gerek geçici barınma gerekse de kalıcı konutların hak sahipliği bakımından titizlikle yürütülmesi,
- » Hasar tespiti çalışmaları ile sonraki depremler ve muhtemel diğer afetler için risk yönetimi aşamasına hazırlık yapılması,
- » Deprem sonrasında yıkık binaların enkazlarının kaldırılması, acil yıkılması gereken ve ağır hasarlı binaların yıkılması, enkazlarının taşınması ve hak sahipliği konusunda çevresel, hukuki ve ekonomik faktörlerin birlikte ele alınması,

- » Deprem sonrası süreçte hasar tespit çalışması ile elde edilen verilerin işlenmesi ve yapı stokunun sayısallaştırılarak planlamaların ve değerlendirmelerin yapılması,
- » Hasar tespit çalışmalarının tüm bölgede yapılarak afet riski yüksek bölge ve şehirlerimizde depreme hazırlık kapsamında yapı stokunun risk açısından taranması ve kayıt altına alınması,
- » 11 ilimizde kadim şehircilik geleneklerimizi yaşatan tarihî ve kültürel yapıların ve eserlerimizin tamamının hasar tespit taramasının yapılması ve onların dirençli hâle getirilmesi için atılacak adımların belirlenmesi.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Ali Koçak - Yıldız Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Kadir Güler - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet Emin Arslan - Düzce Üniversitesi
- Prof. Dr. Refik Korkusuz - Dokuz Eylül Üniversitesi
- Tuğrul Sezdirmez - Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Enkaz ve Atık Yönetimi Kurulu

- » Afet bölgesinde özellikle yerleşim birimlerinde başta enkaz atıkları olmak üzere ortaya çıkan tıbbi, kompozit, metal, plastik ve diğer tüm atıkların çevresel hassasiyetler gözetilerek ber-

tarafına yönelik olarak yeni model ve yaklaşımların geliştirilmesi,

- » Afet bölgesinde deprem sonrası ortaya çıkan enkaz ve diğer tüm atıkların yönetimi; ayrıştırılması, geri dönüşüme tabi olanların kazandırılması ile doğaya ve insan sağlığına zararlı atıkların bertaraf edilmesi konularında sürecin yönetimine katkı sağlaması,
- » Geçici yaşam alanlarında ortaya çıkan atıkların yönetimi konusunda gerekli politikaların geliştirilmesi ve belediyelere teknik destek sağlanması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Ayşe Nuhoglu - Medipol Üniversitesi
- Prof. Dr. Doğanay Tolunay - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Osman Atilla Arkan - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Eyyüp Karahan - Çevre Yönetimi Genel Müdürü
- Hasan Bebek - Türkiye Çevre Ajansı Başkanı

Şehirleri İnşa ve İhya Kurulu

- » Kentsel dönüşümden sosyal konut projelerine, atık yönetiminden millet bahçelerine, ekolojik koridorlardan altyapı yatırımlarına, akıllı şehirlerden yapı işleri ve teknolojilerine kadar tüm alanlarda yeni şehircilik çalışmalarında yürütülecek politikalara akademik ve teknik katkı sunulması,
- » Kalıcı konutlar için yeni yerleşim alanlarının

belirlenmesinde mikro bölgeleme ve zemin etüdü çalışmalarına katkı sunulması,

- » İnşa edilecek deprem konutlarıyla ilgili hak sahipliği ve tahsis işlemlerinin, yatırım ve planlamanın yürütülmesi konusunda katkı sağlanması.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Yusuf Şahin - Aksaray Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Ahmet Yakut - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Emre Arolat - Mimar
- Ömer Bulut - TOKİ Başkanı
- Kutluhan Taşkın - Strateji Ve Bütçe Başkanlığı Başkan Yardımcısı
- Ahmet Nehar Poçan - AFAD Barınma ve Yapım İşleri Genel Müdürü
- Hicran Çakmak - Emlak Konut Genel Müdür Yardımcısı
- Dilek Bekiroğlu - İnşaat Mühendisleri Odası
- Tufan Büyükcuzun - Millî Emlak Genel Müdürü

Kentsel ve Kırsal Dönüşüm Kurulu

- » Kentsel dönüşüm stratejilerinin geliştirilmesinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiği,
- » Deprem bölgesinde yıkıma uğrayan yerleşim birimleriyle ilgili olarak kentsel dönüşüm stratejilerinin her şehre uygun olarak belirlenmesi,
- » Kentsel dönüşüm çalışmalarının afet bölgesinde deprem dönüşüm çalışmaları olarak

sürdürülmesi dair akademik ve teknik destek sağlanması

- » İmar kanunu ve ilgili yönetmeliklere ilişkin mevzuat düzenlemelerine katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Handan Türkoğlu - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa Erdik - Boğaziçi Üniversitesi
- Dr. Seda Yurtcanlı Duymaz - Siyasal Bilgiler Fakültesi
- Hakan Gedikli - Emlak Konut Genel Müdürü
- Vedat Gürgen - Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürü
- Murat Oral - Mesleki Hizmetler Genel Müdürü
- Ahmet Küçükler - Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü
- Ahmet Şimşek -Kalkınma Ajansları Genel Müdür Yardımcısı
- Talha Kös - Kentsel Dönüşüm Uzmanı
- Sabri Paşayığıt - Mimar
- Turan Ateş - Em. Hâkim

Mekânsal Planlama Kurulu

- » Afet bölgesi şehircilik çalışmalarında şehirlerin ve kırsal alanların planlanması,
- » Afete duyarlı planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi ve deprem başta olmak üzere diğer bütün doğal afetlere karşı dirençli ve güvenli planlama süreçlerine katkı sağlaması,

- » Yeni şehircilik çalışmalarında bölgenin jeolojisi, morfolojisi, iklimi, trafiği, yeraltı kaynakları, ekonomisi gibi birçok bilgiyi barındıran haritalandırma ve harita tekniklerinin kullanılması ve risk faktörlerinin belirlenmesi,
- » Afet sonrası çevresel değişimlerin izlenmesi,
- » Bölgenin yeniden planlanmasında Türkiye Mekânsal Strateji Planı'na entegre bir yaklaşımın belirlenerek yeniden değerlendirilmesi süreçlerine katkı sunması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Aliye Ahu Akgün - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Cemalettin Okay Aksoy - Dokuz Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Sadık Bakır - ODTÜ
- Prof. Dr. Taşkın Kavzoğlu - Gebze Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt Tüzün - Yaşar Üniversitesi
- Yavuz Erdal Kayapınar - Mekânsal Planlama Genel Müdürü
- Fatih Turan - Sanayi Bölgeleri Genel Müdürü
- Bünyamin Derman - Mimar

Yeni Yapı Teknolojileri Kurulu

- » Afet sonrası yapılaşmaya dair temel ilkelerin ve teknolojilerin belirlenmesi,

- » Yeniden inşa çalışmalarında akıllı bina ve şehircilik uygulamalarının geliştirilmesi için deprem öncesi hazırlıkların yürütülmesi,
- » Bina Kimlik Sistemi (BKS) ile 2021 yılının ikinci yarısından itibaren iskân alan yapılarda deprem sonrası gerçekleştirilecek arama kurtarma çalışmalarının hızlı ve etkin sonuçlanabilmesi için veri bazlı katkı sağlaması,
- » Deprem riskli bölgelerde deprem ve yapı arasında ilişkinin yeni şehircilik çalışmalarında uygulanması,
- » Çelik, betonarme ve benzeri yapı türleri ile yeni mühendislik ve mimarlık tasarımlarını araştırarak afetlere karşı şehir direncini artıracak şekilde inşa edilmesi sürecine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Ahmet Can Altunışık - Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Alper İlki - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa Şahmaran - Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Oğuz Cem Çelik - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Kürşat Esat Alyamaç - AFAD
- Dr. Öğr. Üyesi Fatih Sütçü - İTÜ Afet Yönetimi Enstitüsü
- Yoshinori Moriwaki - Yüksek Mimar ve İnşaat Yüksek Mühendisi
- Banu Aslan - Yapı İşleri Genel Müdürü
- Levent Sungur - TOKİ Başkan Yardımcısı

Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Akıllı Şehirler Kurulu

- » Deprem bölgelerinin yeniden inşasında akıllı ve güvenli şehir konseptinin uygulanması,
- » Akıllı bina sistemlerinin aynı zamanda deprem anında erken uyarı sistemi olarak çalışmasını sağlayacak modellerin ve sistemlerin yapay zekâ metotlarıyla uygulanması,
- » Altyapı, ulaşım, enerji, sıfır atık ve diğer tüm alanların akıllı şehir uygulamalarına entegre edilmek sureti ile afetlere karşı dirençliliği artırıcı ve afet sonrası süreç yönetimini kolaylaştırıcı katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. İmdat As - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatma Zeynep Aygen - Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
- Prof. Dr. Tahsin Yomraloğlu - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Zeki Adlı - Tapu ve Kadastro Genel Müdürü
- İsmail Tüzgen - Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürü
- Zekeriya Çoştur - Millî Teknoloji Genel Müdürü

İklim Dostu Yeşil Dönüşüm Kurulu

- » Türkiye'nin ve şehirlerinin iklim dostu yeşil dönüşümü çalışmalarının deprem bölgesinde yeni şehircilik çalışmalarına entegre edilmesi,

- » Sanayide yeşil dönüşüm politikalarının bölgede inşa edilecek sanayi yapılarına ve sanayi alanlarına uyarlanması,
- » Yeni şehircilik çalışmalarında iklim değişikliğine uyum sağlanması amacıyla yenilenebilir enerji, temiz enerji, yağmur suyu hasadı, enerji verimliliği gibi doğa ve ekosistem temelli çözümler, mavi-gri-yeşil altyapı yatırımları konularında katkı sunması,
- » Yangınlar ve seller başta olmak üzere iklim krizine bağlı afetlere karşı engelleyici çözüm mekanizmalarının ve stratejilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Barış Salihoğlu - ODTÜ
- Prof. Dr. Burcu Özsoy - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Orhan Şen - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. İlker Murat Ar - Stratejik Araştırmalar Ve Verimlilik Genel Müdürü
- Dr. Öğr. Üyesi Erol Kesici - Süleyman Demirel Üniversitesi
- Volkan Mutlu Coşkun - Meteoroloji Genel Müdürü
- Orhan Solak - İklim Değişikliği Başkanı
- Bekir Karacabey - Orman Genel Müdürü

Kentsel ve Kırsal Altyapı Kurulu

- » Yeni şehircilik çalışmaları kapsamında kentsel

altyapı ve mega yapılar olmak üzere deprem bölgesindeki tüm altyapı dirençli şehir konseptine uygun olarak tasarlanması ve bu yönde politikaların geliştirilmesi,

- » Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın İller Bankası eliyle bugüne kadar yürüttüğü çalışmaların bölge özelinde depremsellik ve risk faktörleri bakımından yeniden değerlendirilmesi,
- » Yeni şehircilik çalışmaları kapsamında yürütülecek altyapı çalışmalarının deprem bölgesinde iklim dostu yeşil dönüşüm çalışmalarına entegre edilmesi amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Kasım Yenigün - Kastamonu Üniversitesi
- Prof. Dr. Lütfi Akça - İstanbul Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Necdet Budak - Ege Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Hayri Baraçlı - Yıldız Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Vildan Koçbeker - Selçuk Üniversitesi
- Yusuf Büyük - İller Bankası Genel Müdürü
- Turan Konak - Yerel Yönetimler Genel Müdürü
- M. Akif Balta - DSİ Genel Müdürü
- Yalçın Eyigün - Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı AYGM Genel Müdürü

Ömer Sami Yapıcı - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı TEDAŞ Genel Müdürü

Tarihî ve Kültürel Miras Kurulu

- » Bölgede daha önce deprem yaşamış ancak ayakta kalmış tarihî ve kültürel yapıların mimari tasarımlar ve yapı teknolojileri açısından değerlendirilmesi,
- » Afet bölgesi yeni şehircilik çalışmalarında sürdürülebilir kentsel planlama yaklaşımlarının kullanılması, afet bölgesindeki tarihî kentler hakkında bütüncül bir bakış açısının ortaya konulması,
- » Şehircilik geleneklerimiz temelinde afet bölgesinde zarar gören tarihî mirasın korunması ve restorasyon sürecine ve ülkemizin “Medeniyetimizi Yaşatan Şehirler” vizyonu ile uyumlu politikaların belirlenmesine yönelik katkı sağlaması yapılmaması amaçlanmaktadır.
- » Bundan sonra afet riski ve depremsellik bakımından yüksek olan bölgelerde de şehircilik geleneklerimizin en güzel örneklerini yansıtan tarihî ve kültürel yapılarımızın tespitinin yapılarak onların dirençli hâle getirilmesi amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Erhan Afyoncu - Millî Savunma Üniversitesi Rektörü
- Prof. Dr. Feridun Emecen - İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Sinan Genim - İstanbul Ticaret Üniversitesi
- Murat Bardakçı - Tarihçi Yazar
- Yahya Coşkun - Kültür Varlıkları Genel Müdür Yardımcısı

- Elif Uz - Yapı İşleri Genel Müdür Yardımcısı
- Aynur Gökalp Durna - Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Kriz Yönetimi ve İletişim Kurulu

- » Afet sonrası kriz, iyileştirme, inşaa ve ihya süreçlerinde yürütülen tüm çalışmaları kamuoyuna doğru bir şekilde aktarılması,
- » Afetzedeler ile afet çalışmalarında görev alan kamu, özel sektör ve STK çalışanları arasındaki iletişimin sağlıklı bir zeminde yürütülmesi amaçlanmaktadır.

Kurul Üyeleri:

- Prof. Dr. Zakir Avşar - Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Dr. Ece Baban - Fenerbahçe Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Nilay Ergenç - Afet Yönetim Uzmanı
- İdris Kardaş - Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Koordinatörü
- Aysun Torun Orhan - Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı İletişim Danışmanı

Görüldüğü gibi her kurul kamuoyunda da tanın ve bilinen uzman isimlerden oluşmaktadır. Şu anda bize düşen ise bu kurulların en sağlıklı şekilde çalışması; kamuoyunun, dezenformasyona maruz kalmasına fırsat vermeden en sağlıklı şekilde aydınlatılmasıdır.

İmar ve Umran Çerçevesinde bir Ömür / Turgut Cansever'in Mimari Anlayışı

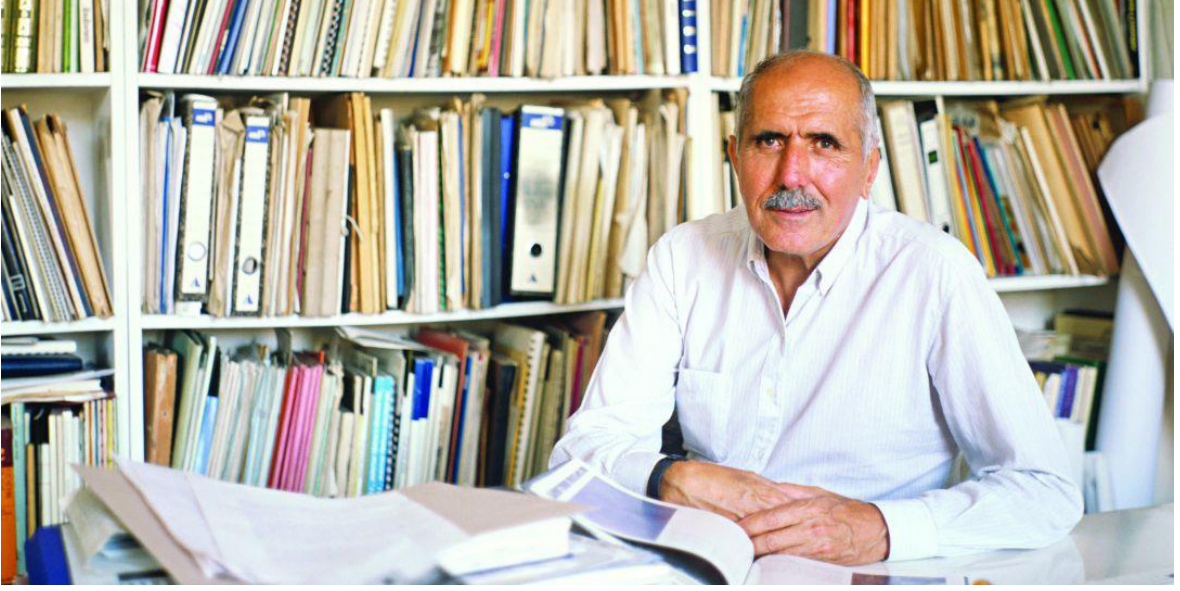
Hiç kuşkusuz mimarlık, hem bireysel bir sunuş hem de toplumsal bir etkinlik adına kültürel bir donanım ve yaratımdır. Çünkü insanoğlu en başından itibaren ihtiyaç çerçevesinde kendini korumak ve konumlandırmak amacıyla barınak, dışardan gelecek olası tehditlere karşı sığınak/evler inşa etmiştir. Bir topluluk içinde varoluşu sebebiyle de zamanla küme küme, öbek öbek oluşum içerisinde obalar, köy ve kasabalar, şehirler ve metropoller inşa etmiştir. Tüm bu inşa ve icma faaliyetleri pek tabidir ki, dünya görüşü ve yaşam biçimine göre şekillenmiştir. Bu da haliyle çift yönlü bir etkileşimi sürekli beraberinde getirmiştir: İnsanlar ev ve şehir inşa ettiği gibi, evler ve şehirler de insanları inşa etmiştir. Bu durum, elimizden çıkan ya da karşımızda duran şeylerin salt bir nesneden ibaret olmadığını, aynı zamanda birer özne konumunda bulunduğunu imler. O halde rahatlıkla denilebilir ki, mimarlık bir yapı biçimi olduğu kadar, onu da aşan, ondan da farklılaşan bir özelliği kapsar. Mimar kelimesinin içinde yer alan imar faaliyetinin ömür ile aynı kökten olduğu düşünülürse bu durum sanırız daha iyi anlaşılacaktır. Bu aynı zamanda bizi imar ve inşa arasındaki ayrıma götürmektedir. İnşa ile imar arasındaki bu ayrım, geleneksel görüşün sıklıkla kullandığı ve dikkat çektiği bir noktadır. Mimarinin asli tanımında işte bu ayırt edici nokta yatar. Bu ayrım vesilesiyle yapılan tanımlar sıklıkla ve altını çizerek kullananların başında ise hiç kuşkusuz çağımızın bilge mimarı Turgut Cansever gelir.

Turgut Cansever'in Hayatı

Turgut Cansever, resmi kayıtlarda doğum tarihi 1 Ocak 1921 olarak geçse de, gerçekte 12 Eylül 1920 yılında Antalya'da doğdu. Onun bir yapı tekniği tarzındaki mimari anlayışın çok ötesinde bir imar ve ömür geçirmesi en başta ailesinden ve aile ortamından kaynaklanır. Üstünde taşıdığı sorumluluk duygusu, içinden geldiği köklerine dayanmakta...

Dedesı Ali Efendi, İstanbul Kasımpaşa'da bulunan Türâbî Baba Tekkesi'nin son şeyhidir. Dedesinin ölümünden sonra da uzun yıllar kapalı kalan ve yıkık dökük bir vaziyet alan bu tekkenin tekrar tadil edilip bir kültür merkezine dönüştürme fikri canlandırıldığında, artık bir mimar olan torunu Cansever'e başvurulacaktır. Dedesinin şeyhlik yaptığı bir dergâhı onarma fırsatıyla vefa borcu içerisinde heyecanla işe koyulan Cansever'in hevesi ne yazık ki kursağında kalacaktır. Eskiye olabildiğince koruyarak, yıkılmış kısımları ise onararak yeni fonksiyonlar oluşturma gayreti içindeyken proje çoktan başkasına verilecektir. Bu onun ne ilk ne de son, başvurulduğu halde elinden alınan projelerdendi. Bunun nedeni, bu satırları dikkatlice takip edenler için açılacaktır.

Babası Türk Ocağı'nın "gizli" kurucularından tıbbiyeli Hasan Ferid Bey, annesi Filibe'de müderris Mehmed Efendi'nin kızı ve Kız Öğretmen Okulu'nun ilk mezunlarından Hatice Samime Ha-

nım'dır. Annesi ile babası Kudüs'te tanışmıştır, bu tanışıklığı ise annesinin de hocası olan Halide Edip Adivar sağlamıştır. Haliyle çocukluk ve gençlik yılları babası vasıtasıyla Türkiye'nin önemli bilim sanat edebiyat ve düşünce adamlarının sohbetlerine katılarak geçmiştir. Muhammed Hamdi Yazır, Neyzen Emin Efendi, Ahmet Avni Konuk, Ahmet Hamdi Tanpınar, Âsaf Hâlet Çelebi bunlardan bazılarıdır. Bu önemli şahsiyetlerin fikir ve eserleri, onun fikrinin mayalanmasında ve dem tutmasında önemli bir etken olmuş, ömründe imar ettiği eserlerinde yansımaları bulmuştur. Hatta bu yansıma, etkilendiği insanları eleştirebilecek düzeye çıkarmıştır. Etkilendiği isimleri önemsemenin ve onlarla birlikteliğini sürdürmenin yanında kendi gelişiminden ve eleştirel yaklaşımından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Böylece taklit ve ezber ile kendini tekrar etmekten uzak bir şekilde, sürekli devingen bir düşünce biçimiyle yeniliklere açılmıştır. Bu, ilerde kendi eserlerinde de ortaya çıkan ve her daim altını çizdiği "ferdiyetin yüceliği" ve "organik bütünlük" bahsine de hazırlanma girişimidir aslında. Bu, onun özgürlüğü ve eleştiriye, bundan

müstenit yeni açılımlara ve kendini yenilemesine kapalı biri olmayışının de ilk basamaklarıdır.

Çeşitli arayışları, karşılaşmaları ve yönlendirmeler neticesinde sanata dair birçok alanla ilgilenen Cansever, orta üçüncü sınıfta resim hocası Ali Karşal'dan resim dersleri aldı. Resme ortaokulda başlayan ilgisi ve heyecanı, bir heves olarak kalmadı. Lisede de bunu ilerletti. Galatasaray Lisesi'nde okurken resim ve müzik hocası Halil Dikmen'den resim ve ney dersleri aldı. 26 Ekim 1936 tarihinde henüz on altı yaşındayken İstanbul'da bir resim sergisi açtı. Ney derslerine sınıf arkadaşı Niyazi Sayın da katılıyordu. Lise yıllarında resim yapmaya başlayan ve ney üfleyen Cansever, bir taraftan da edebiyat hocası Muvaffak Benderli'den divan edebiyatı dersleri aldı.

Resme olan ilgisi ve çalışmaları sebebiyle ressam olmaya karar veren Cansever babasının sert itirazlarıyla karşılaşınca mimarlık eğitimi almaya karar verir. Bu vesileyle sınavlara girerek bugünkü adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık

Cansever, bir mimar olarak
ne geçmişe takılır ne de
bugünün şartlarına teslim
olur. Onun derdi ve çabası,
geleneğe bağlı ancak
anını da iyi gözlemleyen
ve geleceğe ışık tutabilen
arifane bir tutumdur

Bölümü'nü kazanır. Ancak sanat ve edebiyata olan arzusu hep devam etmiştir. Mimarlık fakültesi okuduğu yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Mazhar Şevket İpşiroğlu ve aynı üniversitede sanat tarihi hocası olan Ernst Diez ile tanışmış ve onlarla yakın bir ilişkiye geçmiştir. Yakın arkadaşları olan önemli Türk ressamlarından Cihat Burak ve Avni Arbaş ile aynı meclislerde bulunmaya devam etmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından mimar Sedat Hakkı Eldem de etkilendiği önemli isimlerdendir. Öyle ki, 1946 yılında Akademi'den mezun olduktan sonra bir süre hocası Sedat Hakkı Eldem'in asistanlığını yapacaktır.

1949'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Ernst Diez danışmanlığında, geçmişte olan ama geçmişte kalmayarak bugüne taşınan bir dönem olarak ele aldığı "Selçuklu ve Osmanlıda Sütun Başlıkları" adlı doktora tezini tamamladı. Sanat tarihi alanında yapılan ilk doktora tezi olması nedeniyle hem övgü hem de ilgiyi hak eden Cansever, aynı zamanda sanat tarihinde doktora yapan ilk mimardır. Bu çalışma, aslında Tanpınar'ın "atalarımız inşa etmiyor, ibadet ediyordu" ifadesinde anlamını bulan kültürümüzü anlamak ve bugüne taşımak amacıyla geçmişe yönelen bir bakıştı. Çünkü

onu besleyen sağlam ve sahih damarlar vardı. Babanzâde Ahmed Naim'in ifadesiyle bunu ancak "keşfi kadim" peşinde koşarak sağlayabilirdi.

Bu tavır, küçüklüğünden beridir gerek tanıştığı kişiler gerekse de okuduğu eserler arasındaki multidisipliner bakış ve uğraşının etkisidir. Cansever'in doktora tezinde göstermiş olduğu kendi köklerine ait irfan arayışı onu nostalji yapmasından ve retorik/romantik düzeyde ele almasından çok öte bir mahiyet taşır. Tüm bunları yaparken öykünmecilik yapmadığı gibi herhangi bir komplekse de tutunmadı. Çünkü onu besleyen sağlam ve sahih damarlar vardı.

Cansever 1950-1951 yıllarında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyeliği yaptı. Geçmişe olan ilgi ve yönelimi ile bunu serdeden doktora tezinin ardından doçentlik tezini hazırladı. "Modern Mimarlığın Temel Meseleleri" adlı doçentlik tezi ile çağdaş problemlere bakış ve çözüm yollarını konu edindi. Dönemini ele alan ama gündeliğe takılmayan bir biçimde meseleleri ve örnekleri üzerinden ele alma çabası içinde zihinsel çalışmalarını bu teziyle taçlandırdı. Cansever, bir mimar olarak ne geçmişe takılır ne de bugünün şartlarına teslim olur. Onun derdi ve çabası, geleneğe bağlı

ancak anını da iyi gözlemleyen ve geleceğe ışık tutabilen arifane bir tutumdur. Zaman ve mekân açısından son derece ilginç ve tutarlı bir bağ kurduğu gibi, kişiler ve eserler arasında da heyecan verici ve ufuk açıcı bileşkeler oluşturur. Bunu en iyi şekilde belki de doçentlik tezinde görebiliriz.

Bu arada Mimarlar Derneği'ne de sık sık uğrayarak, Türkiye mimarlarının örgütlenme çalışmalarına katıldı, zamanla bu çalışmaların ana aktörlerinden biri haline geldi. Onun bu tutumu, sadece teorik düzeyde kalmama ve şartlara da tamamen teslim olmama anlayışı içerisinde, pratik düzeyde kendini geliştirirken kurumsal olarak da bunları aktarma ve paylaşma yolunu gözetlemesindendir.

Turgut Cansever'in Fikir Dünyası

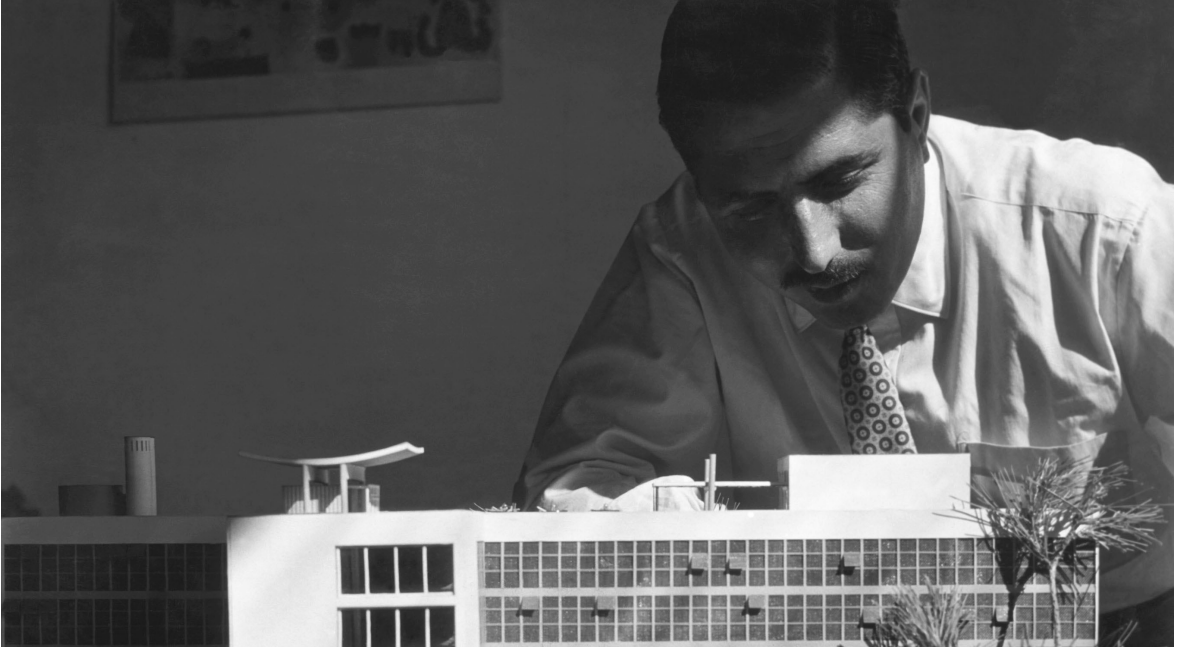
Cansever'i tanıyanlar onun gündeminde Doğu'dan Batı'ya kadar geniş bir yelpazede uzanan birçok yazarın bulunduğunu bilir. Nicolai Hartman, Alfred North Whitehead gibi batılı filozoflardan tutun Kuşeyri, Feridüddin Attar gibi doğulu hükemaya kadar birçok düşünürden hem yararlanmış hem de onları yakın çevresine tavsiye etmiştir. Cansever'in düşünce dünyasında yer alan isimler ve eserler ilk başta mimarlık pratiği için ilgisiz ve ilişkisiz görünebilir. Ancak Cansever bağlamında bunların yeri ve etkisi oldukça önemlidir. Onun çabası, tüm bunlarla eklektik ya da daha iyimser bir ifadeyle sentezci bir yaklaşım geliştirmek değil, farklı coğrafyalardan ve çağlardan üstelik disiplinler arası metottan yana durarak aynı hassasiyete sahip kişiler arasında yeni bir dil oluşturmayı amaçlar. Bölgesel ve dönemsel farklılıklar oluşturan bu isim skalası, onun için aynı ummana akan farklı uzunluk ve derinlikteki nehirler dizgesidir.

Babasının kütüphanesinde rastladığı İbni Arabi'nin *Füsûs'ul Hikem*'i çok etkilendiği eserlerin başında gelir. Bu eser, onun dünya görüşünü oluşturmuştur. Daha sonra belirginleştireceği mimari felsefesinin temel dinamikleri olan “ferdiyetin yüceliği” ve “dünyayı güzelleştirme” fikirleri Füsüs'tan çıkarılacaktır. Özellikle “Şuayb Bölümü”, Cansever'in düşünce dünyasını oldukça etkilemiştir. Zira bu bölümde kalp bir şehre benzetilir. Şehrin kalp üzerinden okunması ve yapılması, Cansever'in mimari anlayışını biçimlendirmiştir.

Bu etkilenme süreci ve biçimi aslında Cansever'de hiçbir zaman eksik olmadı ve bunun kompleksini de duymadı. Çünkü etkilendiği kadar onları eleştirerek ayrıştığı yönleri de oldu. Bu tavır, Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirindeki açıklamalarda Avrupa düşüncesinden görüşlerle fazlaca desteklenmesi yüzünden onu okumayı bırakmasını sağladığı gibi, bir kültürel oluşumu kendi kodlarıyla oluşturmak yerine dış referanslarla anlatma teşebbüsü sebebiyle Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun eleştirilerinden de nasibini alır. Yine aynı şekilde kendisinin mimarlık okumasını sevdirmesine ve kendisinden çokça etkilenmesine sebebiyet veren, üstelik hocası da olan Sedat hakkı Eldem'le de farklı ama haklı açılardan ayrışır.

Onun bu tutumu adeta Mesnevi'de geçen pergel metaforunu andırır bir vaziyettir, bir ayağı sabit kalırken, diğer ayağı ile etrafında daire çizebilen... Yeraltında saçaklı ve derin bir biçimde varolan köklerine bağlı ama aynı zamanda gövdesi ve dallarıyla göklere uzanan... Cansever'in yaşadığı dönemde güzel ve yerinde bir temaşa ile sorunlara el atışı, onu tüm zamanları kuşanan ve geleceğe ulaşan biri olmaktan asla geri koymuyordu.

Düşünce dünyasını çevreleyen bu eserler onu da böylesi bir mimari anlayış üzerine eserler almaya

sevketti. İlk yazdığı eser Türk Tarih Kurumu tarafından basılan İngilizce bir kitaptı: *Thought and Architecture* (Düşünce ve Mimarlık). İlk eserinde bile düşünceyi dâhil etmesi ve öne çıkarması onun ne denli bir mütefekkir olduğunu da gösteriyor aslında. Yıllar sonra yazdığı eser de, bu düşünce çizgisinin kendi yurdundaki ekseni ve kaynağı hükmünde: *Mimar Sinan*. Böylelikle hem aidiyetini belli ederek hem de Koca Sinan'ı bir kesim için retorik söylemlerden başka bir kesim için de yanlış düzlemde çıkarıp gerçek hüviyetine büründürerek vefa borcunu da ödemiş oluyordu.

Bu iki eserinin dışında onlarca makale ve sempozyum bildirileri, söyleşi ve konuşmalarının deşifre halinden oluşan kitapları mevcuttur: *İslam'da Şehir ve Mimari*, *Kubbeyi Yere Koymamak*, *İstanbul'u Anlamak* ve *Osmanlı Şehri* Henüz gün yüzüne çıkmamış onlarca makaleleri de bulunmaktadır. Birçok kitaba ve esere imza atan böylesi bir mimar ve mütefekkir için yazılan eserler de oldu şüphesiz. Beşir Ayvazoğlu'nun bir çeşit nehir-söyleşi tarzın-

da yaptığı röportajlardan derleme olan *Dünyayı Güzelleştirmek* ile yine Aynur Can ve Mahmut Doğan'ın beraberce şehir etrafında kendisiyle yapılan konuşmaların derlendiği *Bir Şehir Kurmak* kitapları şayanı dikkattir. Uğur Tanyeli'nin Mimarlar Dizisi için hazırlanan seride yer verdiği *Turgut Cansever* kitabı ile yine Uğur Tanyeli'nin Atilla Yücel ile birlikte çıkarttığı *Turgut Cansever. Düşünce Adamı ve Mimar*, Cansever üzerine yapılmış önemli çalışmalarladır. Halil İbrahim Düzenli'nin yaşamı, eserleri ve fikir dünyasını ele aldığı, hakkında yapılan en kapsamlı ve başarılı çalışma olan *İdrak ve İnşa. Turgut Cansever Mimarlığı'nın İki Düzlemi* kitabı apayrı bir yerde durmaktadır.

Cansever'in Mimari Anlayışı

Cansever, modern mimarlık anlayışını çok iyi kavramak ve ondan yararlanmakla beraber, eleştirel tutumunu ve farklı bakış açılarını da serimler. Onda bu çok yönlü ama eleştirel tutum, insanların tercihlerini değiştirecek kadar da etkilidir. Canse-

ver'in kendi zamanında güzel ve yerinde bir tema-
şa ile sorunlara bakışı ve el atışı, onu tüm zaman-
ları kuşanan ve geleceğe taşıyan biri olmaktan geri
bırakmıyordu. Cansever bir mimar olduğu kadar
bilge bir insandı. Bir inşa eyleminden daha çok
bir imar eylemi vardı ki bu da idrakten geçiyordu.
Mimarlığa yeni bir tanım getiriyor ya da diyebiliriz
ki kadim tanımı modern dönemde güncelleyerek
yeniden diriltiyordu.

Cansever'in mimarlık fikrinin altında yatan ve onu
çağdaşlarından ayırtıran temel saik neydi? So-
ruyu şöyle de sorabiliriz: Cansever ne arıyordu ve
neyin peşindeydi? Cansever'deki varlık telakkisi ve
bunun tevhid içindeki yeri, akaid ya da kelim ki-
taplarında karşılaşılan türden bir anlatımdan iba-
ret değildir. O kendine mimarlık mesleğini seçtiği
için, tevhidin izdüşümlerini de mimarlığa yansı-
tma çabasındaydı. Bunun üzerine kafa yoruyordu.
Zira yapılan çalışmalar tevhid eksenli adı altında
olsa da tevhidden kopmayı ya da anlamsız bir tev-
hid oluşturmayı sağlayabilirdi.

Cansever'in gözünde yaratılış itibarıyla put yoktu,
oluş itibarıyla put vardı. Farklı bir ifadeyle put yok,
putlaştırma vardı. Çünkü aslen her yaratılış bir
âyet mesâbesindeydi ve âyetler insanlar için birer
işaret taşlarıydı. Bu yüzden de her biri bir diğerini
destekler ve besler mahiyette birlik ve bütünlük
içinde kendini gösterirdi. Bu âyetlerden birini faz-
lasıyla öne çıkarmak ya da tamamen saklamak,
yine bir âyetin diğer âyetlerle bağını koparmak
ya da birbiriyle çarpıştırmak, onu put yapmak
için fazlasıyla yeterdi. Bu yüzden taşı yüceltip onu
fazlasıyla öne çıkarmaktan da, onu çirkin görüp
saklamaktan da hep sakınırdı. Taşı taş olarak
kendi yapısı ve konumlanması açısından olduğu
gibi kabul etmeyi ve diğer tüm malzemelerle bir
bütünlük içinde sergilemeyi tercih etti. Malzeme

konusundaki bu duyarlılığı biçim konusunda da
kendini gösterdi. O yüzden ne fonksiyonalizm ne
idealizm gibi herhangi bir akımın/anlayışın pe-
şinde olmadı. Bundandır ki Cansever'in mimarisi
için herhangi bir tanımlama yapılamaz. Zira bizzat
kendisi eserlerindeki çeşitlilik ama her biri içinde
kendini gösteren ahenk çerçevesinde bu tanımla-
ma ve sınıflamaya karşı direnmiştir. Bu şuur içinde
hareket eder, şiar gösterme adına mimarisini inşa
ederdi, tıpkı bir şiir yazar gibi.

Zihnini "kendini bilmek" ve "kendini bulmak/
kendi olmak" konusunda kadim sorularla meşgul
etmesi bundandı. İlmek ilmek dokuyarak bilme-
ye, bilmekten de geçerek bilince erdi. Vecd içinde
vicdana ererek vücut buldu. Bu vücut telakkisiyle
hem mevcudatı temaşa etti hem de mevcudu gü-
zelleştirdi. Varoluşu önemsediği için onları yerli
yerinde görmeyi ve olduğu yere eklemlemeyi de
o denli benimsedi. Çünkü bu bize sadece anlık bir
ilişki biçimini sağlamaz. Budan daha öte belleği-
mizi oluşturur. Bizi biz yapan hikâyemiz de aslında
budur.

Sembolik imgelemeler de Cansever'de pek yer et-
mez. Elbette sembolik değerler vardı Cansever'in
zihniyetinde. Ancak özellikle mimari okumalarda
en başında yaslandığı ve dayandığı düşünsel te-
meller ile yapının birlik ve bütünlüğünü görmek,
okumak yerine bir takım özel noktalara paye
verme biçimleri de Cansever için itibar edilecek
noktalar değildi. Örneğin kubbe mimarisinin koz-
moloji ile ilişkisinin sorulduğu bir soruya, tahkik
edilmesi zor olan bu tür yakıştırmalara olumsuz
karşılık verir hatta tehlikeli bulur ve Panteona yani
putperest kültüre kadar götüreceğini ileri sürer. O
parçada değil birlik ve bütünlük kavrayışı içinde
bu (s)imgesel özellikleri görmeye ve göstermeye
çalışırdı.

— 66 —

**Biliyordu ki, yaratılanlar
Yaratan sebebiyle en
güzel şekilde yaratılmışsa,
o halde ona düşen bu
güzelliğe katılmak,
katışmaktır; güzelliği
ortaya çıkartmak ve
güzelliğe güzellik katmaktır.**

— 77 —

Tüm bunları yaparken Cansever evet bir azim ve kararlılık, bir umut ve heyecan içindeydi. Çünkü şuna yürekten inanıyordu ki, bir şey yapılacaksa burada, bu topraklarda, bu toprağın insanlarınca yapılmalıydı. Bu sıradan bir yerlilik duygusu değildi elbette; yer eden biri olarak kadim öğretileri ve eserleri yerinden eden değil yeniden dirilterek yerli yerine yerleştiren bir algının neticesiydi. Bu onu retorik olmaktan da ütöpik olmaktan da uzak tutan bir benlik idrakıydı.

Cansever asla bir ütöpist değildi. Çünkü onun dünyaya ve dünyalıklara karşı bir yabancılığı ya da bir düşmanlığı yoktu. Aksine Yaratandan dolayı yaratılanı seven ve güzel bulan bir inancı ve tavrı vardı. Biliyordu ki, yaratılanlar Yaratan sebebiyle en güzel şekilde yaratılmışsa, o halde ona düşen bu güzelliğe katılmak, katışmaktır; güzelliği ortaya çıkartmak ve güzelliğe güzellik katmaktır. Ütöpya, “olmayan yer” anlamıyla yeryüzünde cennet varetmeyi vadediyordu. Bu vadin aslı ve gerekçesinin de Hristiyan teolojine dayandığını bilen Cansever, insanın doğuştan günahkâr olduğu ve içinde bulunduğu dünyanın da, dünyalıkların da, ona bağlı olarak bir sürgün yeri şeklinde hor ve hakir bir düzeyde algılanmasına tamamen yabancı ve karşıydı. Zira Cansever için in-

san doğuştan hem masum hem cemal bir varlık türüydü, aynı şekilde içinde yaşadığı dünya da sonuça fani olsa da Allah’tan gelmesi ve yine ona dönmesi açısından iyilik ve güzellik taşıyordu. O halde insana düşen elindeki imkânları ve yapıp etmelerini güzelleştirme yoluna götürmekti. “Allah güzeldir ve güzeli sever” düsturunca, yaratılan her şeyin güzel olmaklığından kaynaklanarak güzel görmek ve güzel eylemek çerçevesinde güzeli görmek ve güzele katılmak adına güzelleştirmeyi kendine şiar edindi. Gerçekte ebediyete intikal ederek ebedi olmanın yolu böylesi bir edepten ve edebi süreçten geçmekteydi.

Cansever aynı şekilde hedonist de değildi. Dünyanın ve dünyada bulunanların Allah’ın elinden çıkması hasebiyle ahsen oluşu, insanın heva ve heves içinde yaşamasını, sadece arzularının doyurulması noktasında hedonist bir tutum içinde olmasını asla gerektirmez. Zira bu tutum, kendi hazlarını ve arzularını merkeze alıp, doğaya ve insana karşı bir savaş açmanın adıdır. Deneyimsel tarzlar adına ucu-be inşaların yapılmasına sebebiyet veren bu yaklaşım biçimi, en başta belirttiğimiz gibi, şehri ve binayı inşa ederken aynı mantıkla inşa edilmeyi ve öylece yaşamı sürdürmeyi salık verir. Eşyayı yerli yerin-

de görmek ve eylemek anlayışından uzak olan bu tutum, sonuçta, insanı ve toplumu hüsrana uğrattır, ayetin deyimiyle harsın ve neslin yok olmasını sağlar. Tüm bunların yerine yapılması gereken, yine ayetteki deyimle dünyayı imar etmektir. Bu telakki onda dünyayı güzelleştirme ve güzellikler içinde seyretme fikrini doğurmuştur.

Cansever açısından dünyayı güzelleştirme hedefinin altında, varoluşun bizzat kendisinin yaratılış itibarıyla güzel olduğu bilincini açık eder. Ona göre çirkinlik denilen olgu, aslında güzelin yapıbozuma uğratılmasından kaynaklanır. Asıl itibarıyla kötülük ve çirkinlik yoktur. Kötüleştirme ve çirkinleştirme vardır. O halde insana düşen elindeki imkânlarla eylemlerini ve eserlerini güzelleştirmektir.

Cansever'in bu tavrı yepyeni bir inşa sürecinde de kendini gösterdi, eskimiş bir mimariyi restore ederken de sergiledi. İlk işinin bir restorasyon olması, kendi ifadesiyle bir "şans", bir "imkân"dı. Sadullah Paşa Yalısı restorasyonu, onun için bir tadilatı ziyade yeni bir inşa süreciydi, çünkü yeni bir zaman içindeydi o mekân... Turgut Cansever'de Allah'ın her an bir işte olması, yaratılışın da sürekli devam etmesi inancı, arke ve orijinallik fikrinden ziyade gereklilik ve uyum sonucuna vardırırdı. Bu yüzden eski halini aynen koruma içgüdüğü olmadığı gibi tamamen değiştirerek eskisinden iz bırakmama hırsına da sahip değildi. Tekrar değil istikrar içinde projeler üretiyordu. Bunun kökeninde dünya ve ahiret birlikteliği yatıyordu. Onun dünyaya bakışı gibi ahirete bakışı da farklıydı ve elbette tüm bunlar mimarisine yansımaktaydı.

Cansever'deki önemli açılımlardan birisi de ahiret telakkisidir. Cansever, yaygın bir şekilde uzak gelecek ilgili olarak tanımlanan ahiret telakkisinin, toplumdaki ciddi sorunları çözme konusunda

ciddi bir eksiklik taşıdığından şikâyet eder. Cansever'e göre ahiret, içinde bulunduğumuz andan hemen sonrasını içerir. Hep ahiret inancı ile yetiştirilen toplumun kendisine sürekli "sen onu bunu bırak, bugünü söyle" demesine de şaşırır ve hayıflanır. Çok uzakta olan ahiret anlayışının sonucunda korkusunun da az olduğuna değinen Cansever, eğer ahiretin şimdiden hemen sonrası için olduğu kabul edilirse, dünyaya bakış tarzının da değişeceğine inanır. Ve bunu bizler tarafından yapılabileceğini ifade eder. Bu açıdan düşüncelerinde hep bunu açılar ve bu minvalde makaleler yazar, konuşmalar yapar, kitaplar yayınlar. Yaptığı mimari eserlerine de hep bunu yansıtır.

Bugüne kapanan ve yarını ıskalayan, dolayısıyla zaman ve mekân birlikteliğine tabi olmayan kişiler, aynı şekilde geleceğe yönelik düşünce ve isteklerinde de sorun yaşamakta, oluş ve bozulmuş meselesini idrak etmekten aciz duruma düşmektedir. Eşyaya saygı duymama ve sürekli onu yenileme arzusu, tüketerek hatıra ve hafıza duygusunun yitirilmesine sebebiyet veren yaklaşımlar gibi, eşyayı sonsuza kadar tutabildiğini sanma ve sunma isteği de aynı şekilde sorunludur Cansever'in ahiret telakkisi açısından. Elbette koruma ve kollama içinde bir ilişki kurulmalıdır ancak şu da çok iyi bilinmelidir ki, oluş kadar bozulmuş, dirim kadar ölüm de bir gerçekliktir. Aslında bozulmuş ve ölüm, yeni açılımlar için gereklidir ve güzeldir. Sorun, bu bozulmuş ve ölüm ameliyesini kendi süreci içinde tutmayıp, haz ve hız içerisinde tüketim adına vaktinden evvel öldürmek ve elden çıkartmaktır. Cansever, Tanpınar'ın "ne içindeyim zamanın/ne büsbütün dışında/yekpâre geniş bir ânın/parçalanamaz akışında" dizelerinde belirttiği üzere ne zamanı mekândan kopartmış ne de zamanı parçalara ayırarak birbirlerinden uzaklaştırmıştır.

Bu bakış açısı Cansever’de her mekânda her zamanda sirayet ettiğinden dolayı o hep ümit içindeydi, her dem yeniden bir iş içindeydi. Onu salt teorik düzeyde görenler ve eleştirenler, Cansever kendilerinden pratik hayata geçirme ve bir örneklik teşkil etme açısından projesine destek istediğinde ya da kendilerinden projeler istendiğinde reel politik adına reddettiler. Gerek kitapları gerek mimari eserleri detaylıca ele alındığında Turgut Cansever’in bir mimar kadar bir fikir adamı olduğu görülecektir. Hem teorinin hem de pratiğin insanı... Onun elbette mimarlık üzerine teorileri vardı; çünkü o aynı zamanda bir düşünce adamıydı. Ancak onun için teori pratikten ayrı bir şey değildi. Teorisi pratiğe dökmek, pratiği ise bir düşünce biçimini göstermek içindi. Başka bir ifadeyle her pratiğinin teorik bir altyapısı vardı ve her teorisinin de projelendirilmiş hali mevcuttu. Bu yüzden de eşyayı ve hayatı gözlemlemeyen, fildişi kulesinden seslenen salt bir teorisyen olmadığı gibi, pratik adına köksüz bir çabaya asla prim vermedi. Ancak tüm bu düşünüş ve eyleyiş biçimlerine rağmen onun düşüncesine ortak olanlar eylemine ilgisiz kalırken ya da müdahale ederken, mimarisini hayranlıkla izleyenler de fikriyatına ve hissiyatına uzak ve karşı durdu.

Mimari Eserleri ve Çizgisi

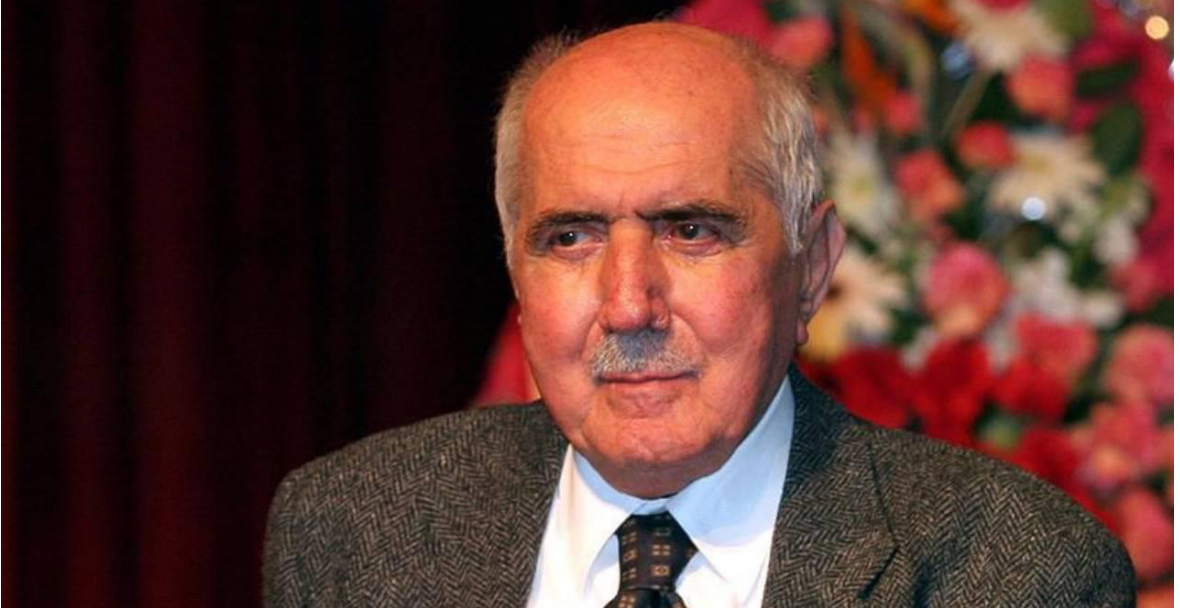
Düşünce adamı olmanın yanında bir eylem insanı olduğu her halinden belli olan Cansever, bunu az ama çeşitli kullanışlar için planlanan özlü yapılarında da göstererek örneklik teşkil etmişti. Eserinin az olmasının nedeni de kendisi değildir. Birçok projesi anlaşılmamış ve kabul görmemiş, bir o kadarı da işin yarısında terkedilmiştir. Yaptığı mimari eserler öylesine güçlü ve derinlik taşımaktaydı ki, ilki 1977 yılında başlayan ve her üç yılda bir

verilen “Uluslararası Ağa Han Mimarlık Ödülü”nü kazanmasına vesile olmuştu. Kaçar Hanedanı’na mensup Kerim el-Hüseyin Şah tarafından verilen “Ağa Han Mimarlık Ödülü”, İslam kültürünü başlarıyla yorumlayan çağdaş tasarım, sosyal konut, toplumsal gelişim, restorasyon, yeniden kullanım ve bölgesel koruma projelerini kapsayan mimarlık ürünlerine verilmekteydi. Cansever’in böylesi bir prestijli ödülü hem de üç kez almasını sağlayan mimari eserleri Türk Tarih Kurumu binası, Ahmet Ertegün Evi ve Demir Tatil Köyü idi. Dikkat edilirse bunların ilki kurum, ikincisi bir ev, sonuncusu da bir şehir planlamayı içerir.

Türk Tarih Kurumu binası hem bir idari yapı hem de bir arşiv ve kütüphane barındırması sebebiyle ona eski ve yeni bir arada tutma, aralıkları kapatma imkânını sağlamıştır. Hem modern hem geleneksel çizgiler taşıyan bu bina, denilebilir ki, medrese mimarisinin modern şeklidir. Bu anlayışın farklı biçimini, Bodrum Su Altı Arkeoloji Enstitüsü’nde de buluruz. Sualtı Arkeoloji Enstitüsü, modern bir kurum olsa da, içeriği ve gerekliliği itibarıyla geleneksel dönemin medreselerini andırır. Cansever mimari planını tam da buna göre yapar.

Türk Tarih Kurumu, kütüphanesi ve toplantı salonunun ayrı ayrı biçimlenmesiyle de ilginçtir. Kütüphane, içeriği ve işlevi dolayısıyla bir kale yapısını andırırken, toplantı salonu bir ufuk oluşturma adına çok daha aydınlıklı bir tarzdadır. Türk Tarih Kurumu sadece binasıyla değil mobilya tefrişatıyla da uyumludur. Renk ve biçimleri Cansever tarafından bizzat şekillendirilip yaptırılmıştır. Öyle ki mobilya tarzı ve tefrişatı ile de ayrı bir ödül verilmiştir.

Ahmet Ertegün Evi de aslında bir restorasyon işidir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere Cansever için

işin yeni olması veya tadilat yapılması fark etmez. Onun için sıfırdan yapılmış gibi hareket eder. Gerektiğinde eskiyi koruyarak ama gerektiğinde de fazlalıkları kaldırarak yapar. Mevcudun daha iyi nasıl güzelleştirilebileceğini dert edinir ve buradan hareket ederek hem geçmiş gözlemlemeyi hem de yenilemeyi ihmal etmez. Ahmet Erteğün Evi restorasyonu için sahibi ile İstanbul'a gelip Çinili Köşkü gezme ve oradan esinlenmesi bundandır.

Evlerin balkondan yapılması üstat Sezai Karakoç'u derin bir endişeye sevk etmiştir. Yazmış olduğu şiirdeki eli öpülesi mimar, Cansever'de yerini bulur. Bu ev projesi, Cansever'in üzerinde önemle durduğu biçimdir. Çünkü evimiz bir açıdan kimliğimiz ve kişiliğimizdir. Evin içi ile kendi içimiz adeta eşdeğer bir konumdur. İnsan nasılsa öyle yaşar hesabından hareketle, nasıl yaşamak istiyorsa öyle evler inşa eder ve içinde öylece oturur. Dünya evimizdir. Dünyayı güzelleştirmek aslında evimizi güzelleştirmektir. Evin güzelliği; oda, sofa ve bahçe ile birlikte cennet tahayyülünü imler. Ne de olsa otağımız, ocağımızdır. Ocağımız da odağımızdır.

Cansever mimariyi sadece bir ev ya da kurum olarak düşünmez. O bütünlüğün bir parçasıdır. Bir yapının inşası, beraberinde diğer bileşenleri de göz önünde tutmayı gerektirir. Bu yüzden çok derin ve farklı bir şehir anlayışı vardır. Hayatı boyunca yapmak istediği şehir modelini, Demir Tatil Köyü ile yapar. Demir Tatil Köyü de, doğayla uyumlu, hem deniz hem orman görünümünü sağlayabilen, birbirlerini kapatmayan ve tam tersine açan ve tamamlayan bir tarzda geliştirdiği muhteşem bir yerleşim planıdır. Cansever için mimari zaten evle sınırlı değil, onu çevreleyen şehri de kapsar. Çünkü şehir birçok bileşenden oluşur ve evin konumu, aslı bu tarzda belli olur. Bu tarz, Halil İbrahim Düzenli'nin deyimiyle "ufki şehir" anlayışıdır.

Cansever'in şehir modellemeleri birçok ilde projelendirilmiştir aslında. Ancak ne yazık ki, davet edilmesine ve öneride bulunması istenmesine rağmen çeşitli vesilelerle ya başlanamamış ya da müdahaleler sonucu projeden çekilme durumu yaşanmıştır. İnsan şehir kurarken şehir de bir özne olarak insanları kurar. Yaşadığımız ev ve şehir bizi

— 66 —

**Bina yapmak bir imar işi
ve bunun umranla ilişkisi
olduğu düşünüldüğünde,
yıkma değil yapma
anlayışı üzerinden, mevcut
durumu korumuştur.**

— 67 —

biz yapabildiği gibi bizi biz olmak-
tan da çıkarabilir. Bu bir ufuk me-
selesidir.

Bu tarz şehir planlamaları için Si-
vas, Kayseri gibi şehirlere davet
edilmiş ve kendisinden plan proje
istenmişse de, maalesef adına reel
konjoktür denilen anlayış çerçeve-
sinde kabul görmemiş; yine Anka-
ra Ballica örneğinde olduğu gibi de
başlanmış proje yarıda kalmıştır.

Her zaman ve her yapıda olduğu
gibi Cansever, tevhid ilkesi gereği
hem genel anlamda tabiatla bü-
tünlük hem de özel anlamda yerel
motiflerle birlik çerçevesini fazla-
sıyla dikkate almıştır. Bunu da ye-
rel malzeme kullanmak suretiyle
ortaya koymuştur. Çünkü her şey
kendi yerinde güzel ve aynı zaman-
da sağlamdır. Farklı bir bölgenin
malzemesini başka bir bölgeye
taşımak hem sırtacak hem de da-
yanıklı olmayacaktır. Zira bir şeyin
dayanıklılığı kendi bölgesinde test
edilir ve belirginleşir.

Bununla beraber mevcut doğayı
da tahrip etmeyi asla düşünmemiş
ve eylememiştir. Bina yapmak bir
imar işi ve bunun umranla ilişkisi
olduğu düşünüldüğünde, yıkma
değil yapma anlayışı üzerinden,
mevcut durumu korumuştur. Doğ-
duğu yer olan Antalya'da yapmış
olduğu tek cami projesinde de as-
lında aynı yerde daha önce mevcut
bulunan camiyi muhafaza etmeyi

öngörmüştür. Hadrian kapısının
karşısında bulunması, Cansever'in
cami projesinde de etken olmuş-
tur. Cami bu yönüyle de ayrıcalıklı
bir ilgiyi ve önemi hak eder. Tüm
bunları göz önüne alarak yapmış
olduğu cami, her yerde görülen
Mimar Sinan camilerinin kötü kop-
yası şeklinde değil, Selçuklu'yu
andıran yapısı ile bambaşka bir
projenin doğmasına sebebiyet ver-
miştir. Turgut Cansever'in bu çok
minimal düzeyde ama çok esaslı
yapısı olan Karakaş Camii, mimari
eserlerinde çok az konuşulan ama
aslında çok nadide bir yerde durur.

Cansever Türk Tarih Kurumu bina-
sını yaparken aynı dönemde İstan-
bul Büyüka'da bulunan Anadolu
Kulübü'nü tasarlar. Her iki yapı da
Cansever açısından gelenek ve
modernliğin kesiştiği, başka bir
ifadeyle tevhid ekseninden dolayı
ikilemlerin ve buna bağlı olarak da
çatışkılarının kaldırıldığı bir durumu
resmeder. Cansever'e göre ön yüzü
geleceğe ve modern biçime dönük
iken tam da uygun biçimde arka
yüzü de geleneğe, Osmanlı yapı
tipine dönüktür. Bu esnada yazmış
olduğu doçentlik teziyle de tam bir
uyum arz eder.

Cansever ömrü boyunca çok az
esere imza atmıştır ama her biri
kullanım açısından farklı yapılar ol-
muştur. Bu da Cansever'e farklı öl-
çekli ve kullanım alanı olan çeşitli

yapılarla ilgilenmesini sağlamıştır. Bunlardan biri de Karatepe Müzesi'dir. Müzenin bulunduğu alan ve içerdiği arkeolojik kalıntılar için yapılan saçaklar, tabiatla bir bütün haldedir.

İstanbul'un üçüncü tepesini oluşturan ve eski ismiyle "Forum Tauri" olan Beyazıt Meydanı, Cansever'in imzasını taşıyan farklı çalışmalarındandır. Böylelikle meydan anlayışını atıl kalmış boş bir alan yerine, adeta Çin düşüncesindeki içi doldurulmayı bekleyen boşluk tarzında planlar. Böylelikle meydan, gelip geçici bir konumdan ziyade, adeta kucak açan ve sığınma alanı sağlayan bir yapı hüviyetine bürünmüştür.

Cansever'in Ev ve Şehir Anlayışı

Cansever'in mimari anlayışını idrak ve inşa ile özetleyen Halil İbrahim Düzenli, bundan kastının, Yaratıcının ve eşyanın tabiatının idrakinde ve buna uygun fiillerin, mimarlığın inşasının gayreti olduğunu belirtir; Türkiye mimarlık ortamının eksik bıraktığı tarafının tam da bu olduğunu ekler. Mimarlığın, Romalı mimar Vitruvius'tan beridir Venüstas-Utilitas ve Firmitas üçlüsüne tekabül eden biçim-işlev-yapı organizasyonu şeklindeki tanımlama biçimi, maalesef inşa biçimini öne çıkarırken idrak biçimini arkada bırakmış, hatta tamamen dışlamıştır. Mimarının sadece bu boyutlardan ibaret olmadığı yönündeki özellikle modern sonrası yorumlar idrak konusuna özel önem verse de, sonuçta baştan beridir olmayan ya da ters orantılı olan idrak biçimi, inşa faaliyetlerinin fitrı ve tabii anlamda düzenlenmesine ve güzelleşmesine imkan vermemiştir. "Ben" idraki ve bu idrak vesilesiyle özneleşme ile özelleştirme/özerkleşme biçimi Cansever'in ev ve şehir anlayışında, planlarında kendini göstermektedir. Çünkü Cansever için bu

idrak, benliğinde ve belleğinde mevcut idi. Dışarda aramaktan ziyade içeriye bakmak ve bulmak, bu yüzden onun için zor olmadı.

Cansever ideal tiplerden oldukça uzaktır. Dolayısıyla kendisi herhangi bir malzemeyi ya da biçimi idealize etmediği gibi, yapılarının idealize edilmesinden de hoşlanmaz. Çünkü idelizm ve realizm iki ayrı sivriltilmiş uçtur. Bu salınımlardan birini tercih ederek düşünce ve sanat dünyası bugüne gelmiş ama hiçbir netice elde edememiştir. Zira herhangi birini ele almak kendi içinde indirgemeci bir tutum olduğu kadar yekdiğerine karşı da saldırgan bir tutum izlemesini sağlar. Aslolan hem kendi içerisinde hem de çevresiyle birlik ve bütünlük arzetmesidir. Bu açıdan bakıldığında ev sadece bir barınak/sığınak, şehir de bir arada olmak meselesi değil, bir kişilik göstergesidir.

Ev ve şehirler mimarisinde Romalı Vitruvius'un biçim-işlev-yapı organizasyon üçlüsü, selefi Aristoteles'in meşhur mantığın üç temel ilkesini çağrıştıran bir açılamdır adeta: Özdeşlik-çelişmezlik-üçüncü halin imkânsızlığı. Düşünme sanatı adı altında geliştirilen bu mantık anlayışının statik ve mekanik ilkeleri, hatta daha da önemlisi ve önceliklisi hayali/kurgusal bir mahiyette gösterilmesi, düşüncüyü sanattan çok dumura uğratan bir sıkıntıya düşür etmiştir. Zira bu ilke ve göstergeler, fizik âlem için/de asla yer etmeyen prensiplerdir. Bu yüzden de mantık, metafiziğin konusu olarak konuşlandırılmış ve yüce bir vasıf kazandırılmıştır. Elbette yücedir mantık, çünkü düşüncenin kendisi oldukça yüce ve güçlüdür. Ancak bunun fizikle, aynı şekilde duyular sistemiyle sorun yaşaması, hayata tekabülîyeti ve yaşamsal kılınması açısından uzun yıllara dayanan bir problematiğin doğmasına esas teşkil etmiştir. Orada artık düşünceden ziyade kurgu, sanattan ziyade kalıp bulunmaktadır. Mantığın temel ilkele-

— 66 —

**İnsan şehir kurarken
şehir de bir özne
olarak insanları kurar.
Yaşadığımız ev ve şehir
bizi biz yapabildiği gibi bizi
biz olmaktan da çıkarabilir.
Bu bir ufuk meselesidir.**

— 67 —

rini belirleyen Aristoteles'in kendisinden önce yaşamış ve şehir planlamasını uygulamış olan Hippodamus'u örnek alması da bundandır. Hippodamus'un ızgara (grid) planı, Aristoteles mantığı için birebir örtüşen zihniyet kalıbıdır. Bu mantık ilkeleri ve kent planlaması örneği, Romalı Vitruvius'un mimari anlayışına zemin hazırlamış, etimolojiye meraklı Sevilalı Isidore'un Hristiyan kenti tasarlamasına sebebiyet vermiştir. Tabiata ve eşyaya bakış açısıyla doğrudan ilişkili olan ev ve şehir mimarisinin bu derin felsefi tarafı ve tarihsel süreci, başlı başına bir yazım konusudur. Cansever'in düşüncesinde sürekli bir oluş ve yenilenmenin mevcudiyeti ile statik mekanik bir anlayışın yer etmemesi, mimari eserlerine de yansiyacak şekilde kendini göstermiştir. Bu yüzden de onun ev ve şehir mimarisine ufuk/afak tabiri ile yaklaşmak isabetli olacaktır. Zira bu kelimedede bir açıklık ve fakat aynı zamanda da bir yenilik bulunmaktadır. Turgut Cansever, ev ve şehir mimarisi üzerine makalelerinde sıklıkla buna değinir aslında. Batı ve Doğu ile klasik ve modern arasında karşılaştırmalı olarak ele aldığı bu makalelerde hem sorunları belirler hem de çözüm yollarını gösterir.

İnsanın tabiatı, içinde yaşadığı tabiatla uyumludur. Birçok dilde bunun aynı kelimeyle karşılanması da

bundandır zaten. Tabiat denilince sadece içinde yaşadığımız doğa değil, doğanın içinde yaşayan insanın karakteri de akla gelir ve bunlar hep bir arada zikredilir. İnsanın tabiatındaki uyum ya da karşı durumlar, yaşadığı çevre ile doğru orantılıdır. Bu şuur içinde hareket eden Cansever, insanın evini ve şehrini, yaşadığı doğa ile uyumlu hale getirmenin elzemine değinir. Öyle ki bununla karakteri ortaya çıkar ve sağlamlaşır. Tabiatla uyum değil de tabiata hükmeden tarzdaki bakış açısının doğayı tahrip edeceği gibi karakterini de bozacaktır.

Tahrip ve tasdik meselesinin yanında bir de özne nesne ayrımının getirdiği sıkıntılar da bulunmaktadır. Tabiata karşı insanı merkeze alan kişinin yaklaşımı, birlikte yaşadığı insanlar arasında da ayrım yapılmasını salık verecek, kendini özne konumunda göstererek merkezi bir rol üstleneceği için, başkalarını da nesneleştirerek çevreye konumlandıracaktır. Ev ve şehir içinde merkez konumlanması, iç ve dış ayrımını da beraberinde getirecektir. Tüm bunlar duvarlarla örülü bir ev ve kent yapılanmasını sağlayacak, insanlar arasında sınıfsal ayrım ve haliyle çatışmayı da doğuracaktır. Cansever, iklim ve manzara açısından herkesin nasipleneceği, bu anlamda kimseye özerklik tanımmayan bir plan peşindedir. Bu

nasip, aynı zamanda komşu ilişkilerinin sahih ve sağlam bir zemine oturtulmasına imkân tanır. Izgara plan ya da özerk konum bu açıdan Cansever mimarisinde yer etmez. O malzeme ya da biçimin diğerlerinden öne çıkmasına bile tahammül edemezken, insanın tabiatın ve toplumdaki diğer fertlerin önüne geçmesine nasıl müsaade etsin ki? Bu ifadeler ferdiyetin yüceliğine halel getiren ya da tenakuz teşkil eden bir satırlar dizgesi değildir. Evet, ferdiyete önem verir, tıpkı evin mahremiyetine önem verdiği gibi. Bu ferdiyet yüceliği herkes için geçerli olacak şekilde dizayn edilir. Birinin diğerine baskın şekilde planlanması ve uygulanması, ferdiyetin yüceliği değil, özerk oluşumun sebebiyetidir. Cansever için her insan varoluş itibarıyla yücelik taşır ve bu vesileyle de hem özelliği hem de güzelliği hak eder. Ancak herkese tanınması gereken bu ayrıcalıklı tutum sadece belirli kişiye/kişilere hasredilirse artık orada zulüm baş gösterir. Tüm bunlar evin büyüklüğü ve ev için kullanılan malzemelerin kalitesinden, şehir içindeki konumlanmaya kadar geçerlidir. İşte bu önemli ayrıntı ve hakediş üzerinden olsa gerektir, Cansever için ev tek başına çok bir şey ifade etmez. Zira ev, şehir içinde anlam taşır. Elbette ev planı çok önemlidir ancak evin mimarisinin yerli yerinde olması, onun şehir içindeki konumlanması ve diğer bileşenlerle bağlantısı, onu oldukça istemsiz hale getirebilir. Bu, tersi için de geçerlidir elbet. İnsan bedeni gibi düşünüldüğünde her organın kendi içinde gelişimini tamamlamasının güzelliği, pekâlâ diğer organların gelişimiyle paralellik arz eder. Kemâlat bu birlik ve bütünlük içinde aranır.

İhtiyaçlar, imkân ve şartlar, âdet ve gelenekler elbette belirleyicidir. Tabiata uygunluk meselesinde bunlar göz ardı edilemez. Ancak şu da unutulmalıdır ki, bunlar değiştiği zaman ev ve şehirler

de değişebilir. Zira evrende aslolan devinimdir ve devinim değişimi her daim beraberinde getirir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, tekrar ya da yıkım değil, istikrar ve istidattır. Mimari yapı, bir fotoğraf karesi ya da tualdeki resim gibi, orada olduğu gibi duruyor izlenimi yaratabilir. Lakin derin bir kavrayış ve ustalıklı bir el, sabitmiş gibi duran bu yapıları/eserleri hareket eder pozisyonda gösterebilir. Bu hareket hissi, orada öylece dururken de sağlanabilir, dinamik bir tarzda sürekli yenileme ve eklemlenmeye de izin verir. Hareket hissinin sağlanması, yapı içinde yaşayan varlıkların da statik kalmasına engel olur. Aynı şekilde yenilenme ve gelişim adına eklemlenmeye yahut değiştirmeye açık olması, mekanik bir hayat tarzından uzaklaşmaya imkân tanır. Varoluşun sürekliliği ve her dem yeniliğe açıklığının anlamı ve mimarideki karşılığı budur. Biçim, işlev, konstrüksiyon, malzeme, ölçek değişir ama tabiata uyum ve saygı, insani dayanışma ve birliktelik, hak ve adalet kavrayışı değişmez.

Sonuç Yerine **-Çünkü daha bitmedi,** **bu aslında başlangıç-**

Cansever'in dünyayı güzelleştirme hedefi onda ümidi daima diri tuttu. Şikâyetten ziyade çözüm üretmeyi bu yüzden seçti. Bu inanış ve seçim, kendisini hayatı boyunca azim ve kararlılık içinde durmaya sevk etti. Bütün bir ömrünü hem düşünce hem eylem planında bu arayışa hasreden Cansever, ait olduğu mensubiyet içinde ona ait vazifelerini yerine getirmeye vakfetti, ciddiyet ve titizlikle... Bu açıdan daima kararlı, azimli ve cesur olmanın yanında güven ve ümit içindeydi. Dünyayı güzelleştirme düşüncesi ile itimat düşüncesi ve ümidi ömrünün sonuna kadar onu diri tuttu.

Depremden Artakalan Notlar!

O gece, yani 6 Şubat depreminin olacağı gece, biraz geç uyumuştum. Yağmurlu ve biraz da soğuk bir gündü. Ara ara karla karışık yağmur yağıyordu. Ki zaten hava koşullarından dolayı okullar 6 Şubat günü tatil edilmişti. O Pazar günü... bir daha elde edemeyeceğimiz ve farkında olmadığımız güzellikleri içinde taşıyan o gün, bir daha görmeyeceğimiz, bir daha görüşmeyeceğimiz, oturup muhabbet edemeyeceğimiz bir çok arkadaşlar, dostlar oturduk, hasbihal ettik. Her neyse deprem gecesine dönelim.

O gece küçük kızım Nehir ile oturma odasında uyuyorduk. O uzandığı kanepede hemen uyuyakalmıştı. Ben biraz televizyon programlarına baktım. Oyalanırken bir yandan da uyumaya çalışıyordum. Ama kötü bir şey olacaktıymışçasına içimde bir huzursuzluk vardı. Bu huzursuzlukla sağa sola döne döne geç saate uyumuşum. Bir ara uyandım. Işıklar kapalıydı. Gökyüzü kasvetli ve insana ağırlık veren tuhaflıktaydı. Sarımsı ve ürkütücü bir rengi vardı. Bunun üzerinde durmadım, uykum kaçmasın diye yatağa döndüm. Uyurken korkunç bir sesle uyandım. Gökyüzünden yere doğru mu, yerden gökyüzüne doğru mu pek anlaşılmayan bir ışık ve insanı dehşete düşüren sarsıntı –sarsıntı diyorum ama başka bir kelime bulamadığım için, yoksa sarsıntı yaşadığımız olayın yanında çok küçük bir ayrıntı olarak kalır. Allahu Ekber deyip önce oturma odasının kapısına koştum, ki çocuğu alıp kendimi dışarı atayım, ama kapı açılmadı. Kapı olduğu yere çivilenmiş gibi sabitti. Bütün uğraşlarıma

rağmen kapıyı açamadım. Kapıya yönelirken görece hafif olan deprem şiddetini daha da artırdı. Artık ayakta durmak bile mümkün değildi. Yanımda uyuyan kızımın yanına kendimi zor attım. Allah'tan o uyuyordu. Ellerini tuttum, secdeye kapandım. O kadar umutsuz ve bilinçsizdim ki çocuğu güvenli bir yere, yatağın kenarına almayı bile düşünemedim. Sadece ellerini tutup bekleyebildim. Bir türlü bitmek bilmeyen o dehşet sarsıntıya eşlik eden korkunç ses tam bitmek üzereyken tekrar başlıyordu. Deprem binayı önce sağa sola salıyor, sonra aşağıdan yukarı doğru kaldırım yere çakıyor gibiydi. Sanki binayı yıkmakla görevlendirilmişti. Depremin son anları daha da şiddetli geçti. Bina yapbozdan yapılmış gibi sallanıp duruyor ve evin içinde ne var ne yok her şey yere düşüyordu. O bir buçuk dakika yaşadığım onca yıldan daha uzun gelmişti. Sarsıntı nihayet bitmişti. Yatak odasında uyuyan eşimle büyük kızım meğer deprem sırasında bize sesleniyorlarmış. Deprem ve korkunç sestten onları duymamıştım. Onlar bulunduğumuz odanın kapısını açincaya kadar oturup kalmışım. Bulundukları yatak odasında dolap düşmüş, onlar yatağın kenarına çöktükleri için çok şükür bir zarar görmemişlerdi. Depremle birlikte elektrik kesilmişti. Gökyüzünün o sarımsı ve ürkütücü yüzü gitmiş, yerini apaydınlık bir hal almıştı. Gökyüzünün aydınlığından savaş alanına dönmüş evden hızlıca çıktık.

Kıyametten çıkmıştık ve merdivenler bir mahşer yerini andırıyordu. Bağırışlar çağırışlar. Tek ama-

cımız merdivenleri inmek ve kendimizi dışarı atmaktı. Dışarıdaki manzara da korkunçtu. İnsan çığlıklarına karla karışık yağmur ve toz bulutu eşlik ediyordu. Göz gözü görmüyordu. Toz bulutu yıkılan binaları haber veriyordu. Arabalarımıza geçtik. Ancak bahçenin kapısı otomatik olduğu için açamadık. Neyseki içimizde hala kendini kaybetmemiş komşularımız vardı, kapıyı kırarak açtılar. Binanın bahçesinden çıkarak açık alanlara doğru hareket etmeye başladık. O sırada yanımızdaki binanın yıkıldığını fark ettik. Enkaz yolu kapatmıştı. Döndük, başka bir yöne doğru gitmeye çalıştık. Ancak ne yana dönsek yıkılmış binaların sokakları, caddeleri kapattığını gördük.

Uzun uğraşlar sonucu Ünal Akaryakıt İstasyonu'nun yanındaki bulvara varmayı başardık. Bulvarda trafik kitlenmişti. Ki burası Valilik Konağı'nın bulunduğu yerd. Açık alan olduğu için bir süre burada kalmaya karar verdik. Park ettikten sonra dışarı çıktım. Çevrede çok sayıda enkaz, yolda trafik vardı. Bağırış çağırışlar devam ediyordu. Enkazdan bağırın bir kadının sesine doğru gittim. Yaklaştım, "kurtarın bizi, iki çocuğumla burada sıkıştık" diye feryat ediyordu. Binanın kenarına park

etmiş otobüsler enkaz altında kalmıştı. Benimle birlikte yardıma koşan birkaç kişiyle otobüsün üzerine çıktık, kadını çıkarttık. Çocuklardan birini de kurtarmayı başardık. Ancak diğer çocuğun ayağı sıkışmıştı. Çıkartabilmemiz için kesici alet edevata ihtiyacımız vardı. Akaryakıt istasyonundan yardım istedik. Kesici alet ve çekiç aldık. O araçları kullanarak çocuğu enkazdan çıkardık. Başka kimsenin olup olmadığını sorduk. Yaşlı bir çiftin en alt katta yaşadığını söylediler. Fakat elimizdeki araç gereçle en alt katta ulaşmak mümkün değildi. Enkazdan çıkardığımız anne ve iki çocuğunu güvenli bir yere aldık.

Bulunduğumuz alana yakın akaryakıt istasyonunda kaz kaçağı olduğu söylendi. Ancak trafikten dolayı bir yere gitme ihtimalimiz yoktu. Bu sırada polisler yolu açmak için uğraşıyordu. Yaklaşık yarım saat sonra polislerin gayretiyle yol açıldı. Biz de şehrin kuzeyine doğru gitmeye çalıştık. Ancak yollar yıkılan binaların enkazlarıyla kapalıydı. Sokak aralarını kullanarak 1 kilometrelik yolu yarım saatte ancak gidebildik. Şehrin dışında boş arazide park ettik ve beklemeye başladık. Ancak bize yaşadığımız dehşeti her an hatırlatan artçı sarsın-

tılar devam ediyordu. Yakın yerde oturan akrabalarımıza haber verdik, yerimizi söyledik. Onlar da bir süre sonra bize katıldılar. Hava soğuktu. Evden alelacele çıktığımız için üşüyorduk. Aracı çalıştırarak ısınmaya çalışıyorduk. Fakat yakıt sıkıntısı yaşayabileceğimizi de akılda tutmak zorundaydık. Bu nedenle ara ara kontak kapatıyorduk. Bu şartlarda birkaç saat geçirdik.

Elektrik yoktu, bankamatikler çalışmıyordu, yakıt sınırlıydı. Marketler kapalıydı. Açık olanlar da nakitle çalışıyordu. Üzerimizde nakit yoktu. Bizi sıcak tutacak bir şeyler giymek ve nakit almak için eve dönmeye karar verdik. Artçı sarsıntılar sık sık meydana geliyordu. Eve dönüş yolunda her enkaz gerçeği yüzümüze vuruyordu. Zar zor eve vardık. Çocukları arabada bırakıp eşimle birlikte korka korka merdivenleri çıktık. Eve girdik; elbise, battaniye, nakit gibi acil ihtiyaçları aldık. Çocuklar için buzdolabından bir şeyler almak istedik ancak mutfakta da her şey yere savrulmuştu. Merdivenleri inerken aynı korku ve dehşeti yaşadık. Hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Geri dönerken yol üstünde küçük bir bakkalda bisküvi ve su gibi bir şeyler aldık. Şehrin dışındaki açık alana vardık. Yağmur gün boyu olduğu gibi yağmaya devam ediyordu. Arabalarda bekleme başladık. Şehrin dışına doğru bir binanın enkazında insanların toplandığını görünce çocukları bırakıp oraya doğru gittik. Enkazda ses seda yoktu. Orada yakınları için bekleyen ve araç gereç olmadığı için bir şey yapamayan insanlar ağlıyordu. Dayanılacak gibi değildi. Araca döndüm. Islanmıştım. Üstümü kurutmaya çalışırken ikinci büyük depremle sarsılmaya başladık. Yer denizlerde oluşan dalgalar gibi hareket etmeye, etraftaki binalar insan çığlıkları eşliğinde birer birer yıkılmaya başladı. Yağmur, toz bulutu ve çığlıklar. Bir kez daha dehşeti yaşıyorduk. Araçta

oturmak bile mümkün değildi. O arada araçtan çıktım, yol yarıldı yarılacak gibiydi. Tekrar araca geçtim. Yolun kenarından araziye doğru sürdüm aracı...

O gün sarsıntılarla geçti. Yağmur dinmek bilmedi. Yeterince yiyeceğimiz yoktu. Olanı çocuklara bıraktık. Yağmur ve soğuk deprem felaketini daha da çekilmez hale getiriyordu. Yan tarafta sadece kolonları olan ve üstü kapalı inşaatta çevrede bulabildiğimiz kâğıt ve tahtaları yakarak ısınmaya çalıştık. Her artçıda kendimizi dışarı attık. Sonra tekrar ateşin başına döndük. Bu şekilde sabahladık. Sabah ise ailemin olduğu Kahta'ya doğru yola çıktık. Ara yolları kullanarak yarım saatlik yolu birkaç saatte alabildik. Kahta'ya vardık. Şehir Adıyaman'a göre daha iyi durumdaydı. Elektrik vardı. Bankamatikler çalışıyordu. Petrol istasyonları ve marketler açıktı. Abimin iş yerine gittik. Tüm aile orada toplanmıştı. İş yeri tek katlı ve prefabrik olduğu için güvenliydi. Sobanın ısıttığı bir yazıhane ve sıcak bir çayın değeri paha biçilemez. Meğer hayatımızda her şey varmış da farkında değilmışiz. Sevdiklerine sarılmanın eşsiz bir hazine olduğunu, birbirlerine sarılarak vefat etmiş ailelerin o insanın içini parçalayan halini görünce daha iyi idrak ediyorsunuz.

Ölenler unutulur mu, bilmem. Yıkılan şehir inşa ve ihya edilir. Yaralar sarılır. Ama artık içimize işlenen ve silinemez bir sızıyla uyanacağız sabahları, güneşe bu sızidan bakacak, aya ve yıldızlara bu sızının karaltısıyla selam vereceğiz...

Not: Depremde vefat eden insanlarımıza rahmet, ailelerine, akrabalarına ve sevenlerine sabır, yaralılara acil şifa diliyorum. İnşallah, bu büyük yıkımın üstesinden kardeşliğimizle geleceğiz. Şehirlerimizi yeniden inşa ve ihya edeceğiz.

Nicelik ile Nitelik Arasına Atılmış Köprü: Asım Gültekin

Mühim gündemleri, uhrevi merakları olan, entelektüel meşgalesi yoğun, dünyevi talepleri seyrek, muhabbet halkalarından yapılma¹ iri gövdeli, çocuk ruhlu, yiğit bir insandı Asım Gültekin. Bu dünyada bir seyyah gibi konakladı. Geçiciliği mülk edildi, misafirlik hırkasını giyindi, çekip gidenlerden işitilen tek yankının salih amel olduğunu bilerek yaşadı. Esef ki hakkı olanı bu dünyada almadan gitti o. Tek avuntumuz ruhun ölmezliğine, dünyadaki halis amellerin ebediyet yurdunda asla ziyan edilemeyeceğine olan inancımız. Rindane bir kalbi Allah'ın kurallarına yapışık bir akılla taşıdı. Bu metafizik gerilim onun her hâinden yayılırdı.

Yedi sene önce yoğun bir iş gününde Hece'yi ziyaretinde pek kısa tanıştırmıştık, sohbet etme fırsatımız olmamıştı. İnsanları tepeden tırnağa süzmekte, kılığını kıyafetini incelemekte dikkati yetersiz biri olduğum hâlde ilgimi çekmeyi başarmıştı. Sadece kendisine benzer bir cinslik, bu dünyaya ait olmadığını belli eden bir serazadlık hemen seziliyordu havasından.

Aylar sonra kitap fuarının açılışı için Rasim Özdenören, eşi ve ben bir araçla Konya'ya vardığımızda Asım Gültekin sağ kol göreviyle oradaydı. Konferans sonrası yemek salonunda bir araya geldik, etrafı kalabalıktı; şairler, gençler, sanatçılar... Sonra öğrenecektim, memleketin hatta dünyanın hangi

köşesine giderse gitsin ya o birilerini bulur ya da birileri onu bulurdu. Muhabbetten hasıl bir adam yalnız kalabilir miydi hiç? Kendi cinsinden -masum, gösterişsiz, esrik, sevgi dolu- birileri mutlaka bulunurdu. Onu ancak kendini beğenmiş, varlığını lüzumundan çok önemseyen, gariplerden hazzetmeyen, züppe ve pek bilmiş insanlar yalnız bırakabilirdi. O akşam Ankara'ya dönüş yolunda bize Asım Gültekin de katıldı. Doğru düzgün tanışmamız bu yolculukta gerçekleşti diyebilirim. Siyaset, edebiyat, feminizm, sair mevzular... Sohbetin birer halkasında Rasim Bey ve Ayşe Hanım... Derdimiz, davamız, ufkumuz birdi. Sevdiğimiz insanlar ortaktı. Buğz ettiklerimiz aynıydı. Müminler kardeşti. En tabi biçimde kardeşliğimiz başlamıştı. Döndükten sonra irtibatımız sürecekti. Sonraki iki yıl boyunca gün aşırı haber aldığım biri oluvermişti Asım. Çoğu insanla rahatça kurduğum mesafeli, sizli bizli bir iletişimi onunla kurmakta zorlandım. Mesafeleri yok eden seviyesizliğe dönüşmeyen bir candanlığı vardı insanlara karşı. Benden yedi sekiz yaş büyük olduğu hâlde onu akranım gibi bile göremezdim, çocuksu aurası buna engel olurdu. Bir yanda onun zekâsına, fikirlerine, tecrübelerine, şahsiyetine ve yaşına duyduğum hürmet, diğer yanda kendi ve öteki arasındaki uzaklığı yok etmiş, tevhide bir tavırla muhabatını kucaklayan biri... Asım bu gerilimi yaşattı bana. Asım Bey desem,

1 "Beni Sohbet Halkalarından Yapmışlar", Genç Dergisindeki bir yazısında böyle bahsediyor kendinden (Kynk: Uçtun Yine Deli Gönül, Aşına Yayınları, 2. Baskı, s.60).

Asım Hocam desem, Asım Ağabey desem sanki kırılacaktı, onun yok etmek istediği ikiliği hatırlatmış olacaktım. Ondaki hakikat aşkı o derece bir hâl almıştı ki en zararsız görünen insanların bile duvarlarına, kalıplarına, önyargılarına toslamaktan yorgun, bedenden, fizikten, yasalardan yılmış, kandilinden aceleyle, sabırsızca kurtulmak, özgür kalmak isteyen bir ışık hüzmesi gibiydi.

Rasim Bey'i İstanbul'a taşımak gibi hayalleri vardı. Ben şiddetle itiraz ederdim, paylaşamazdık onu. Yeni bir dergi çıkarmaktan söz ederlerdi. Adı, İstanbul Sokakları mı olsun, Yeni Zamanlar mı olsun diye konuşurlardı. Sartre'ın çıkardığı derginin de adıymış bu. Sanata, camiaya, siyasete dair konuşacaklarımız bitmezdi. Planları, projeleri bitmezdi. "Hiç yoktan iyidir" maksimiyle bismillah der, öncülük ederdi fuarlara, eylemlere. Söyleşilere, dinletilere, okuma gruplarına, mizah dergilerine el atar, çıkan bir sürü kitaba, mühim yazarlarımızın başka dillere çevrilmesine ön ayak olurdu. Dil Evi Etimoloji Topluluğu'nu kurdu. Kelimenin, eşyanın, fikrin kökü, kaynağı onu heyecanlandırırdı. Ruhunu katınca, aşkla icra edince öğretmenliğin nasıl

ilham veren bir meslek olduğunu öğrencileriyle kurduğu ilişkide hepimize gösterdi.

Eleştirilmek onu yıldırmazdı, başarısızlıktan korkmazdı, en iyi işlerin önünü açacak vasat işlerin yapılmasının hiç yapılmamasından iyi olduğuna inanırdı. Harekete geçmek için gereken o ilk ve büyük, ittirici gücü aktive etmekte vehbi bir yeteneği vardı, reaksiyonu başlatan ya da hızlandıran bir katalizör gibi elzemdi onun varlığı. Bunu nasıl başardığını sonra anladım, kırılğan bir egosu yoktu onun, itibar budalası değildi, kusursuzluk saplantısı yoktu. Bazen kendi derinliğini şüpheye düşürecek, belki imajını sarsacak işlere bile el atmasının ardında müthiş bir özgüven olduğunu, onu haza entelektüel boyutuyla biraz daha yakından tanıyınca anladım. Onun gibi doğma büyüme, çekirdekten İslam eri değildim ben. Daha önce hiç duymadığım marşları ilk kez ondan öğrenirdim. Aklımda biri, Edip Gönenc'ten:

*Endülüs fethedilmemişti ama
Daha elden de çekmemişti*

Güzel, davudi sesiyle okuduğu naatları, divanları, marşları ön ödeme olarak gönderir, sonra benden bir ricası varsa dile getirirdi. Zarifoğlu'nun dergilerde çıkmış, kitaplarına girmemiş şiirlerini topluyordu, bir kitap hazırlığı vardı. Vefatından iki üç hafta önce milli kütüphaneye gidip ikisi yerel, üç süreli yayının arşivinde bu şiirleri taramamı rica etti. Gidip elim boş dönmüştüm. Tadilattaydı site. Tekrar gidecektim. Romanım yayımlanmadan önce okuyanlardan biriydi, bazı kelimelerle ilgili önerilerde bulunmuştu, “kutsal” kelimesi yerine “yüce”yi kullanmak gibi. Bir yandan İz Yayıncılıktaki sorumlulukları çoğalmıştı. Tashih etmem için Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye'nin dördüncü kitabını yollamıştı.

İki Temmuz'da benden başka bir ricada bulundu. Medreseli üç genç hanım, yaşları 18, 19, 21. Adları; Irmak, Deniz, Derya. Dalga geçiyor zannettim, gayet ciddiydi. Bahr-ı umman diye bir WhatsApp grubu kurmuşlar. Onlara ablalık yap, ben nihayetinde erkeğim, ailelerinin içine böylesi siner, dedi. Beni bu gruba dâhil etti ve grubu terk etti. Şaşırdım, söylendim. Ben ne anladım hocalıktan, “Anlarsın, ne var anlamayacak” dedi. Dinletemedim. Üç tane çocuğu kucağıma atıp kaçtı. Hatırı kırılmaz, el mahkûm... Aklına gelen her şeyi soran, verdiğim ödevleri az bulan üç genç hanım. Sezai Karakoç, Rasim Özdenören okumaya başlamışlar. Saatlerini ayırmış bu gençlere. Birkaç yazı yazdırmış. Demiş ki haftada en az iki gün günlük tutacaksınız, olay günlüğü boyutunda kalmayacak, şu dergileri takip edeceksiniz. Yol yordam göstermiş, halk kütüphanesine yönlendirmiş, gençler o dergileri takip etmeye başlamışlar. Eleştiri yazdırıyor. Ödevler veriyor. Tüm kelimeleri m harfiyle başlayan bir yazı yazdırmış. Üstelik okumuş, eleştirmiş. Cevap vermeye yetişemiyorum, ümmeti uyandırmak gibi masum hevesleri var, onları hem uyarmak

istiyorum talip oldukları vazifenin zorluğuyla ilgili, gülünç bulunacaksınız, hayalperest diyecekler, alay edecekler sizinle. Bir yandan kıyamıyorum heveslerini kırmaya, steril dünyalarına kirli, çirkin hiçbir şey ilişsin istemiyorum, ha bire söyleniyorum Asım'a... Felsefe bilmeliler... Dil öğrenmeliler. İmkânlar ortada. Sonra sevecenliğe dönüşüyor kızgınlığım. Nasıl bir güç sendeki hay adam! Üç haftadır üçüne yetemiyorum, senin elin senelerdir kaç gencin üstünde belli değil. Edebiyata had safhada ilgili, okumaya, öğrenmeye aç, zehir gibi ve üç bin rakımlı bir dağın başındaki pınar kadar berrak, temiz üç genç kız. Evlensinler, çocuk doğursunlar, sade, sıradan, teodise meselesini bilmeden yaşayıp gitsinler. Öyle bir devir değil diyor. Haklı. Pandora'nın kutusu açılmış. Üç melek, ümmete hizmet etmek istiyoruz diyor. O an dank ediyor bana, Asım'ın enerjisinin kaynağı bu gençler. İnançsız, hesaplı kitaplı, menfaatperest, düzene uyum sağlamış yetişkinler arasında kirlendikçe gençler arasında arınıyor. İnanç tazeliyor. Ne yalan söyleyeyim, bana da ilaç gibi geliyor bu üç hanım.

Vefatından on gün önce Ankara'daydı. Benim eve yakın, Bahçelievler durağının hemen çıkışındaki bir çay bahçesinde, Konya yolunun bütün gürültüsünü ardimıza alıp oturduk, geç sabah saatleriydi, pandemi yüzünden kapalı mekânlardan kaçtığımız süreç. Kaygusuz Abdal Divanı'nı hediye etti. Kitap hediye etmediği insan kalmış mıdır? O kitaba verdiği kıymeti bildiğim için sevindim. Temmuzdu, sıcaktı. Kahvaltıdan sonra buluşmuşuz. İşlerimizi konuşurken ona limonata, bana soda limon söylemişiz. Alışkanlığı olmadığı hâlde paketimden bir sigara yaktı, yakıştıramadım hiç, bu ne İslamcı ne solcu ne şucu bucu tutuşu, yeni bir tutuş icat ettin, diye sigarayı tutma şekline takıldım. Dev-Gençli eski çevremden bahis açıldı,

solcuları çekiştirdik, onların Nurettin Topçu'ya ilgisini anlattım, biraz Uzakdoğu'da geçen bir yılını konuştuk, o bana adım atmadık yer bırakmadığı eski İslam topraklarındaki garip Müslümanlardan bahsetti. Dertleştik biraz. Konu değişti, kol, dedi kul ile aynı kökten geliyor, o daralıp u olmuş. Kol nasıl bedenın uzvuysa biz de Allah'ın yeryüzündeki uzuvlarıyız. Onun etimoloji derslerine yönlendirdiğim arkadaşlar olmuştu, bizzat bulunamadığıma üzüldüm.

Bahçelievler Ankaray durağından onu Kızılay'a yolcu edecektim, oradan Pursak'lara yeğeninın nikâhına yetişecek, saat 14'te. Vedalaştık, biniş kartımı bastım, turnikeden geçti, tekrar seslendi, "Ekmek var mı evde?" "Şimdi dönüşte alacağım" dedim. Sırt çantasından şeffaf bir poşete sarılı bir ekmek çıkardı. Evden çıkarken ziyan olmasın diye yanına almış. Ablasına vermeyi unutmuş. "Senin kısmetinmiş" dedi. Aldım ekmeği, eve geldim, anneme uzattım, kısmetin İstanbul'dan geldi, dedim. Annem gülererek, kimse kimsenin kısmetini yiyemez, dedi.

Ben Asım Gültekin ile yolculuk ettim, iş yaptım, ekmeğini böğüşttüm. Bir çocuk kadar halis bir kalbi vardı. Üç konuşup bir kıpırdamayan insanların aksine bir söyler üç yapardı. Tavır adamıydı. Birilerinin yüksek maaşlarla bile yapmayacağı işleri o Allah rızası için yapardı. Bir köprüydü o nitelik ve nicelik arasına atılmış. Ehli kıbleydi. Sırdaştı. İnsan dı. Zarıftı. Tabiydi. Renkliydi. Esrikti. Kendisiydi.

Kızlar, "Asım Hoca iki gündür okumadı mesajımı zı," dediler, arayın, dedim. Sonra onlar arkadaşlarından ben sosyal medyadan aldık haberi. Canım kesildi. Rasim Bey geldi aklıma, yıkılacak. Bir daha üzüldüm. Elimden telefon düştü. Rasim Bey'i de iki yıl sonra aynı gün kaybettik. Temmuz oldu

bana dert ayı. Hakkında iki kelam etmeye günlerce mecal bulamadım. İçim yandı. Büyük acılar sessizdir dedikleriymiş. Ben ses çıkaramadım ama kopan gürültüyle onun ne kadar sevildiğini fark etmek içime su serpti. Sonra serpilen su da yandı. O bu dünyada kendisi gibi masumlarla kanat çırp tı. Sanki bir rüzgâr türbinine, güneş paneline bağlıydı da bitip tükenmezdi enerjisi, yorulmazdı. Öyle zannederdim, meğer... Ama pek sevdiği dut ağacı gibi değil, söğüt gibi iç eriden... Meğer köklerine asidik sular... Meğer yılgınlık kalbini, ruhunu... Ah canım, cancağzım, yoruldum demedin, kötü şeylerin konuşulmasını sevmezdin, "iyiyi yaymak çoğaltmak varken" derdin... Beyaz Haberler vermeyi severdin. Bir sürü şeyden bıktın bu dünyaya ait. İlericilik safsatalarından, İslam'ı Batılı argümanlarla aklamaya çalışan eziklikten, insan ruhuna, tabiata savaş açmış modern kapitalist düzenden, insanı ufuksuzlaştıran, körleştiren rejimden, bal peteğine Allah yazdırmaya meraklı dergicilerden, bir gerçeği popüler kişilere söyletmeye çalışan zavallılıktan... Kalp kalesini berk tutmaya çalışmaktan yoruldun. Duymaya, bilmeye, okumaya olan ihtiyacı dile getirmekten yoruldun. Ufkun misak-ı milli ile sınırlı değildi, haritanı büyük açıp İnterail ile Avrupa'yı gezdin, Malezya'dan, Bangladeş'e, Myanmar'dan, Doğu Türkistan'a, Moğolistan'a kadar el atmak, tevhidi duyarlılıkla kucaklamak istedin dünyayı.

Benim güzel kardeşim Asım için, Allah'tan yegâne temennim, ona, emek verdiği bu pırl pırl gençlerin zannıyla muamele etmesi, benim ona bakınca gördüğüm sabırsız, masum bir çocuğa sorulacak hesabı sorması, hatta onu bile sormaması. Okuttuğu Muhammediyeler hatırına, Muhammed aşkına Dut ağaçlarının gölgesinde onu ağırlaması... Amin. Amin. Amin.

Boşluğun Oluş ve Bozuluşu Bağlamında Ozu Sineması

Son dönemin önemli yapısalcı göstergebilimcilerinden biri olan ve hayattaki her şeyin bir göstergeler dizgesi olarak okunabileceğini iddia ederek bunu dil ve kültür (anlam ve yaşam) alanında derinlikli bir şekilde ortaya koyan Roland Barthes, özellikle kültürel işaretleri/farkları yorumlarken bilinçli ya da bilinçsiz olarak oryantalist söylemin uzantısı olan “ötekisin inşası”nı devam ettirir. Montesquieu’nün Türkü, Kristeva’nın Çinlisi, Derri-da’nın yerlileri neyse Barthes’ın Japonu da biraz odur. Japon kültürü ve varoluşuna dair yazdığı *Göstergeler İmparatorluğu*’nun girişinde Doğu ile Batı’nın tarihî, felsefi, kültürel ve siyasal açıdan bir veri ile karşılaştırılacak bir bağlamda bulunmadığını, Doğu’nun özüne aşkla bakmadığını söylese de, devamında kurduğu cümle Barthes’ın düşüncesinin Avrupa-merkezci, oryantalist ve post-kolonyalist kodlarını barındırıyor: “Doğu beni ilgilendirmiyor, yalnızca bir çizgi birikimi sunuyor bana, bu birikimin eyleme geçirilmesi, bulgulanmış oyunu bizimkinden tümüyle kopuk, işitilmedik bir simgesel dizge düşüncesini ‘okşamamı’ sağlıyor. Doğu’nun ele alınmasında amaçlanabilecek olan şey, başka simgeler değil, bir başka doğa ötesi, bir başka bilgelik de değil, simgesel dizgelerin özelliğinde bir fark, bir değişim, bir devrim olanağı.” (Barthes, 2016, 12) Barthes’ın bu ifadeleri düşünce yapısının Avrupa-merkezci olmasını, bilerek veya bilmeyerek bir öteki inşa ettiğini, müspet mübalâğanın (“olumlu abartı”nın) tersten bir perspektifle

Japonları Avrupa insanından farklı (kültürel değil, varoluşsal fark) konumlandığını ve nihayetinde Batı insanının zihin dünyasında kendinden farklı bir varlıkla (varlık dünyasıyla) karşılaştığını ve buna göre konumlanması gerektiği alt metnini içeriyor. Militarist bir bakış gibi entelektüalist bir bakış sunuyor. Kendini ve kendi kültürünü merkeze koyup ötekini, ötekinin kültürünü değerlendirmeye, yorumlamaya çalışan bu bakış farkı keskinleştiren, Bhabha’nın ifadesiyle farklılığın sonuçlarını sınırlandırıp kontrol altında tutmak için gerekli bir ötekilik aracıdır ve nihayetinde de ötekini zikrederek, alıntılarla, çerçeveye koyarak hakimiyet ilişkisi üreten Eleştirel Teori’nin Avrupa merkezci düşüncesinin bir uzantısıdır (bkz. Bhabha, 90-91). Edward Said’in oryantalizm olarak nitelendirdiği dil ve düşünce formu (ya da ideoloji), Doğulu sorunları, nesneleri, nitelikleri bir hakikatmiş veya bir gerçeklik gibi tanımlama, adlandırma, işaret etme ve bunun basit ama kesin bir “dır” kalıbıyla/kipiyle yapmaktır ki bunun bir çeşidi de Barthes’ın yaptığı gibi “bilinçsiz bir pozitiflik” ile yapılan “gizli oryantalizm”dir. (Bkz. Said, 2013)

Batı’nın, kendini Doğu üzerinden tanımlayabilmesi için Doğu’yu ötekileştirmesi ve bunun için sistematik bir politika ve ideolojik söylem üretmesi, tüm bu sürecin -aralarında göbek bağı bulunan-kapitalist ve modernist bir şekilde işlemesi ve ege-men olması sonucu Batı ile Doğu arasında üçüncü

bir varlık biçimi (ya da garabeti) ortaya çıkmıştır: Melezlik. Bhabha'nın ifadesiyle, "sömürgeci temsil ve bireyleştirme sorunsalı" olan melezlik (2016, 222), Aytmatov'un "mankurtluk" dediği durumun (2020) politik ve ideolojik olarak yumuşatılmış hâlidir. Modernlikle yumuşatılmış, kapitalizme yedirilmiş melezliğin ontolojik belirsizliği fenomenolojik açıdan apaçık bir şekilde temsil edilir. Makalemizin merkezinde yer alacak olan yönetmen Yoshijirō Ozu'nun filmlerinde bu apaçık temsilin izleri görülecektir. 60 yıllık yaşamında 50'den fazla film çeken ve kendisini bir "auteur" kılan filmlerini İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki 10 yıllık işgal döneminde çekmeye başlayan Ozu, oryantalizmin ileri aşaması olan post-kolonyalizmin izlerini Japonya'nın gündelik ve iş yaşamında (aile ve ofis filmlerinde) sükûnetle anlatan bilge bir sanatkâr, çalışkan ve becerikli bir zanaatkârdır. Genel olarak gelenekten kopuşu (hatta daha ağır bir ifadeyle geleneğe ihaneti), savaş sonrası mağlûbiyeti ve mağlup olanların galipleri taklit edişini, Batılaşmayı, gelenek ve modern çatışmasına eşlik eden kuşak çatışmasını, geleneğin (yani Zen Budizm'in)

derinliğini ve dinginliğini insanların içsel ve aile içi çatışması ve yaşamın döngüsel bütünlüğü çerçevesinde -klasik drama anlatısının dışında kalarak- yalın bir üslupla anlatan Ozu, tüm bunları özellikle aile olgusu bağlamında işler.

Ozu Sinemasında Kurucu Bir Unsur: Boşluk

Wim Wenders'in, "Sinema bir kişi ile özdeşleşecek olsaydı Ozu olurdu." Tespitiyle sinema tarihindeki önemini vurgulamaya çalıştığı Japon yönetmen Yosijuro Ozu, 12 Aralık 1903 tarihinde doğduğu Tokyo'da 12 Aralık 1963'te ölmüştür. 60 yıllık yaşamında 54 film yöneten Ozu'nun ilk dönem filmleri eğitim ve komedi içerikli sessiz filmlerdir. 1937'de başlayan ve İkinci Dünya Savaşı'nın tetikleyicisi olan İkinci Çin-Japon savaşında tekrar orduya alınan Ozu, 1943'te propaganda filmi çekmek için üçüncü kez orduya çağrılana kadar yönetmenlik yapmaz. 1946'da Japonya'ya dönen Ozu, bu tarihten itibaren yakın dostu olan yazar Kogo Noda ile yoğun bir senaryo yazımı sürecine girer. Ortak

— 66 —

**Sıkça karşılaştırıldığı
bir değer büyük Japon
yönetmen Akira
Kurusova ile sanatsal
ve düşünsel anlamda
çok uzaktırlar. Kurusova
sol, modern ve Batılı bir
perspektife sahipken Ozu
muhafazakâr, geleneksel
ve Doğulu özünü
korumuştur.**

— 67 —

yazdıkları senaryoları filme almaya başlar. Ozu'nun ikinci ve üçüncü dönem filmleri, Japon kültürünü, aile yapısını, İkinci Dünya Savaşı sürecindeki işgali, Batılılaşmayı ve toplumsal çözölmeyi gündelik hayatın içinden sade bir şekilde anlatan aile ve ofis filmleri olarak bilinir. Orta sınıf aile ve ofis ortamını merkeze alarak gelenekten kopmaya yüz tutan modernleşme sürecindeki Japon toplumunu mercek altına alan Ozu'nun birçok filmi, ilk bakışta birbirinin tekrarı gibidir. (Tekâmül eden tekrarın ritüelistik/ayinsel boyutundan ileride bahsetmeye çalışacağız.) Ozu, Japon geleneğine, özellikle Zen Budizm'e sıkı sıkıya bağlı ve bağlı olduğu geleneği sinema gibi oldukça yeni/modern bir sanata aktarabilmiş, dolayısıyla de inancını hem sanata hem modern dünyaya yansıtabilmiş olmasıyla da büyük bir sanatkârdır. Sıkça karşılaştırıldığı bir değer büyük Japon yönetmen Akira Kurusova ile sanatsal ve düşünsel anlamda çok uzaktırlar. Kurusova sol, modern ve Batılı bir perspektife sahipken Ozu muhafazakâr, geleneksel ve Doğulu özünü korumuştur. Kurusova, hareket ve kahraman odaklı – Hollywoodvari- filmler yaparken Ozu, hissiyat ve insan merkezli filmler yapmıştır. Kurusova filmleri ile haiku arasında bağ kuran Tarkovski'nin sinema düşüncesi içinde belki en yanıldığı ko-

nulardan biri budur. Zira Kurusova filmlerinin biçim ve içerik açısından hareketli ve akışkan yapısı haikulardaki o boşluğu, varoluşsal aralığı, dinginliği ve derinliği barındırmaz.

Ozu'nun üslubu (üslubunun ya-lınlığı, anlatısının dinginliği, oluşturduğu boşluk/aralık) tam olarak bir haiku formudur. Sadece form (biçim) olarak değil normal (ilke) olarak da haikuyu doğuran geleneğe (Zen Budizm'e) bağlı olan Ozu, hem mekânsal hem zamansal boşluklar oluşturarak izleyiciye bir varoluş alanı açar. Aristocu klasik anlatı yapısından uzak durup izleyiciyi peşi sıra sürükleyen dramatik filmler yapmaktan imtina eden Ozu filmleri ve sahneleri, haikularda olduğu gibi kendi anlamından (o anın anlamından/duyumundan) ibarettir, ki Tarkowski'nin haiku tanımlaması da bu şekildedir: Tarkovski'ye göre (2018) haikunun anlamı bizzat kendisidir ve kendinden başka bir anlamı yoktur. Gerek haikularda gerek gösteri sanatlarında (hatta genel olarak her türlü sanat eserinde) boşluk (Japonca; *mu*), muhatabın o boşluklardan o ana, eyleme, yaratıma, duyguya girip dahil olmasını, sanatsal varoluşun ortaya çıkma sürecine eşlik etmesini sağlar. Ozu bu yönüyle seyirciye bu imkânı en çok veren yönetmenlerden biri olarak da büyük bir sanatçı ahlaki serdetmektedir.

Zen Budizm ve dolayısıyla Ozu filmlerinin kurucu unsuru olan “boşluk” (yokluk, durgunluk, dinginlik, sessizlik, hiçlik, hiçkimselik, hiçbir yerdelik) bir şeyin yokluğundan ziyade varlığını yansıtır. W. Peterson, boşluk kavramını ve olgusunu sade ve etkili bir şekilde şöyle tarif eder: “Bir kâğıt parçasını ancak doldurarak boş hâle getirebiliriz. Ses sessizliği, yani boşluğu biçimlendirir. (Bkz. Schrader, 2017) Müzikte eslerin, resimde uzamsal ve çizgisel boşlukların sese ve resme anlam ve varlık kazandırması gibi sinemadaki boşluklar da (boş alanlar, dekadrajlar, sessiz anlar, zamansal ve mekânsal boşluklar vs.) filmin duyuşsal varlığını oluşturan, seyircinin anlam dünyası ile filmin anlam dünyasını kesiştiren, anı anlam dünyasını açan/yayan uzam olarak belirir. Boşluk bir uzam ve bir uzaklıktır. Varlığı ortaya çıkaran aralıktır. Zen Budizm’de “mu” kavramının çiçek düzenlemede dallar arasındaki boşluğu/mesafeyi ifade etmek için kullanılan bir kavram olmasından hareketle Schrader’in ifade ettiği gibi boşluk biçiminin ay-

rılmaz parçasıdır. (2017) Haikularda da aynı boşluk/aralık vardır. Mısralardaki geçişler arasındaki boşluğu (uzamı), muhatap dizelerin çağrışımla, anlamı ve duyguyu çağırmasıyla kendi doldurarak biçimlendirip var kılar. Ozu filmlerindeki boşlukların da işlevi tam olarak böyledir: Anlam ve duygu, o boşluklardaki yarıklardan sızarak seyircinin o anı anlayabilmesini/kavrayabilmesini sağlar. Seyircinin filme/esere bizatihi dahil olduğu o boş anlar filmin varoluşsal alanlarıdır; anlam alanlarıdır.

Geç gelen bahar, erken gelen yaz, geç gelen sonbahar, bir güz öğleden sonrası, yaz sonu, güz akşamı, gün batımı, erken gelen bahar, günaydın... hepsi bir anın -genişletilmiş bir şimdiki zamanın- çeşitlemelerine ve hatta tekrarına şahitlik eden, şahitliği çağıran Ozu filmlerinde ve Zen Budizm’de zaman hem “dehr”dir (mutlak zaman’dır) hem de “dehrî”dir.¹ Tüm oluş ve bozuluş hâllerinin varoluşsal anlamda mutlak sebebi olan dehr (mutlak zaman), belki de Ozu filmlerinin özü ve ruhudur.

1 Zamanın ve maddenin ebediliğini esas alan Dehrîlik’i sadece kaba bir materyalizm anlamında değil, zamanın varoluşsal anlamda mutlaklığına vurgu yapmak amacıyla, Alman romantizminde Fichte’nin kullandığı anlamıyla kullanıyoruz. Fichte, doğadaki her ölümün bir doğuş olduğunu, doğada ölüm ilkesinin olmadığını, yaşam dolu olduğunu, ölüm olgusunun arkasına gizlenmiş bir yaşam olduğunu ifade eder. (Bkz. Han, 2021, 84); Dehrîlik için bkz. “Dehriye” mad. DİA.

Dar bir oyuncu kadrosuyla (daha doğrusu kurmuş olduğu bir “oyuncu ailesiyle”) film çeken Ozu, karakterlerinin rolleri değişse de değişmese de insan ve zaman ilişkisini ve idesini anlatmak için karakterlerini mekanikleştirir ve minyatürleştirir. Yani Ozu herhangi bir kişiyi değil insanı, herhangi bir olayı değil zamanı (zamanın akışını ve donuşunu) anlatır. Mutlak zamanın -genişletilmiş şimdiki zamanın- baş rolde olduğu filmlerde asla bir telaş, zamana karşı bir yarış, olaylar içinde bir kargaşa yoktur. İçsel/ruhsal çatışmalara sahip olan karakterlerin klasik anlatı yapısındaki gibi bir dışsal çatışmayı sergilememeleri Ozu’nun üslubunun temel özelliğidir. İnsanın kendiyle ve zamanla çatışmasından çok uzlaşmasını (teslimiyetini) anlatan filmlerde zaman aheste, sakin, dingin bir şekilde akar; daha doğrusu zaman “devr”eder. Zamanın ölçü birimi -film isimlerinden de anlaşılacağı üzere- mekanik saat hareketi değil tabiatın organik hareketidir. Schareder’in dediği gibi zaman “mu”nun (boşluğun) bir parçası olmaktan çok “mu” (boşluk) zamanın açtığı bir yarık gibidir. (2017) Kendi açtığı yarıktan sızarak yaşamın tüm yüzey ve boyutlarını kaplayan zaman, varlığın geçicili-

ğini ve sürekliliğini, oluş ve bozuluşunu mümkün kılan varoluşsal bir potansiyeldir. Öyle bir potansiyel ki, Heidegger’in varoluş tanımlamasından çok daha fazlasını sunar. Heidegger’in “Taş vardır ama var olmamaktadır, at vardır ama var olmamaktadır, Tanrı vardır ama var olmamaktadır, insan vardır ve var olmaktadır.” (2017) şeklinde ifade ederek diğer varlıklarda olmayan insanın bilinç düzeyine yapılan vurgu ve varoluş tanımında kısmen deizm kısmen de Descartesçi mekanizm fikri vardır. Tanrı ilk muharrik olarak var edip huzuruna çekilmiştir. Oysa Mutlak İrade olarak Tanrı her an yeni bir işte/yaratıştadır. (Kur’an, 55:29) Tasavvuf düşüncesinde eşya ve tabiat gerek zahiri gerek batinî -insana oranla düşük derecede olsa da- canlıdır, oluş hâlinedir. Taşın, atın varoluş sürecine dahil olmadığı iddiası “yakîn bir bilgi” değildir. Varlık mertebesinde insandan aşağı olsalardı her varlığın kendi istidadınca müdrik olması söz konusudur, zira varlık varlık olması hasebiyle “yaratılış izi” taşımaktadır. Varoluşçu düşüncede tersi kabul görse de bize göre öz (*mahiyet/essentia*) varlıktan (*vücûd/existentia*) önce gelir. Tasavvufta canlı cansız her varlık O’nu zikredecek bir bilince sahiptir.

Uzakdoğu mistisizminde de her varlık belli bir canlılığa/harekete, dolayısıyla bir bilince sahiptir. Hareket eden dağlar (Chul Han, 2021) bir yanılsama değil yansımadır. Bu bakımdan Ozu'nun filmlerinde sıklıkla görülen sabit eşyalar (sebat etmiş, sübut bulmuş, müsbet eşyalar; çaydanlık, vazo vs. gibi) zamanın açtığı yarığı/boşluğu dolduran ve biçimlendiren varlıklardır. Eşya sadece bir nesne değil, varoluş sürecinin bir parçası olan ve zamanı biçimlendiren varlık türleridir. Bu sabit, hareketsiz eşya (ki hareketli eşya da vardır; özellikle trenler göze çarpar filmlerde), varlığın tortusunu, dinginliğini ve sürekliliğini dolayısıyla eşyanın hakikatini de ihsas edebilirler.

Ozu filmlerinde az olan devinim/hareket -ki Aristo'ya göre zaman hareketin ölçümüdür- zamanın (varlığa) yayılımını ve dinelişini (dolayısıyla dinginliğini) ortaya çıkarır. Hayatın ve insanın derinindeki karmaşa ve çatışma hâli, insanı insan yapan ve varoluş bilincini başlatan paradoksal durumlar, saklı birer cevher, müteharrik bir güç olarak derinlerde durur ama bu gücün tahrikine kapılıp yüzeye çıkarılmaz. Yalın ve etkili bazı diyaloglar haricinde Ozu'nun esas karakterleri âdeta vakur ve mağrur bir şekilde huzurda bulunan (varlık hâlinde olan; *presence*) insanı temsil eder. Herhangi bir dini inancı, öte dünya inancına dair bir işaret taşıması da Ozu filmlerindeki sükûnet, başlı başına huzur olmuş bir varlığın ve inancın (yahut insanın çaresizliğini, müphemliğini kabul etmiş ve teslim olmuş bir kulluğun) göstergesidir. Devri (mutlak zamanı), oluş ve bozuluşun müsebbibi gören ve “Tanrısız din” olarak da isimlendirilen Zen Budizm'in hiçlik anlayışı Han'ın fikrine göre ne kendi içinde oluş ne kendinden kaçıştır, o kendinde boşluktur. (Han, 2021, 12) Fakat bize göre bu boşluk mutlak hiçlik

(hiçkimsesizlik, hiçbir yerlilik vs.) değil, Mutlak'ın açtığı yarıktayak/yaratışta² oluşan akımdır ki Zen düşüncesi bu akım/akıntı içinde iradenin sınırlarını keşfedip mümkün olduğunca az hareketle akışa/akıma teslim olmayı, zamanın yayılımı içinde salınımı/salınmayı kavramış geleneksel bir bilgeliktir.

Ozu sineması, tüm ajitatif ve pornografik yönleriyle Hollywood sinemasının antitezidir. (Gülşen, 2016, 329) Pek tabii Ozu filmlerinde de hayatın ve insanın derinindeki çatışma/gerilim vardır: Kuşaklar arası çatışma, Doğu-Batı çatışması, gelenek-modernlik çatışması, yaşam-ölüm çatışması, bireysellik-toplumsallık çatışması ile doludur filmler ama bunların hiçbirisi başlı başına anlatının iskeletini/çatısını kuran öğeler olarak belirmez. Tüm bu çatışma unsurları yaşamın akışı, doğanın örtüsü, insanın ruhu, toplumun düzeni içine yedirilmiş, biri birinin önüne geçmeyen, yani görsel dilin çoğaltarak abarttığı ayartıcı unsurlar değildir. Bunlar içsel ve düşünsel çatışmalar, yaşamın paradoksal işleyişini veren doğal gerilimlerdir. İnsanın ve hayatın zenginliği ve dinginliğinin altında ruhsal bir gerilim/çatışma vardır ama Ozu'nun anlatı estetiği ve biçimsel etiği bu gerilimi /atışmayı vurgulamaktan “hayâ eden”, hayatı edep ve sükûnetli bir tarzda anlatan, insanın yalın özünü ve varoluşsal konumunu duyumsatır. Modern çağda geleneksel tavrın tutunma imkânı olmadığını bilmesine rağmen ısrarla gelenekçi bir edayla gelenek'in hikmetini, çözülmekte olan kültürel yapının kıymetini anlatmaya çalışan Ozu, bunu haykırarak/bağırarak değil sakinlikle/sükûnetle yapar ki anlattığı gelenek'in mümeyyiz vasıflarından biri de budur. Bu üslubun, ahlaki tercihin Ozu'nun filmlerini daha kıymetli kıldığı gibi daha etkili ve derinlikli de kılar. Ozu, böylece göze sokmayan, kulağı

tırmalamayan, duyguları tahrik etmeyen, insanın özüne, kalbine, ruhuna hitap eden o yalın aşkın üslubunu pekiştirir.

Derin düşünce (*tefekkür, meditation*) odaklı Hindistan kökenli Çin Mahayana (*maha*; büyük, *yana*; araç) Budizmi olan Zen Budizm, insanın kalbine, saf fıtratına, doğasına ulaşmasını ve kendini/varlığını idrak edip uyanmasını amaçlar (Buda, Sanskritçede “uyanmak, idrak etmek, bilinçlenmek”, bkz. Han, 2021, 13) Varlığın zahir yönünü dışlamamakla birlikte pek önemsemeyen, batını yönüne odaklanan, varlığın özünü kavramaya, varoluş sürecini bilinç düzeyine çıkarmaya, içi ve dışı/ruhu ve bedeni denge halinde tutarak bütüncül bir iç görü (idrak) sağlamaya çalışan Zen Budizm, insanın kendi varlığını inşa edeceği/kuracağı alanı yıkıp boşaltarak varoluşa yer açmaya çalışır. Bu yüzden Zen Budizm’de boşluk, hiçlik, hiçkimselik, hiçbir-yerdelik gibi kavramlar esastır. So-hobogenzo’nun “tüm evreni tek bir toz tanesinde görmek” dediği Zen Budizm felsefesi ile Mevlana’nın “Ey rûz berâ ke zerraha raks koned / an kes ki çerh u heva raks koned” (“Ey gün doğ/yüksel! Zerreler dans ediyor / Bütün evren dans ediyor”) deyişindeki dikkate değer benzerlikte olduğu gibi; tasavvuftaki “hiçlik makamı”nın (*fenâ*) varlığı

ve varlığa araz olan arızaları olumsuzlayıcı tavrın Mutlak (Gerçek) Varlık’a yer açmasında olduğu gibi Zen Budizm’deki hiçlik de Mutlak’a/Aşkın Öz’e açılan yoldur (boşluk ve aralıktır). Nihilist bir hiçlik/hiççilik olarak değerlendirilmeye teşne bir söylem içerse de, ruhun kendisine ve Kutsal’a uyanmasını sağlayan hiçlik bilincinin hakikati, Şemsi Tebrizi’nin ifadesinde belîğ bir şekilde dile gelir: “Bu dünyada herkes bir şey olmaya çalışırken sen hiç ol, menzilin yokluk olsun. İnsanın çöMLEKTEN farkı olmamalı. Nasıl ki çöMLEĞİ ayakta tutan dışında biçim değil, içindeki boşluk ise, insanı ayakta tutan da varlık zannı değil, hiçlik bilincidir.” (???) Zen Budizm bu bakımdan insanın en büyük yükü olan kendisini, benliğini yok sayıcı bir duyuş/düşünüş terbiyesidir. Ozu filmlerinde madde ve mana ile ilgili tüm boşluklar, hiçlik bilincini idrak etmeye yönelik imkanlar barındırır.

Zen Budizm’de boşluk varlığın katılığını, katılığın durağanlığını, durağanlığın ölgünlüğünü emip zihinsel ve varoluşsal bir canlılık, akışkanlık, yumuşaklık katma imkanına sahiptir. Boşluk sadece bakılan bir uzam değil, “bakan kişiyi bakılana (boşluğa) boşaltan” (Han, 2021, 41); bakanın kendiyile doldurduğu, kendini bakana donduran bir d/oluş hâlidir. Boşluğa

— 66 —
Boşluğa b/akan kişi aynı zamanda boşluğun b/aktığı kişidir. “Boşluk, karşılıklı nüfuz etmeyi mümkün kılan açıklıktır.”
— 77 —

b/akan kişi aynı zamanda boşluğun b/aktığı kişidir. “Boşluk, karşılıklı nüfuz etmeyi mümkün kılan açıklıktır.” (Han, 2021, 41) Boşluk hiçliktir, biçimsiz biçimdir, hiçliğin biçimidir. Boşluk, varlığın kendini kurduğu yüzeysiz bir yüzeyidir; varlığı ve yokluğu yoklayacak bir aralıktır. Varlığın daralttığı oluş âlemini genişleten, asli hüviyetini (yokluğu; *adem*) anımsatan “amâ”dır.³ Boşluğa dayanan Zen Budizm’de oluş ve bozuluşun deveranıyla oluşan varlık, boşluğun açtığı yarıktan/aralıktan kendine doğru akan ve biriken bir tortudur.

Kavramsal sanat yapmasa da kavramlarla sanat yapan biri olarak Ozu’nun, Zen Budizm geleneğine yaslanarak filmlerinin düşünsel boyutunu fazlasıyla doldurduğu aşikârdır. Boşlukla doldurduğu (ve doldurarak boşalttığı) filmsel kavramları bağlamında Ozu’nun vazosunu Heidegger’in testiyle eşleştirebiliriz. “Testi(nin) boşluğu nasıl kavrar? İçine dökülen şeyi alarak. Aldığını tutarak.” diyen Heidegger’in (akt. Han, 2021) testisinin özünde “ikram”ın barınması gibi Ozu’nun boş vazosu da boşluğu kendine temerküz eden ve böylece onu biçimlendiren, boşluk tarafından biçimlendirilen zamansal bir anın mekânsallaşması gibidir. Kendisi bizzat bir varlık olmayan ama varlığı ortaya çıkaran bir imkân, bir açıklık, bir aralık olan, testide ve vazoda mündemiç olan boşluk, varlığın açıklığına/aralığına benzer. Eşyadan önce de orada olan boşluk, eşya ile biçimlenmiş zamanı zamansal ve mekânsal olarak eşyanın biçimine özünü işlemiş ve biçim bulmuş bir varlık olarak, varlıkta çerçelenmiş olarak orada yerini almıştır. Plan, sahne ve film bütünlüğü bağlamında tüm bunların anlamı (tabii ki mutlak anlamı değil ki Ozu’nun zaten öyle bir derdi yoktur), baba ile kızı arasındaki özel anın, filmsel zamanın, algısal ve ruhsal bir zama-

na dönüşmesini sağlamaktır. Bakan kişiyi bakana boşaltan boşluk, izleyicinin o ana dahil olabildiği bir açıklık/aralık gibidir. Bakışın akışkanlığı önce nesneye, sonra boşluğa, sonra da bizzat bakanın kendisine nüfuz eder. Bakan farkında olsun ya da olmasın kendine b/akmaya, kendini temaşa etmeye başlar. Varoluşsal bir imkân olarak bu b/akış, varoluşsal bir mekân olan boşluğa b/akarak, eşyada temerküz eden oluş sürecini (tekamülü) temaşa eder. İşte o “temaşa anı”, “ruhsal bir gezinti anı”dır. Zen bahçelerinin temaşaya ve tefekküre kapı aralayan boşluğu da aynı boşluktur. Boşluk, insanın kendini kaybettiği varlık âleminde kendini bulmasını sağlayacak, özünü sağaltacak “latif” bir imkândır. Deleuze de vazonun bir zaman-imağ olduğunu belirtir: Vazo zamanın bizzat temsilidir. Hareketsiz bir görüntü olduğu için burada hareket eden şey zamanın geçişidir. Bu önemlidir zira insan bilinci zamanın fonksiyonudur. Zaman, zihnin yapıldığı şeydir. Bu kısa çekim bu anı saf hâliyle gözlememizi sağlar. (Deleuze, 2021) Arka arkaya yaşadığı iki farklı duygu arasındaki geçişi Noriko’nun surat ifadesinin değişimindeki teatrallığı göstermemek için kullanılan vazo planının bir işlevi de izleyicinin zihninde bir yarık/aralık (boşluk; *mu*) açmak ve filmsel zaman ile algısal/duygusal zaman zamanın oradan sızmasını sağlamak olsa gerektir. Geçen zaman içinde sabit duran şeydir vazo; zamanın (ve boşluğun saf formudur; zamanın açtığı yarık olan boşluğun saf formudur.

Ozu, anı linear/zamansal bağlamından soyutlayıp boşluğa boşaltarak, anın genişlemesi, genişlemesini sağlayan (genişlemiş şimdiki zamanın içinde varlığa (var)oluş imkânı veren bir boşluk ustasıdır; biçimi boşaltan ve boşluğu biçimlendiren bir bilgedir.

3 Amâ, İslam düşüncesinde ve tasavvufunda “karanlık, körlük, yokluk” anlamında kullanılan ve hadislerde geçen “ilk(sel) mekân”dır. Allah’ın nuru amâ’yı aydınlatarak varlığı ortaya çıkarmıştır. Bkz. “Amâ” mad., DİA.

Dijital Oyunlarda İslamofobi ve Yabancı Düşmanlığı

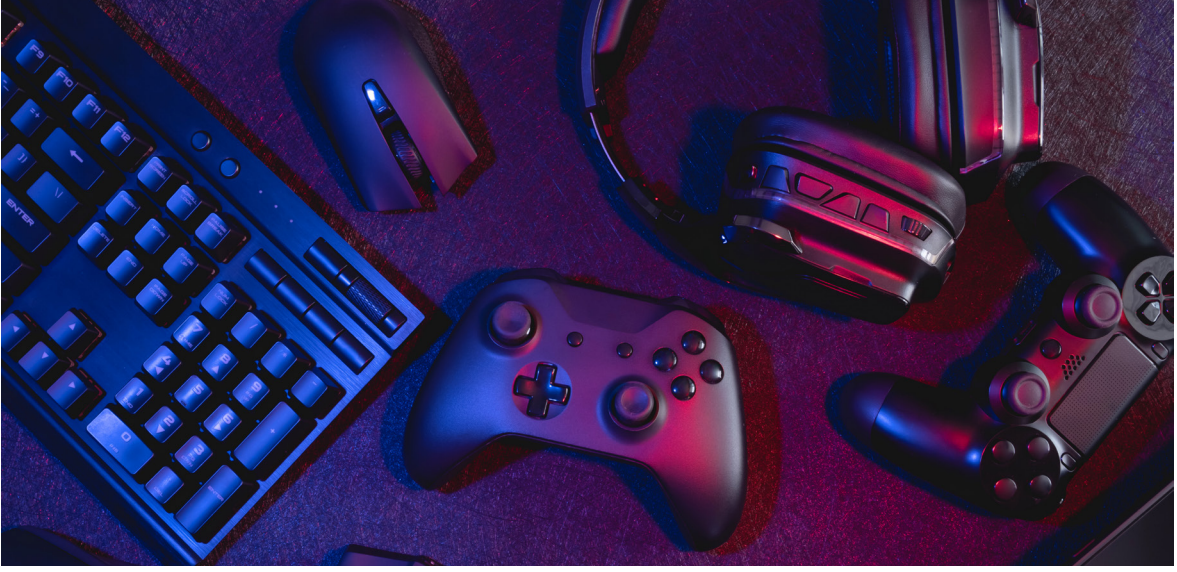
İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutba ayrılan dünya düzeniyle birlikte bir tarafta Sovyet diğer tarafta Batı bloğu etkisi başlamıştır. Ağır savaş sonrası yeniden inşa edilen dünya üzerinde teknolojik hamlelerle bağlantılı olarak ulaşım, altyapı ve uzay çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Ancak tüm bu teknolojik yatırımların altında yatan asıl neden askeri anlamda rakip ülkeler üzerinde tahakküm oluşturma amacı olmuştur. Böyle bir atmosferde internet teknolojisi, 1 Eylül 1969 yılında ARPANET adını taşıyan bilgisayar ağı vasıtasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır (Castells, 2013, s. 59). İlk başlarda ilkel birkaç bilgisayarı birbirine bağlamakla mükellef olan internet sistemi zamanla büyüyerek günümüzdeki devasa ağ gücüne ulaşmayı başarmıştır.

İnternet teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan dijitalleşme kavramı ise temelde her türlü verinin bilgisayar ortamlarına aktararak sayısallaşma sürecinin başlamasını sağlayan teknoloji olarak dikkat çekmektedir. Sosyal bilimlerden sayısal bilimlere doğa bilimlerinden sağlık bilimlerine kadar çok geniş bir yelpazede kendisine yer bulan dijitalleşme olgusu bireylerin hayatında birçok etki oluşturmaktadır. Böylesi geniş bir yelpazede dijitalleşmenin iletişim alanında hâkim olmaya başladığı dönemle birlikte etkisini gösteren dijital oyunlar, 1960'lı yılların ilk yarısında dikkat çekmeye başlamıştır. 1962 yılında ilk etkileşimli oyun

olan Spacewar'ın yayınlanmasından günümüze baktığımızda dijital oyunların birçok evreden geçerek geliştiği görülmektedir.

Dijital Oyunlar ve Tüketim Endüstrisi

Peki dijital oyunlar temelde ne tür dinamiklerden oluşmaktadır? Sezen'e (2011, s. 145) göre, dijital oyunlar pek çok açıdan ele alınabilecek teknolojik, kültürel ve ekonomik yapıtlardır. Bu konuyu biraz daha açmak gerekirse örneğin kültürel açıdan oyunlar toplum üzerinde inşa edilmek istenen yeni alt kültürlerin oluşumuna işaret etmektedir. Politik açıdan bakıldığında özellikle Batı emperyalizminin ve tahakkümünün dünyanın geri kalan diğer ülkeleri üzerinde hissettirilmesi açısından oyunların önemli bir propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Zira Amerika Birleşik Devletleri dijital oyun endüstrisine her yıl yüklü miktarda yatırım yaparak diğer devletlerle ve onların kültürel göstergeleri ile mücadele etmektedir (Sayar, 2021, s. 133). Bu konuya daha derinlemesine değinmeden önce ekonomik unsurlara ilişkin verileri de sunmakta fayda vardır. Çünkü ekonomik kazançların bu denli yüksek olması endüstriyi hem cazip kılmaktadır hem de alana yapılan yatırımların aslında ne denli doğru ve hedef kitlelere yönelik olduğunu göstermektedir. Dünya ge-

nelindeki tüketim verilerine ilişkin uzmanlaşmış bir kurum olan Statista'nın son verilerine göre, dijital oyun alanındaki gelirin 2023'te 365,60 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Yine bu kurumun verileri göstermektedir ki, dijital oyunlar kullanıcı sayısının 2027 yılında 2,83 milyara ulaşması beklenmektedir (Statista, 2022). İstatistik veriler sunan bir diğer şirket olan Newzoo ise 2022 yılında küresel oyun pazarının yıllık %2,1 artışla 196,8 milyar dolar gelire ulaştığını ifade etmektedir (Dijital Oyunlar Bilgi Platformu, 2022). Türkiye'de ise toplam oyuncu sayısı 2021 yılı itibarıyla 41 milyona ulaşırken toplam oyuncu hasılatı 1 milyar 200 milyon doları bulmuştur (Gaming in Turkey, 2022).

Dijital Oyunlarda Gerçeklik Sorunu

Dijital oyunların tüketim noktasında sunduğu bu muazzam rakamlar kullanıcıların alana olan ilgisini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda kişilerin gerçekliği algılamalarında

birtakım sorunlara işaret etmektedir. Fransız Sosyolog Jean Baudrillard'ın ortaya attığı simülasyon kuramı televizyon üzerinden etkili bir şekilde aktarılmaktadır. Baudrillard (2018) bizlere sunulan sanal dünyanın zamanla gerçekliğimizi oluşturduğunu ve ortaya çıkan bu yeni gerçeklik algısının gerçek dünyadan kopuşu sağladığını ifade etmektedir. Böylece insanlar medya araçları vasıtasıyla sunulan yeni gerçekliğin içinde hapsolarak aslında var olan "gerçek" dünyadan kopmaktadır.

Günümüzde dijital oyunları da bu sürecin içerisine dahil etmek son derece kolaydır. Çünkü günde 6-7 saatleri bulan dijital oyun oynama süresi ile insanlar artık sanal dünyanın bir parçası haline gelmektedir ve bu dünyayı gerçeklik olarak algılamaktadır. Oyunlara çok para harcanmasının, insanların oyunlardaki karakterleri hayatlarının en önemli noktalarına yerleştirmelerinin ve motivasyonla oyunlara sıkıca tutunmalarının temel sebebi budur. İnsanların yeni gerçekliğe geçmesinin bir diğer sebebi de sanallığın sunduğu anonimliğin onlara istediklerini yapabilme ve kendilerini olmak istedikleri bir kişi gibi sunmalarına olanak sağla-

masıdır. Nitekim sanal ortamlarda kullanıcılar istedikleri avatarları oluşturabilmekte, kendilerini istedikleri dil, din ve milliyette sunabilme özelliklerine sahiptir. Böylece belki de gerçek dünyada kendilerini dezavantajlı ve dışlanmış hisseden bireylerin birçoğu sanal evrenin sunduğu sonsuz düzenekte kendilerini yeniden var edebilme fırsatına sahip olabilecektir.

Dijital Oyunlarda Şiddet ve Cinsiyetçi Yaklaşımlar

Dijital oyunlar günümüzde ne yazık ki önemli bir şiddet yayıcı olarak dikkat çekmektedir. Grossman ve DeGaetano 2014 yılında yayınladıkları “Stop Teaching Our Kids To Kill” (Çocuklarımıza Öldürmeyi Öğretmeyi Bırakın) adlı eserlerinde bu duruma dikkat çekmektedir. Grossman ve DeGaetano (2014) birçok bilgisayar oyununun çocukları bağımlı, şiddete meyleden ve şiddeti hayatının normal bir parçası haline getiren bireylere dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Bu şiddetin birçok örneği geçtiğimiz yıllarda ülkemizde de görülen ve gündem olan Momo ve Mavi Balina gibi oyunlardır. Oyunlardaki şiddet aynı zamanda cinsiyetçi yaklaşımları tetiklemektedir. Birçok oyunda

kadın karakterlerin cinsel bir obje olarak sunulması ve kadın karakterlerin dişil özelliklerinden faydalanarak bu cinsiyete yönelik saldırı eylemlerin olduğu görülmektedir. Örneğin Tomb Raider adlı bilgisayar oyunundaki baş karakter olan Lara Croft, tüm dünyayı gezen ve kayıp eserler hakkında araştırma yapan bir kişidir. Ancak oyunun tüm versiyonlarında bu karakter erotizm çağrıştıran bir forma soku olarak kullanıcılara sunulmaktadır. Yine Grand Theft Auto V (GTA) oyununda birçok kadın karakter hayat kadını ve öldürülmesi gereken kişiler olarak temsil edilmektedir.

İslamofobi, Yabancı Düşmanlığı, İdeoloji ve Oyunlar

Bu noktaya kadar dijital oyunlara ilişkin sunulan tüm veriler aslında oyunların ne kadar geniş bir yelpaze içerisinde ne kadar çok alana etki ettiğini göstermek açısından önemli örnekler sunmaktadır. Çünkü dijital oyunların ekonomik anlamda elde ettiği gelir zincirleme olarak birçok alanı etkilemektedir. Parasal anlamda yüksek gelirler getiren oyunlar devletlerin oyunlara yönelik yatırımlarını arttırırken aynı zamanda hükümetler bu mecraları ideolojik ve propagandist bir araç olarak kullanmaktadır. Örne-

“Gerçek dünyada kendilerini dezavantajlı ve dışlanmış hisseden bireylerin birçoğu sanal evrenin sunduğu sonsuz düzenekte kendilerini yeniden var edebilme fırsatına sahip olabilecektir.”

ğın America's Army oyunu Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk olarak 2002 yılında piyasaya sürülmüştür. Oyun, ana sayfasında yer alan bir sekme ABD ordusuna ilişkin bilgiler içeren ve sivillere orduyu güzel göstermek için birçok veriler sunan bir sayfaya yönlendirilmektedir. Yine bu oyun Amerikan askerlerinin eğitimine yönelik bir simülasyon olarak kullanılmıştır ve oyunda düşman olarak lanse edilen kesim Ortadoğu halklarından oluşmaktadır. Duruma ilişkin bir diğer örnek ise Call of Duty oyununda bulunmaktadır. Oyunun Modern Warfare versiyonunda Rus ve Çinli milisler düşman olarak gösterilmektedir. Oyunda bu bölgelerdeki "kurtarıcı" güçler ise Amerikan ve İngiliz askerleri olarak lanse edilmektedir. GTA Vice City oyununda ise siyahiler kötü karakterler olarak gösterilmektedir ve oyunda "Tüm Haitilileri Öldürün" adlı bir görev dahi bulunmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar göstermektedir ki dijital oyunlar özellikle ideoloji yaymada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır ve bu ideolojinin yayılmasında özellikle Amerikan emperyalizminin dünya üzerinde kurduğu

tahakkümün izleri fazlasıyla hissedilmektedir. Bu durum aynı zamanda oyunlardaki yabancı düşmanlığına da işaret etmektedir. Zira bir oyunda öz coğrafyasını savunan kesimlerin ya da bir ülkede yaşayan siyahi insanların düşman olarak gösterilmesi yabancı düşmanlığına ilişkin dikkat çekici veriler sunmaktadır.

Oyunlarda dikkat çeken bir diğer önemli unsur ise İslamofobidir. İslamofobi unsurlarının yer aldığı çok sayıda oyun vardır. Bunlardan en çok öne çıkanlardan bazıları ise şunlardır: Conflict: Desert Storm, Conflict: Desert Storm 2, SOCOM U.S. Navy SEALs, Full Spectrum Warrior, Close Combat: First to Fight, Battlefield 3, Army of Two, Call of Duty 4: Modern Warfare, Medal of Honor, ve Medal of Honor: Warfighter (Mirrlees ve Ibaid, 2021). Örneğin Conflict: Desert Storm oyununda Amerikalı ve İngiliz askerler Saddam Hüseyin'le savaşmak için Irak'a gönderilmektedir ve en önemli düşmanlardan biri Irak Yüksek Komutanı General Aziz olarak gösterilmektedir ve oyunun kazanılması için Irak

üslerine sızılmalı, Irak askerleri öldürülmelidir. Close Combat: First to Fight'te ise oyuncular, Müslüman din adamı Tarık Qadan liderliğindeki Atash Hareketi Akhbar al-Soud liderliğindeki Lübnanlı bir milis gücüne karşı bir savaşta Lübnan'ın Beyrut şehrine elit bir ABD deniz piyadesi birliği konuşlandırılmaktadır ve Yemenli terörist General Badr ve İran Özel Kuvvetleri Komutanı Abdullah Bin Katan liderliğindeki güçlerin yok edilmesi gerekmektedir. Oyunda Amerikan kuvvetleri Lübnan'ı ve dünyanın geri kalanını sözde İslami terör tehdidinden korumaya yönelik kapsayıcı hedefe ulaşmak için Beyrut'ta düşman güçlerini öldürmektedir ve sivilleri kurtarmaktadır (Mirrlees ve Ibaid, 2021, s. 42).

Ülkemizde konuya ilişkin yapılan en önemli çalışmalardan biri Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 2016 yılında yayınladığı "Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi" adlı çalışmadır. Bu çalışmada İslamofobi'ye ilişkin çok sayıda örnek oyun yer almaktadır. Bunlardan biri Guitar Hero adlı oyundur. 2007 yılında

yayınlanan oyunda gitar çalan ve şarkı söyleyen karakterlerin üzerinde durduğu zeminde, Arapça "Allah" yazmaktadır. Devil May Cry-3 oyununda ise Kabe'nin kapısı kötülüğün giriş kapısı olarak tasvir edilmektedir. Call of Duty-2 oyununda da bir görevde uçaklarla minareye saldırı düzenlenmesi gerekmektedir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2016). Yapılan bu saldırılarda genellikle temel kasıt İslam dinini küçülterek Ortadoğu bölgesini ve Müslümanları "kötü" göstermektir. Konuya ilişkin Mirrlees ve Ibaid'in şu değerlendirmesini olduğu gibi aktarmakta fayda vardır:

"Dijital savaş oyunlarında Müslümanların ABD'nin düşmanı olarak temsil edilmesi hafife alınmamalıdır çünkü bu temsil, ABD'nin Müslüman ülkelerde "Teröre Karşı Gerçek Küresel Savaşı'nın" resmi mantığıyla kesişmektedir ve onu destekler görünmektedir. Bu mantık ABD'yi ve Batılı müttefiklerini terör örgütlerinden ve onları destekleyen devletlerden korumaktır. Ayrıca dijital savaş oyunlarında Müslümanların ABD ve müttefikleri-

nin düşmanı olarak temsil edilmesi ülkede Müslümanlara yönelik endişenin artmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu durum da Müslümanlara yönelik devlet gözetiminin, yoğunlaşmasına neden olabilir” (Mirrlees ve Ibaid, 2021, s. 45).

Sonuç olarak dijital oyunların toplum nezdinde birçok etkisi olduğu görülmektedir. Bu etkiler temelde bireylerin kültürel, ekonomik ve sosyal yaşantılarına etki etmektedir. Günümüzde dijital oyunlar da oluşturduğu endüstri ile özellikle 18 yaş altı gençlerin fazlasıyla tercih ettiği bir platform olarak dikkat çekmektedir. Dünyanın hemen hemen her noktasında satış rekorları kıran birçok oyun bu bağlamda hanelere kadar girmekte ve çocukların yaşamlarına etki etmektedir. Özellikle oluşturulan yabancı düşmanlığı ve İslamofobi'ye karşı etkin bir okuryazarlık sürecinin oluşturulması elzemdir. Bu noktada medya okuryazarlığı dersinin tüm müfredatlarda daha etkin bir şekilde yer alması sağlanmalıdır. Ayrıca dijital oyunlara yönelik verilecek her eğitim de bu çatının altına yerleştirilerek çocukların oyunlara maruz kalmasından önceki evrede dijital oyun okuryazarlığı eğitimi ile çocukların kötü etkilerden uzak tutulması hedeflenmelidir.

Kaynakça

Baudrillard, J. (2018). Simülakrlar ve Simülasyon, Çev: Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Castells, M. (2013). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Birinci Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi, Çev, Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

versitesi Yayınları.

Dijital Oyunlar Bilgi Platformu. (2022). Newzoo 2022 Küresel Oyun Pazarı Raporu Yayınlanmıştır, <https://www.guvenlioyuna.org.tr/haber-detay/newzoo-2022-kuresel-oyun-pazari-raporu-yayinlanmistir>

Gaming In Turkey. (2022). Türkiye Oyun Sektörü Raporu 2021 Yayında, <https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2021-yayinda/>

Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2016). Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi. https://yayinlar.gsb.gov.tr/public/online/0071_OyunlardaIslamofobiTR/files/assets/basic-html/page6.html

Grossman, D., DeGaetano G. (2014). Stop Teaching Our Kids To Kill Revised And Updated Edition. New York: Harmony Books.

Mirrlees, T., Ibaid, T. (2021). The Virtual Killing of Muslims: Digital War Games, Islamophobia, and the Global War on Terror, *Islamophobia Studies Journal*, 6(1), 33-51.

Sayar, T. E. (2021). Dijital Oyunlar Medya Emperyalizmi İlişkisi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme, Editör: M.G. Genel, içinde Medya Emperyalizmi (s.123-146), Ankara: Berikan Yayınevi.

Sezen, T. İ. (2011). Dijital Oyunları Anlamak: Oyun, Anlatı, Yazılım ve Platform Perspektiflerinden Dijital Oyunlar, Editör: G. T. Ünal ve U. Batı, içinde Dijital Oyunlar: “Kendi Dünyanda Yaşa Bizimkinde Oyna” (s. 119-148), İstanbul: Derin Yayınları.

Statista (2022). Digital Video Games – Worldwide, <https://www.statista.com/outlook/amo/media/games/digital-video-games/worldwide>

Memur-Sen'in
Bilimsel, Akademik ve Sosyal Hayata Katkısıdır.

+90 312 230 48 98

www.memursen.org.tr